

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ
ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ»

ΔΙΑΒΙΩΣΗ ΣΕ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΟΤΣΩΝΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

Τριμελής εξεταστική επιτροπή
Επιβλέπουσα: Κουτσούκου Ηλέκτρα
Γαζή Φωτεινή
Φεφές Μιχάλης

Κόρινθος, Ιανουάριος 2020

Copyright © Αγγελική Κοτσώνη, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα μελετά τον τρόπο διαβίωσης των υποκειμένων κατά την περίοδο της παιδικής και εφηβικής τους ηλικίας σε πλαίσιο προστασίας εξαιτίας της έκθεσής τους σε φαινόμενα παραμέλησης και κακοποίησης, προερχόμενων από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Η μελέτη απαρτίζεται από δύο μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο θεωρητικό μέρος γίνεται αναφορά στην προσέγγιση της παιδικής ηλικίας κοινωνιολογικά αλλά και σε ιστορική βάση υπό το πρίσμα της αντιμετώπισης και της αξίας που μετέδιδε παλαιότερα η κοινωνία στο παιδί. Η κρατική παρέμβαση για τη σωτηρία των ευρισκόμενων παιδιών σε κίνδυνο κρίνεται απαραίτητη για να αντιληφθούμε τον τρόπο παρέμβασης εκείνης της εποχής και να διαπιστώσουμε τυχόν διαφοροποιήσεις στην παρούσα κοινωνική πρόνοια παιδικής προστασίας. Συνεχίζοντας, παρατίθενται τα σχετικά περί ιδρυμάτων όπου και πραγματοποιείται ανάλυση της έννοιας του ιδρύματος, του θεσμού, των ιδρυματικών μοντέλων, των χαρακτηριστικών της ιδρυματικής ζωής και των αιτιών εισαγωγής των ανηλίκων σε αυτά τα πλαίσια.

Στην έρευνα επιπρόσθετα δίδεται το νομικό πλαίσιο της προστασίας ανηλίκων καθώς και λίστα υπηρεσιών κλειστής φροντίδας στη χώρα μας. Γίνεται εκτενής λόγος για τις συνέπειες της ιδρυματοποίησης σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής του ανήλικου καθώς και στην έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας που διαδραματίζει εξισορροπιστικό ρόλο μεταξύ των μειονεκτημάτων του ιδρυματικού τρόπου διαβίωσης και της θετικής εξέλιξης που παρατηρήθηκε σε ορισμένους τροφίμους. Η πορεία προς την κοινωνική ένταξη στη φάση της ενηλικίωσης δύναται να δημιουργεί ανασφάλειες και φόβους για την επικείμενη αλλαγή όμως η εξάλειψη της συλλογικής ρουτίνας και η έξοδος από την ιδρυματική νοοτροπία και κουλτούρα λειτούργησε με θετικό πρόσημο στην επιτυχημένη πορεία πρώην οικότροφων. Εν συνεχεία, γίνεται αναφορά στο πλαίσιο «Το Χαμόγελο του Παιδιού» απ' όπου προέρχονται οι πληροφορίες των υποκειμένων της συνέντευξης και τέλος το θεωρητικό μέρος ολοκληρώνεται με αναφορά στους εναλλακτικούς θεσμούς προστασίας ,την υιοθεσία και την αναδοχή, συνιστώντας την αφετηρία της αποϊδρυματοποίησης.

Το δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης αναφέρεται στα προσωπικά βιώματα των συνεντευξιαζόμενων, στους κανόνες και στον τρόπο λειτουργίας της δομής φιλοξενίας, στην καθημερινότητά τους, στις σχέσεις που διαμορφώθηκαν με τους φροντιστές τους αλλά και στη σύναψη φιλικών δεσμών με τους ομηλικούς τους, καθώς και στους παράγοντες που πιθανολογούμε πως διαδραμάτισαν σημαίνοντα ρόλο στην αισιόδοξη εξέλιξή τους. Πρόκειται για αφήγηση ζωής με αφητηρία τον χρόνο τοποθέτησής τους στο πλαίσιο έως την ηλικία της ενηλικίωσής τους και τη μετάβασή τους στον κοινωνικό ιστό.

Μολονότι πολλές έρευνες μελετούν το συγκεκριμένο θέμα από την σκοπιά των επιζήμιων συνεπειών της ιδρυματικής τοποθέτησης, παραμένουν ωστόσο λίγες αυτές που αποτελούν τη «φωνή» των ανθρώπων αυτών παρέχοντας την ευκαιρία εμβάθυνσης στην καθημερινότητά τους. Θα μπορούσε ένα πλαίσιο που προσφέρει δυνατότητες κοινωνικοποίησης, εκπαίδευσης και εξέλιξης να αποκτήσει όψεις γονεϊκότητας και να θεωρηθεί σπίτι υπό την έννοια της οικογενειακής υποστήριξης ή αποτελεί απλά έναν στεγνό χώρο προστασίας του παιδιού που παρέχει στέγη και σίτιση στους τροφίμους του; Η έρευνα αναζητά απαντήσεις αναφορικά με το συγκεκριμένο ερώτημα και μελετώντας την καθημερινή συνθήκη στο εσωτερικό του πλαισίου αναζητά τους παράγοντες που επέδρασαν στην θετικά εξελισσόμενη ζωή τους. Στο συγκεκριμένο μέρος αναφέρονται τα σχετικά με την ερευνητική διαδικασία, δηλαδή η ερευνητική μεθοδολογία, το εργαλείο, το ερευνητικό δείγμα. Στη συνέχεια ακολουθεί η καταγραφή της παρατήρησης και η ανάλυση των συνεντεύξεων και των άλλων δεδομένων. Στο τελευταίο μέρος παρουσιάζονται τα συμπεράσματα, κατατίθενται προτάσεις αναφορικά με την ιδρυματική διαβίωση και παρατίθεται η σχετική βιβλιογραφία.

Abstract

The present study examines how subjects during their childhood and adolescence are living under protection from exposure to neglect and abuse from their family environment. The study consists of two parts, theoretical and research. The theoretical part refers to the approach of childhood sociologically, but also historically, in the light of the societal approach and value that the society has previously conveyed to the child. State intervention to save children in risk is necessary to understand the way intervention at that time and to identify any differences in current child protection social welfare. Continuing, the relevant institutions are presented where an analysis of the concept of institution, institution, institutional models, characteristics of institutional life and the reasons for the admission of minors into these contexts is made.

The survey additionally provides the legal framework for the protection of minors and a list of closed care services in our country .There is a great deal of talk about the effects of institutionalization on all facets of a minor's life as well as the concept of mental resilience that plays a balancing role between the disadvantages of the institutional way of life and the positive development observed in some foods. The path to social inclusion in adulthood may create uncertainties and fears for the impending change, but the elimination of collective routines and the departure from institutional culture and culture has served as a positive sign on the successful path of former interns. Next, reference is made to "The Smile of the Child" where the interviewees' information comes from, and finally the theoretical part is completed by referring to alternative protection institutions, adoption and acceptance, recommending the starting point for de-institutionalization.

The second part of this study deals with the personal experiences of interviewees, the rules and the way the hospitality structure works, their day-to-day lives, the relationships they formed with caregivers but also the factors that we are likely to have played a significant role in their optimistic development. It is a narrative of life starting from the time they were put into the frame until their adulthood and their transition to the social fabric.

Although many studies address this issue from the perspective of the detrimental effects of institutional placement, few remain to be the "voice" of these people, providing the opportunity to deepen their day-to-day lives. Could a framework that offers opportunities for socialization, education and development to acquire parental aspects and be considered a home in terms of family support or is it simply a dry child protection area that provides shelter and food for their children? The research seeks answers to this question and examines the daily context within the framework to look for factors that have influenced their positively evolving lives. In the specific part refers to the research process, i.e. the research methodology, the tool, the research sample. Following is the recording of the observation and the analysis of the interviews and other data. The final section presents the conclusions, proposals for institutional living, and the relevant literature.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	iii
Abstract	v
Περιεχόμενα	vii
Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 1 - Προσέγγιση της παιδικής ηλικίας	5
1.1 Κοινωνιολογική προσέγγιση παιδικής ηλικίας	5
1.2 Ιστορική κατασκευή της παιδικής ηλικίας.....	6
Κεφάλαιο 2 - Ιδρυματική περίθαλψη	8
2.1 Η κρατική παρέμβαση για την σωτηρία των παιδιών στην Ευρώπη τον 17ο αιώνα.....	8
2.2 Η έννοια του ιδρύματος	9
2.3 Ο θεσμός των ιδρυμάτων	10
2.4 Αιτίες εισαγωγής σε δομές προστασίας ανηλίκων.....	11
2.5 Ιστορική αναδρομή ιδρυματικής φροντίδας στην Ελλάδα	16
2.6 Ιδρυματικά μοντέλα	18
2.7 Χαρακτηριστικά ιδρυματικής ζωής	20
2.8 Συνέπειες μακροχρόνιας παραμονής στην ιδρυματική φροντίδα	22
Κεφάλαιο 3 - Ψυχική ανθεκτικότητα	25
3.1 Έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας.....	25
3.2 Παράγοντες ψυχικής ανθεκτικότητας.....	27
Κεφάλαιο 4 - Νομικό πλαίσιο δικαιωμάτων του παιδιού	29
4.1 Δικαιώματα παιδιών που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας.....	29
4.2 Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (ΔΣΔΠ).....	32
Κεφάλαιο 5 - Η πορεία προς την ενηλικίωση και την κοινωνική ένταξη	37
Κεφάλαιο 6 - Υπηρεσίες κλειστής φροντίδας παιδιού	40
6.1 Το Χαμόγελο του Παιδιού	50
Κεφάλαιο 7 - Εναλλακτικοί θεσμοί προστασίας.....	52
7.1 Ο θεσμός της υιοθεσίας.....	52
7.2 Θεσμός αναδοχής.....	55
Κεφάλαιο 8 - Μεθοδολογία της Έρευνας.....	58
8.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.....	58

8.2	Σχεδιασμός	59
8.3	Συλλογή δεδομένων	61
8.4	Συμμετέχοντες.....	64
8.5	Απομαγνητοφώνηση	65
8.6	Ανάλυση δεδομένων	65
	Κεφάλαιο 9 - Αποτελέσματα.....	68
9.1	Χώρος και λειτουργία της δομής	68
9.2	Βίωμα και προσωπική εμπειρία	78
9.3	Απολογισμός εμπειρίας και προτεινόμενες εναλλακτικές προστασίας	97
	Κεφάλαιο 10 - Συζήτηση - Συμπεράσματα	104
10.1	Συζήτηση.....	104
10.2	Περιορισμοί της έρευνας.....	110
10.3	Συμπεράσματα - Προτάσεις	110
	ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	115
	Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία.....	115
	Ξενόγλωσση βιβλιογραφία.....	120
	Διαδικτυακές πηγές	127
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	128

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, οι κριτικές συζητήσεις σχετικά με την αντιμετώπιση της παιδικής εκμετάλλευσης και της θεσμοθέτησης των παιδιών σε πλαίσια που προάγουν το συμφέρον τους, επισείει αμφισβητήσεις αναφορικά με τα αρνητικά αποτελέσματα που επιφέρει η τοποθέτηση των ανηλίκων στην κλειστό σύστημα περίθαλψης καθώς εγκλείει ψυχικά, συμπεριφορικά και κοινωνικά προβλήματα. Μολονότι η θεσμοθέτηση παιδιών και εφήβων συνιστούσε την απάντηση στα οικογενειακά προβλήματα, τις αναπηρίες και τα οικονομικά προβλήματα, πλέον αντιμετωπίζεται από την οπτική της απειλής για την κοινωνία.

Το νέο πρότυπο που θεσπίστηκε από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ παιδιών και οικογενειών, της κοινωνίας και του κράτους, έχει μετατοπίσει το επίκεντρο της συζήτησης σε μια πολιτική και στρατηγικές προοπτικές που στοχεύουν στη δημιουργία ευκαιριών για ανθρώπινη ανάπτυξη, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε μετασχηματισμό των πολιτικών κοινωνικής προστασίας των παιδιών και στην εγκατάλειψη του πιο ευρέως χρησιμοποιούμενου μηχανισμού κοινωνικού αποκλεισμού, δηλαδή της ιδρυματικής τοποθέτησης. Σχεδόν κανείς δεν αμφισβητεί σήμερα ότι τα ιδρύματα δεν είναι σε θέση να παρακολουθήσουν τις φυσικές και γνωστικές ανάγκες και τις ανάγκες κοινωνικής και συναισθηματικής διέγερσης με οποιονδήποτε τρόπο συγκρίσιμο με αυτό που μπορεί να επιτευχθεί σε ένα περιβάλλον ανοικτό στη ζωή μέσα στην κοινωνία.

Η έννοια της στέρησης χρησιμοποιείται συνεχώς σε εξειδικευμένες μελέτες που περιγράφουν τις συνέπειες της ζωής στα ιδρύματα για να υποδείξουν την έλλειψη συναισθηματικής και προσωπικής φροντίδας που υφίστανται τα ιδρύματα παιδιών. Αυτά τα παιδιά υποβάλλονται σε συλλογικές ρουτίνες και δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν επαρκείς χώρους για να επιτρέψουν την έκφραση, την ανάπτυξη και την αξιοποίηση της μοναδικής προσωπικότητας του κάθε ατόμου. Εκτός από τη συνειδητοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων της θεσμοθέτησης στα παιδιά, η διαδικασία αποϊδρυματοποίησης στις ευρωπαϊκές χώρες υποστηρίζεται από μια προοδευτική διαδικασία μετασχηματισμού της κοινωνικής προστασίας των παιδιών και εστίαση στο καθεστώς των παιδιών για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ιδιότητα του πολίτη και τους εφήβους. Επιπλέον, η οικοδόμηση δημοκρατικών διαδικασιών όχι μόνο μεταβάλλει τη σχέση μεταξύ παιδιών και κράτους, αλλά

επιτρέπει και πέρα από την έννοια των παιδιών ως αντικείμενα που υποβάλλονται σε πατρική εξουσία και, στην περίπτωση εκείνων που θεωρούνται απειλή για το ηθικό και κοινωνικό status quo, για κρατικό έλεγχο. Παρόλα αυτά, οι συνέπειες αυτές δύνανται να αντιστραφούν εφόσον το παιδί βρεθεί σε ένα διαφορετικό περιβάλλον, το οποίο να θεωρηθεί κατάλληλο και ικανό να παρέχει τα αναγκαία ερεθίσματα. Η ποιότητα της ανατροφής του, τα ερεθίσματα που του προσφέρονται κατά την διάρκεια της παραμονής του εκεί, η αλληλεπίδραση με τον κοινωνικό του περίγυρο – παιδιά και προσωπικό - αλλά και η ίδια η παραμονή του σε αυτό, δύναται να επηρεάσουν σημαντικά τη γνωστική, συναισθηματική, νευρολογική και συνεπώς και τη μαθητική του πορεία.

Ωστόσο παρά τους γενικά απαισιόδοξους απολογισμούς της ιδρυματικής διαβίωσης υφίστανται πλαίσια που διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο και τον σκοπό διαπαιδαγώγησης και ανατροφής των ανηλίκων. Στην άποψη αυτή συντείνει η Σπανού (2015), σύμφωνα με την οποία πολλά ιδρύματα επιδιώκουν ενεργά την ανάπτυξη δεσμών με την κοινότητα και σχέσεων των παιδιών με συνομήλικους εκτός κοινότητας, την ανταλλαγή επισκέψεων και τη συμμετοχή των παιδιών σε κοινωνικές εξόδους και δραστηριότητες. Στα παιδιά δίνονται πολλές ευκαιρίες για εξωσχολικές δραστηριότητες, αλλά και ποικίλες δραστηριότητες ψυχαγωγικού ενδιαφέροντος όπως επισκέψεις σε μουσεία, θέατρο και σινεμά. Επίσης η Σπανού επισημαίνει πως η στήριξη των ιδρυμάτων δε σταματά με την αποφοίτηση του παιδιού από το σχολείο, αλλά συνεχίζει όσο διάστημα οι μαθητές του φοιτούν σε κάποια σχολή. Πολύ σημαντική ήταν και η έρευνα του Spitz το 1945 στα ιδρύματα, ο οποίος θέλοντας να περιγράψει τις συνέπειες που προέρχονταν από την ιδρυματική φροντίδα στα βρέφη εξαιτίας της έλλειψης ερεθισμάτων αλλά και της απουσίας της μητρικής φιγούρας, επισήμανε ότι αρνητικές επιπτώσεις παρουσιάζονται μόνο όταν το παιδί πριν τον χωρισμό είχε πολύ καλή σχέση με τη μητέρα του. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή όταν η σχέση μητέρας και παιδιού δεν ήταν καλή και το παιδί θυματοποιούνταν, τότε η απομάκρυνσή του δημιουργούσε οφέλη στην ανάπτυξή του (Pinneau, 1955; Ρεϊμόν-Ριβιέ, 1989: 59).

Αποτελεί αντικειμενική παραδοχή πως η προστασία του παιδιού, όταν οι συνθήκες στο οικογενειακό περιβάλλον είναι διεφθαρμένες, πρέπει να αποτελεί κοινωνική προτεραιότητα αν επιθυμούμε μία συνεκτική και οργανωμένη κοινωνία και ενώ υπό το πρίσμα των αντιξοοτήτων που ενδέχεται να βιώνει ο ανήλικος, η λύση του ιδρύματος με τις όποιες αρνητικές ή θετικές εκδοχές φαντάζει ως η μοναδική αντιμετώπιση, οφείλει να επενδυθεί και να προωθηθεί ένα διαφοροποιημένο μοντέλο προστασίας, πρόληψης και αντιμετώπισης μέσα από την οπτική της κατανόησης του ρόλου των μελών της, του καθορισμού των ευθυνών και των απαιτούμενων μέσων για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων τους, με σκοπό τα παιδιά να διαβιούν με την οικογένειά τους με συνέπεια η διαδικασία της αποϊδρυματοποίησης να μην υποφέρει από οπισθοδρομήσεις.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1

Προσέγγιση της παιδικής ηλικίας

1.1 Κοινωνιολογική προσέγγιση παιδικής ηλικίας

Το εννοιολογικό περιεχόμενο της παιδικής ηλικίας ποικίλει ανάλογα με το χρόνο και τον κοινωνικό χώρο. Σύμφωνα με τον Goldson (1997) η παιδική ηλικία αδυνατεί να διαχωριστεί από κοινωνικές μεταβλητές όπως η τάξη, η εθνότητα, το φύλο, γεγονός που την καθιστά μεταβλητή της κοινωνικής ανάλυσης στην οποία επιδρούν οι διεθνείς συνθήκες και το τοπικό περιβάλλον.

Η ιδέα της παιδικής ηλικίας ως χαρακτηριστική φάση της ανθρώπινης ζωής, προσεγγίζεται κοινωνιολογικά από διάφορους επιστήμονες. Ο Τζων Λοκ στο έργο του «Δοκίμιο σχετικά με την ανθρώπινη αντίληψη», παρομοίασε το ανθρώπινο μυαλό με μια *tabula rasa* στην οποία δεν υπάρχει τίποτα γραμμένο. Πριν το νεογέννητο παιδί αρχίσει να αντιλαμβάνεται τον εξωτερικό κόσμο μέσα από τις αισθήσεις του, δεν καταγράφεται τίποτα στο μυαλό του. Ο Ρουσσώ στο έργο του «Emile» το 1762 ορίζει την παιδική ηλικία από τα δύο έως τα δώδεκα έτη και σημειώνει πως: «η παιδική ηλικία έχει την δική της θέση στην τάξη της ανθρώπινης ζωής καθώς πρέπει να βλέπουμε τον άνθρωπο στον άνθρωπο και το παιδί στο παιδί» (Rousseau,2001). Συμπληρώνει πως από τη γέννησή του είναι μια ιδιόμορφη ολότητα και αποστολή του παιδαγωγού αποτελεί η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την ανάπτυξη των φυσικών του «ολοκληρωμένων» βάσεων, απορρίπτοντας τις τιμωρίες και τα ηθικά αποφθέγματα.(Μακρυνιώτη, 1986). Η δική του οπτική αποτελεί την πρώτη παιδοκεντρική προσέγγιση της παιδικής ηλικίας θεωρώντας την αλληλεπίδραση της παιδικής εγγενούς αθωότητας με το φυσικό περιβάλλον ορθό τρόπο ανατροφής, ενώ συγχρόνως αποτελεί τον πυρήνα για τις σημερινές παιδοκεντρικές αντιλήψεις και την εμφάνιση της κοινωνιολογίας της παιδικής ηλικίας (Jenks, 2005: 65-66).

Αλλά και ο Ντιρκέιμ υποστηρίζει πως «μια κοινωνία δεν μπορεί να ζήσει παρά μόνο αν υπάρχει ανάμεσα στα μέλη της μια επαρκής ομοιογένεια που παγιώνει εκ των προτέρων στην ψυχή του παιδιού τις ουσιαστικές ομοιότητες τις οποίες απαιτεί η ζωή εν κοινωνία».

1.2 Ιστορική κατασκευή της παιδικής ηλικίας

Η στάση έναντι των παιδιών την εποχή του Μεσαίωνα δεν απέβλεπε στον παιδοκεντρισμό και παρουσιάζει μεγάλη αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη της εποχής μας. Η τρομοκρατία και η αυστηρή πειθαρχία διαδραμάτιζαν την κεντρομόλο δύναμη στα ήθη και τη νοοτροπία τους οι οποίοι εξαιτίας της απουσίας εκπαίδευσης και της έντονης ανέχειας, μόλις και μετά βίας εξασφάλιζαν τα απαιτούμενα προς την επιβίωση της οικογένειάς τους. Η οικονομική λοιπόν δυσπραγία σε συνδυασμό με το χάσμα των κοινωνικών τάξεων, δεν επέτρεπε περιθώρια υγιούς διαπαιδαγώγησης που απέβλεπε στην ψυχική ισορροπία του ανήλικου.

Ο Philip Aries επισημαίνει την ανυπαρξία της παιδικής ηλικίας ως ξεχωριστής κατηγορίας, ενώ την περίοδο που τα παιδιά εμφάνιζαν στοιχεία αυτονομίας, συμμετείχαν στην κοινωνία ως μικροί ενήλικοι, απόρροια της έλλειψης θεσμικών ρυθμίσεων που να αποτρέπουν το εν λόγω φαινόμενο. Αναφέρθηκε επιπρόσθετα στα υψηλά ποσοστά παιδικής θνησιμότητας, την κύρια αιτία που απέτρεπε τους γονείς από την έκφραση των συναισθημάτων τους προς αυτά και συμπλήρωνε πως «το παιδί έμπαινε στον κόσμο των ενηλίκων, μόλις περνούσε από το στάδιο της υψηλής θνησιμότητας» (Aries, 1990: 198). Η άποψή του αυτή τεκμηριώνεται από την άντληση πρωτότυπων πηγών, όπως είναι τα παιχνίδια, η ενδυμασία, οι ταφικές απεικονίσεις και οι συλλογικές αναπαραστάσεις στην τέχνη (Πεχτελίδης, 2015: 36).

Σε αντίστιξη με την παραπάνω θέση, εμφανίζονται απόψεις που δεν αποδέχονται την αντίληψη περί απουσίας της παιδικής ηλικίας στο Μεσαίωνα. Συγκεκριμένα η Pollock (1983) μελετώντας τα ημερολόγια της εποχής καταδεικνύει την εκδήλωση γονικού ενδιαφέροντος με αποδέκτη τα παιδιά κατά τις προβιομηχανικές κοινωνίες, ενώ η Nelson αναφέρεται στην ύπαρξη στοιχείων φροντίδας και κοινωνικοποίησης των παιδιών εκείνης της περιόδου (Πεχτελίδης, 2015: 37-38).

Όπως παρατηρεί ο Πεχτελίδης, από τον 16ο αιώνα σηματοδοτείται αλλαγή ως προς την κοινωνική επινόηση της παιδικής ηλικίας και σε αυτή την κατεύθυνση συντελούν η εκδήλωση του συναισθήματος των ενηλίκων προς τα παιδιά και το ενδιαφέρον των ηθικολόγων και των παιδαγωγών για τομείς της εκπαίδευσης, της σωματικής και ψυχικής υγείας καθώς και της υγιεινής.

Η συνακόλουθη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης εξαιτίας των ιατρικών ανακαλύψεων και της μείωσης της παιδικής θνησιμότητας, ευνόησε την ανάπτυξη συναισθηματικών δεσμών μεταξύ γονέα και παιδιού στο πλαίσιο του οικογενειακού περιβάλλοντος. Παράλληλα παιδαγωγοί και ηθικολόγοι με σκοπό την επιβολή της τάξης και της χριστιανικής λογικής τόνιζαν την σπουδαιότητα της αυστηρής εκπαίδευσης των παιδιών, ενώ σύμφωνα με τον Aries (1990: 204) για να έχουν την δυνατότητα να παρέμβουν πάνω του, όφειλαν πρώτα να το γνωρίσουν καλύτερα.

Με αφετηρία τη διαφοροποίηση που σημειώθηκε σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της παιδικής ηλικίας, στα τέλη του 16ου και κατά τον 17ο αιώνα, συντάχτηκαν κείμενα αναφερόμενα στην παιδική ψυχολογία με σκοπό την προσαρμογή των παιδαγωγικών μεθόδων. Επιπλέον η επένδυση στο θεσμό της οικογένειας και η κατανόηση της εκπαιδευτικής αξίας διαμόρφωσαν ένα διαφορετικό ιδεολογικό πλαίσιο το οποίο προπαρασκεύαζε την επερχόμενη προοδευτική αντιμετώπιση του παιδιού ως ενεργού μέλους της κοινωνίας με αποτέλεσμα τον 20ό αιώνα να σχηματιστούν θεωρίες προστασίας του παιδιού στον εργασιακό τομέα του οποίου αποτελούσαν το πρωταρχικό εργατικό δυναμικό, καθώς και της συμμετοχής του στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Υπό αυτό το πρίσμα, εκδηλώνεται ενδιαφέρον σχετικά με τον ρόλο και την αξία της παιδικής ηλικίας, ένα ενδιαφέρον που μετατοπίζεται από την οικονομική θεώρηση που ίσχυε την περίοδο της εκβιομηχάνισης, στην συναισθηματική, ενώ η δυτική κοινωνία διατρέχεται από την αντίληψη ότι το παιδί ήταν η υπέρτατη αξία του πολιτισμού, τονίζοντας την ατομικότητα και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή μετατρέποντας με αυτό τον τρόπο τον 20ό αιώνα σε γόνιμο έδαφος επένδυσης στην παιδική ηλικία και βάση για εμβάθυνση στη μελέτη των παιδιών ως μέλλον της, άποψη που ενισχύεται και από τις Θεοδώρου και Καρακατσάνη, αφού η επένδυση στο μαθητή εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο ανάπτυξης ενδιαφέροντος για αυτό ώστε να κατορθώσει να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες της κοινωνίας (Θεοδώρου & Καρακατσάνη, 2010).

Κεφάλαιο 2

Ιδρυματική περίθαλψη

2.1 Η κρατική παρέμβαση για την σωτηρία των παιδιών στην Ευρώπη τον 17ο αιώνα

Από τον Μεσαίωνα και έπειτα υιοθετούνται πρακτικές για τα παιδιά κυρίως από τον εκκλησιαστικό φορέα μέσω της μετατροπής πολλών μοναστηριών σε ορφανοτροφεία (Θωμόπουλος, 1982: 58-61). Οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή την κατεύθυνση ήταν η ανεπάρκεια της οικογένειας σε οικονομικό επίπεδο καθώς και η αντίληψη της σχολειοποίησης.

Την περίοδο μετά το 1600 εμφανίζονται εθελοντικές φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες με στόχο την εξασφάλιση της δημόσιας τάξης. Αργότερα η παιδική προστασία αποτελεί βασικό μέλημα με την κρατική παρέμβαση να αναλαμβάνει δραστικό ρόλο προς το συμφέρον του παιδιού με αποτέλεσμα την εμφάνιση του «κινήματος της σωτηρίας των παιδιών» στην Αμερική τον 19ο αιώνα το οποίο στόχευε στην αντιμετώπιση των παραβατικών παιδιών. Σταδιακά έκανε την εμφάνισή της η θέσπιση σχετικών νόμων που αποσκοπούσε στην παιδική ευδαιμονία, ενώ η ταυτόχρονη ανάπτυξη της κοινωνικής αντίληψης πως τα παιδιά έχουν συγκεκριμένα συμφέροντα, αποτέλεσε τον προθάλαμο της έννοιας των δικαιωμάτων τους (Eekelaar, 1986: 169).

Στην Αγγλία την ίδια περίοδο θεσπίζεται νόμος ελέγχου της παιδικής εργασίας με στόχο τον περιορισμό της γονικής εξουσίας-ιδιοκτησίας πάνω στο παιδί (Cunningham, 1995: 140-141), ενώ τον αμέσως επόμενο αιώνα καταργείται η παιδική εργασία (Θωμόπουλος, 1982: 68-69). Στο γενικότερο φάσμα της παιδικής προστασίας, αξιοσημείωτη παραμένει η σημασία και αναγκαιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας που επιτάσσεται για κοινωνικούς λόγους, όπως η κοινωνική ευταξία αλλά και για οικονομικούς, στη βάση της επαγγελματικής εξέλιξης και επιτυχίας (Heywood, 2002). Ωστόσο την παραπάνω θέση διαφοροποιεί η πρόταση που υποστηρίζει τη θέσπιση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στο πλαίσιο της υπαγόρευσης της ως μέσο τιθάσευσης και πειθαρχίας (Rhodes, 2000: 166).

2.2 Η έννοια του ιδρύματος

Η τοποθέτηση των παιδιών στο ιδρυματικό πλαίσιο αποτελεί τον πλέον διαδεδομένο τρόπο κλειστής φροντίδας και προστασίας των παιδιών δεδομένης της αδυναμίας τους ως προς την αυτο-εξυπηρέτησή τους με σκοπό την κάλυψη σε τροφή και στέγη (Χρυσικός, 2002: 260). Ο ορισμός του ιδρύματος θα αποδοθεί καλύτερα διακρίνοντας τον σε έννοια και θεσμό. Όπως αναφέρει ο Delion, το ίδρυμα «ιδρύεται από το νόμο για να εξασφαλίσει ένα ρόλο ,απαντώντας σε μία αποστολή που του ανατίθεται από το κράτος». Ο θεσμός από την άλλη μεριά αποτελεί την κατασκευή συνθηκών λειτουργίας και σχέσεων, που δημιουργείται ανάμεσα στους διαφορετικούς συμμετόχους μίας κατάστασης (Delion, 2005: 24).

Η έννοια του ιδρύματος αποκτά έναν ξεχωριστό χαρακτήρα εξαιτίας της δομής και των αποδεκτών του «των υπηρεσιών για τους οποίους λειτουργεί οι οποίοι γίνονται λειτουργικά μέλη της οργάνωσης που παρέχει τις υπηρεσίες» (Γεωργιάδου, 2001). Στη σημασία του ιδρύματος περιλαμβάνεται επίσης ο τρόπος λειτουργίας και οργάνωσης αλλά και η σταθερή αλληλεπίδραση του προσωπικού με τα παιδιά, καθώς αποτελούν του διεκπεραιωτές στο κλειστό σύστημα διαβίωσης. Τα ιδρύματα παιδικής προστασίας θεωρούνται πλέον οργανισμοί που δεν στοχεύουν μονόπλευρα στην κάλυψη βιοτικών αναγκών, αλλά επιδιώκουν την παροχή στοργής και στήριξης όντας επανδρωμένα με καταρτισμένο επιστημονικά προσωπικό (Σαραφίδου, 2000).

Πρωταρχικό μέλημα των ιδρυμάτων, σύμφωνα με τη Menzies-Lyth (1985), αποτελεί η παροχή κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης, γιατί ο σκοπός στον οποίο αποβλέπουν, ανάγεται στην παροχή θεραπευτικού περιβάλλοντος. Με την μετακίνηση των παιδιών στον ιδρυματικό φορέα εξαιτίας κοινωνικών συνθηκών συναινεί και η Κιρπότην (1980), η οποία ονομάζει «κοινωνική περίπτωση» τον ανήλικο που αναλαμβάνεται μερικώς ή ολικώς από την ιδρυματική περίθαλψη που στην πορεία εξελίχθηκε και ακολούθησε επιστημονικές αρχές στη λειτουργία της (Καλύβα, 2016).

Τα παιδιά λόγω της ευαλωτότητάς τους συχνά γίνονται οι αποδέκτες κακομεταχείρισης και παραμέλησης από άτομα του οικογενειακού τους περιβάλλοντος και στο πλαίσιο της αναγκαίας και απαραίτητης προστασίας τους, επιλέγεται η ιδρυματική τους τοποθέτηση ως πράξη λιγότερο επιβλαβής και επιζήμια σε σωματικό και ψυχολογικό επίπεδο (Whetten et al., 2009, όπ. αναφ. στο Dozler et al., 2012). Ο θεραπευτικός ρόλος που υπηρετεί το περιβάλλον του ιδρύματος ενεργεί

με θετικό πρόσημο στη ζωή των παιδιών που έχουν βρεθεί αντιμέτωπα με τοξικά περιβάλλοντα (Χρυσικός, 2002), έχοντας τη δυνατότητα να εξυπηρετήσει την αξία της μη οικογενειακής ζωής προσφέροντας την επιλογή της απομάκρυνσης και της αποστασιοποίησης του παιδιού από ποικίλες και δυσάρεστες οικογενειακές καταστάσεις (Keith-Lucas, 1987: 26).

Αρκετές έρευνες αναφέρονται επίσης στη θετική διάσταση του ιδρυματικού ρόλου όπως αυτή του Freidus (2010), ο οποίος συμπέρανε στην έρευνά του πως οι συμμετέχοντες βίωναν το αίσθημα της ευγνωμοσύνης για το ορφανοτροφείο στο οποίο ανατράφηκαν, αποκλείοντας το ενδεχόμενο επιστροφής τους στον τόπο καταγωγής τους. Ωστόσο ο Bowlby (1951), αντιβαίνει στην παραπάνω θέση επισημαίνοντας πως τα παιδιά ευτυχούν στα κακά σπίτια και όχι στα καλά ιδρύματα, δίνοντας έμφαση στις αρνητικές επιπτώσεις του ιδρυματικού τρόπου ανατροφής. Ακολουθώντας την άποψη αυτή, πολλές ευρωπαϊκές χώρες υιοθέτησαν εναλλακτικούς τρόπους εξωοικογενειακής φροντίδας περιορίζοντας την λύση της κλειστής διαβίωσης (Vorría et al., 1998, όπ. αναφ. στο Κουρκουνάκης, 2019), πρόταση που υποστηρίζεται και από τον Whittaker (1979) που κρίνει απαραίτητη την υποβολή της ιδρυματικής περίθαλψης σε μία αλληλουχία αλλαγών.

2.3 Ο θεσμός των ιδρυμάτων

Η παρουσία των ιδρυμάτων, όπως προαναφέρθηκε παρουσιάζει άνθιση από τον 17ο μέχρι τον 19ο αιώνα εξαιτίας των δύσκολων ατόμων που έχρηζαν βοήθειας και υποστήριξης. Τα ιδρύματα διαφοροποιούνταν ως προς τα χαρακτηριστικά και την εσωτερική τους διαμόρφωση ανάλογα με τον σκοπό που υπηρετούσαν (Γεωργιάδου, 2001: 17).

Στον ελλαδικό χώρο η συμβολή των φιλανθρωπικών εταιρειών, διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην περίθαλψη των ορφανών και περιθωριακών παιδιών των πόλεων την περίοδο του 19ου αιώνα και παρά την ποικιλομορφία που ανιχνεύεται στην καταγωγή των πρωτοβουλιών για την ίδρυση ορφανοτροφείων – θρησκευτικότητα, συναισθηματικά κίνητρα, ατεκνία κ.λπ. - ορισμένες κοινές συνιστώσες κάνουν φανερή τη γενική αποδοχή αυτών των κανονιστικών διατάξεων που αποβλέπουν τόσο στην περίθαλψη, όσο και στην εγχάραξη ηθικών αξιών (Θεοδώρου, 1999: 55).

Κατά τη Θεοδώρου το «οπλοστάσιο» των φιλάνθρωπων στην Ευρώπη στηριζόταν σε τακτικές αυστηρότητας και πειθαρχίας, επαγγελματικής εκπαίδευσης και ηθικής διδασκαλίας με απώτερο στόχο τη δημιουργία χρήσιμων πολιτών. Οι ίδιες παιδαγωγικές μέθοδοι ακολουθούνται και στην ελληνική ιδρυματική περίθαλψη και χαρακτηρίζονται από το νόμο της σταθερότητας και της επαναληπτικότητας, προκειμένου ο τρόφιμος να εθιστεί στην αίσθηση της τάξης και της κανονικότητας και να αποκτήσει ο τρόφιμος τεχνικές δεξιότητες και αξίες.

Στο πλαίσιο αυτό η εργασία αποτελεί αναμφίβολα τη βασική συνιστώσα των ιδρυμάτων. Η αξία που δίνεται στην χειρωνακτική εργασία συνδέεται τόσο στην αναγκαιότητα απόκτησης επαγγελματικής δεξιότητας όσο και με την επιβολή σωματικής πειθαρχίας. Στην Ελλάδα η σχολική εκπαίδευση, τα πρώτα χρόνια της ιδρυματικής παρουσίας, αρκούσαν στην απόκτηση στοιχειωδών γνώσεων, αργότερα όμως το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην προσπάθεια απόκτησης γνώσεων πλήρους δημοτικού σχολείου (Θεοδώρου, 1999: 60).

Αναφορικά με τα πειθαρχικά συστήματα που εφαρμόζονταν στην ιδρυματική φροντίδα, η Θεοδώρου υπογραμμίζει την επιτήρηση των τροφίμων, τη διαρκή αξιολόγηση της συμπεριφοράς τους καθώς και την αδιάλειπτη τήρηση του λεπτομερούς προγράμματος. Το πρόσωπο του διευθυντή συγκέντρωνε παιδαγωγικά και πρακτικά καθήκοντα και ήταν υπεύθυνο για την απόδοση ευθυνών τόσο στους ανήλικους όσο και στους υπαλλήλους του.

2.4 Αιτίες εισαγωγής σε δομές προστασίας ανηλίκων

Η παρεχόμενη ιδρυματική φροντίδα αποτελεί μέτρο κοινωνικής προστασίας των ευάλωτων ομάδων, όπως είναι οι ανήλικοι, με σκοπό την πολύπλευρη κάλυψη αναγκών σε επίπεδο ψυχολογίας, προστασίας, παροχής εκπαίδευσης, σίτισης και ανάπτυξης της προσωπικότητας σε ευρεία βάση. Η εξασφάλιση επαρκών εφοδίων για τη ζωή μετά το ίδρυμα και η συναισθηματική ευημερία συνιστούν πρωταρχικό μέλημα αυτών των πλαισίων προσβλέποντας στην κατοχύρωση ενός τρόπου ζωής που προσομοιάζει όσο το δυνατόν τη ζωή της φυσικής οικογένειας και δίνει σε κάθε παιδί τη δυνατότητα της προσωπικής ευτυχίας.

Μολονότι πληθώρα ερευνών στον ευρωπαϊκό χώρο καταδεικνύουν τις επιβλαβείς συνέπειες που απορρέουν από το εκτεταμένο χρονικό διάστημα παραμονής στην ιδρυματική φροντίδα, οι οποίες και αναλύθηκαν σε προηγούμενη ενότητα, αλλά και τον στατικό και προβλεπόμενο καθορισμένο ιδρυματικό βίο με τα κοινά χαρακτηριστικά των οικότροφων σε αυτά, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η αναφορά στους αιτιολογικούς παράγοντες που οδήγησαν τους ανήλικους σε πλαίσια προστασίας, απομακρύνοντας τους από επικίνδυνα περιβάλλοντα, συνιστώντας την αφετηρία της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης και εξέλιξης εκπαιδευτικά, προσωπικά και επαγγελματικά. Αν και είναι αντικειμενικά αποδεκτή η επιδίωξη εναλλακτικών λύσεων προστασίας του ανήλικου από αυτή της ιδρυματικής τοποθέτησης, εντούτοις η ιδρυματική λύση φαντάζει ως μοναδική και η καλύτερη δυνατή μπροστά στο αδιέξοδο κρίσιμων καταστάσεων.

Η εισαγωγή των παιδιών στο ιδρυματικό πλαίσιο φροντίδας επιτυγχάνεται από τις υπηρεσίες πρόνοιας και το δίκτυο κοινωνικής φροντίδας και πραγματοποιείται είτε εκούσια, κατόπιν αιτήσεως του γονέα στη Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας της οικείας Περιφέρειας, είτε ακούσια με δικαστική απόφαση ή κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας, όταν διαπιστώνεται περιστατικό που θίγει το συμφέρον του παιδιού και το καθιστά θύμα κακοποίησης, παραμέλησης, εγκατάλειψης. Οι αιτίες εισαγωγής στο ίδρυμα εμφανίζουν ποικιλομορφία και δείχνουν να ενοχοποιούνται παράγοντες οικονομικής φύσης, εκπαιδευτικής ανεπάρκειας, κοινωνικής κατάστασης και αδυναμίας παρεχόμενης στήριξης σε νεαρές μητέρες.

Μελέτη που διεξήγαγε το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού σε συνεργασία με το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ» από το 1979 έως το 1984 και αφορούσε στη λειτουργία ιδρυμάτων που φιλοξενούν παιδιά έως τα 19 χρόνια και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της μακρόχρονης ιδρυματικής ζωής στις ψυχονοητικές λειτουργίες των παιδιών και την ένταξη τους στην κοινωνία, κατέγραψε 282 ιδρύματα κλειστής περίθαλψης στα οποία ζούσαν περίπου 16.000 παιδιά υπό την εποπτεία του κράτους, της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και της εκκλησίας, με επίσημες αιτίες εισαγωγής των παιδιών στα ιδρύματα την ανέχεια, την κακοποίηση, τη χρήση ουσιών, τη φυλάκιση και την ελλιπή εκπαίδευση.

Έρευνα των Brown et al. (2005) σχετικά με τους λόγους εισαγωγής στην θεσμοθετημένη φροντίδα στις αναπτυγμένες χώρες της ΕΕ, κατέδειξε πως η πλειοψηφία των παιδιών (69%) στις 15 χώρες της ΕΕ τοποθετήθηκε σε πλαίσια προστασίας με βασικό αίτιο την κακοποίηση-παραμέληση, ενώ η εγκατάλειψη αφορούσε το 4% και ακολουθούσαν οι κοινωνικοί λόγοι που άγγιζαν το ποσοστό του 23%. Επιπλέον δεν γινόταν αναφορά σε παιδιά που απουσίαζαν και οι δύο γονείς. Τα ευρήματα διαφοροποιούνται στις αναπτυσσόμενες οικονομικά χώρες που το 2003 εισέρχονταν στην ΕΕ. Σε αυτή την περίπτωση το μεγαλύτερο ποσοστό (32%) ήταν σχετικό με την εγκατάλειψη, το 23% σχετιζόταν με αναπηρικά προβλήματα, το 25% εμφάνιζε λόγους γονικής ανεπάρκειας, ενώ τα ποσοστά παιδικής κακοποίησης και παραμέλησης αποτελούσαν μόνο το 14% και τα βιολογικά ορφανά αφορούσαν το 6%.

Σύμφωνα με τους Giurea & Holloway (2011), περίπου 2,8 εκατομμύρια παιδιά στην Αμερική γίνονται οι αποδέκτες μίας μορφής βίας, ενώ 1,4 εκατομμύρια παιδιά παραμελούνται ή κακοποιούνται με άλλο τρόπο. Ειδικότερα, όταν το προφίλ των γονέων παρουσιάζει κακοποιητικό ιστορικό, αυξάνει τις πιθανότητες να προκαλέσει πράξεις βίας στο παιδί κατά 1.500 φορές περισσότερο. Έρευνα που συνηγορεί στις διαστάσεις του φαινομένου της παιδικής κακοποίησης προέρχεται από το ίδρυμα United Nations Children's Fund (2014) και τονίζει πως σε ολόκληρο τον κόσμο έχει καταγραφεί πως 1 στα 10 κορίτσια κάτω των 20 ετών έχει υποστεί σεξουαλική επίθεση, ενώ έχουν καταμετρηθεί 95.000 θάνατοι παιδιών έπειτα από σωματική επίθεση και ένα δισεκατομμύριο παιδιά υποβάλλονται καθημερινά σε σωματικά βασανιστήρια, αλλά και στοιχεία του ΟΗΕ γνωστοποιούν ότι κάθε χρόνο ανάμεσα στα 500 εκατ. με 1,5 δις. παιδιά σε όλο τον κόσμο υπόκεινται σε κάποια μορφή βίας, ενώ 1 δις παιδιά έχουν υποστεί φυσική τιμωρία σε καθημερινή βάση (πηγή ΟΗΕ).

Στην ελληνική πραγματικότητα, έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Κέντρο Ερευνών Ρίζες και απέβλεπε στη «Χαρτογράφηση των ιδρυμάτων κλειστής παιδικής προστασίας και προστασίας παιδιών με αναπηρίες στην Ελλάδα το 2014», κατέδειξε πως οι συχνότεροι λόγοι τοποθέτησης παιδιών στην ιδρυματική φροντίδα οφείλεται επί το πλείστον στην αναπηρία τους, όπως επίσης και σε λόγους παραμέλησης και κακοποίησης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας, η εγκατάλειψη των παιδιών ως λόγος τοποθέτησής τους στα ιδρύματα παρουσιάζεται στην ένατη θέση στη σειρά κατάταξης, ενώ στην τελευταία θέση βρίσκονται τα βιολογικά ορφανά παιδιά (ΑμΚΕ Κέντρο Ερευνών Ρίζες, 2015: 53).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τα στοιχεία του Οργανισμού «Το Χαμόγελο του Παιδιού» κατά το χρονικό διάστημα από 1/1/2010 μέχρι και 31/10/2010, μέσω της Εθνικής Τηλεφωνικής Γραμμής, καταγράφηκαν συνολικά 383 ανώνυμες και επώνυμες τηλεφωνικές καταγγελίες που αφορούσαν στο σύνολό τους 770 παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων και των δύο φύλων. Το πρώτο δεκάμηνο του 2018, ο οργανισμός έλαβε στην ίδια γραμμή 124 αιτήματα για φιλοξενία παιδιών θυμάτων κάθε μορφής βίας. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της γραμμής, κατά το αναφερόμενο χρονικό διάστημα, τα μεγαλύτερα ποσοστά παιδικής κακοποίησης αφορούσαν στην παραμέληση των παιδιών και στην άσκηση σωματικής βίας (σωματική κακοποίηση).

Συγκεκριμένα γνωστοποιήθηκαν τα εξής στατιστικά δεδομένα:

- Παραμέληση / Εγκατάλειψη (48%)
- Σωματική Κακοποίηση παιδιού (44%)
- Σεξουαλική κακοποίηση παιδιού (32%)
- Εξώθηση σε επαιτεία (3%)
- Ψυχολογική / Συναισθηματική Κακοποίηση (2%)
- Εξώθηση σε πορνεία ανηλίκου (0%)

Επιπλέον, η ανάλυση των στατιστικών στοιχείων καταδεικνύει ως θύτη σε μεγαλύτερο ποσοστό και τους δύο γονείς (39%), σε ποσοστό 38% μόνο την μητέρα, σε ποσοστό 17% τον πατέρα, ενώ το ποσοστό 6% αφορά σε άλλο πρόσωπο, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο υπολογίζεται ότι σε 70-85% των περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης, ο θύτης είναι κάποιος που το παιδί γνωρίζει καλά και εμπιστεύεται (Συμβούλιο της Ευρώπης).

Την πρόκληση διαφόρων μορφών βλάβης στα παιδιά από το οικογενειακό περιβάλλον επιχείρησαν να προσεγγίσουν ερευνητές, οι έρευνες των οποίων οδήγησαν στα εξής συμπεράσματα: (α) Αίτια νευροβιολογικής φύσης κατά τα οποία η επιθετικότητα είναι κληρονομική (Hogan, 2012). (β) Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης στηρίζεται στον φαύλο κύκλο της κακοποίησης την οποία δέχεται ο ανήλικος ως πειθαρχικό μέσο και μέτρο επίλυσης διαφόρων προβλημάτων η οποία συνεπώς διαιωνίζεται (Feldman,2011) με συνέπεια την παγίωση κακών προτύπων συμπεριφοράς που λειτουργούν μέσω της μίμησης και της ταύτισης και ανασύρουν πράξεις επιθετικότητας. (γ) Οι διαπροσωπικές θεωρίες εξηγούν την εκδήλωση βίας

συμπεριφοράς με γνώμονα τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του δράστη. (δ) Κοινωνικά αίτια (ανεργία, ελλιπής εκπαίδευση, ανέχεια, αλκοολισμός, κοινωνική απομόνωση), φαίνεται να συμπληρώνουν το αρνητικό προφίλ των δραστών (Hogan, 2012).

Λαμβάνοντας διαρκώς τεράστιες διαστάσεις το ζήτημα της παιδικής κακοποίησης και ευθυνόμενο για την θεσμική τοποθέτηση των ανηλίκων σε πλαίσια εξωοικογενειακής φροντίδας, κρίνεται εύλογο να γίνει αναφορά στις μορφές και τα χαρακτηριστικά της κακοποίησης.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), «η κακοποίηση ή κακομεταχείριση του παιδιού περιλαμβάνει όλες τις μορφές σωματικής ή συναισθηματικής κακής μεταχείρισης, σεξουαλικής παραβίασης, παραμέλησης ή παραμελημένης θεραπευτικής αντιμετώπισης ή εκμετάλλευσης για εμπορικούς σκοπούς, η οποία καταλήγει σε συγκεκριμένη ή εν δυνάμει βλάβη που αφορά τη ζωή και την ανάπτυξη του παιδιού, στο πλαίσιο μιας σχέσης ευθύνης, εμπιστοσύνης και δύναμης» (WHO, 1999).

Με τον όρο «σωματική κακοποίηση» νοείται οποιαδήποτε και καθ' οποιονδήποτε τρόπο διαταραχή της ανατομικής ακεραιότητας των ιστών του σώματος του παιδιού και περιλαμβάνει μώλωπες, εγκαύματα, δηλητηρίαση, τραύματα οστών και κλειδώσεων (Κουτσούκου, 2013: 235). Η σωματική κακοποίηση περιλαμβάνει κάθε είδους τραυματισμούς ή κακώσεις, διαφορετικής σοβαρότητας και συχνά διαφορετικών ηλικιών, που δεν οφείλονται σε ατυχήματα.

Σεξουαλική κακοποίηση θεωρείται η συμμετοχή ή η έκθεση παιδιών σε πράξεις με σεξουαλικό περιεχόμενο, υποκινούμενες από ενήλικα χωρίς την έγκαιρη συναίνεσή τους, συνήθως με πρόσωπο που έχει σχέση φροντίδας ή οικειότητας με το παιδί, οι οποίες έχουν ως σκοπό τη σεξουαλική διέγερση ή/και την ικανοποίηση του ενήλικα. Περιλαμβάνει διάφορες μορφές όπως εκπόρνευση, θωπίες, αιμομιξία, βιασμό (Κουτσούκου, 2013: 236).

Συναισθηματική κακοποίηση υφίσταται το παιδί που βιώνει την συστηματική απόρριψη, την απογοήτευση, τον εκφοβισμό, την τιμωρία. Οι γονείς συμπεριφέρονται με απαξίωση, διοχετεύοντάς του αισθήματα μειονεξίας και κατωτερότητας και μιλώντας του με ύβρεις και απρεπείς χαρακτηρισμούς δημιουργείται κλίμα ανασφάλειας προκαλώντας του κοινωνική απομόνωση. Η Παναγοπούλου (2007)

επίσης την ορίζει ως «τραυματισμό της ψυχολογικής υπόστασης και της συναισθηματικής σταθερότητας του παιδιού, όπως αυτός τεκμηριώνεται από μια εμφανή και ουσιαστική αλλαγή στη συμπεριφορά, τη συναισθηματική ανταπόκριση, ή την επίγνωση ή εκδηλώνεται ως άγχος, κατάθλιψη, απόσυρση ή επιθετική συμπεριφορά».

Ως παραμέληση θεωρείται το φαινόμενο της ανεπάρκειας σε επίπεδο διατροφής, ιατρικής και νοσηλευτικής φροντίδας, ένδυσης, σίτισης, στέγασης, καθώς και η ελλιπής παρεχόμενη εποπτεία στο βαθμό που τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η υγεία και η ανάπτυξή του.

Το σύνδρομο Μινχάουζεν δια αντιπροσώπου (Munchausen Syndrome by Proxy), επινοήθηκε από τον παιδίατρο καθηγητή Roy Meadow το 1977, ως μορφή παιδικής κακοποίησης και αναφέρεται στην περίπτωση εκείνη της πλασματικής διαταραχής με τον γονέα να κατασκευάζει ψευδώς ένα ιατρικό πρόβλημα στο παιδί που αποτελεί το υποκείμενο της πρόκλησης. Ουσιαστικά ο θύτης προξενεί ασθένεια στον ανήλικο και στη συνέχεια αναζητεί βοήθεια από τις μονάδες υγείας. Θύματα είναι συνήθως παιδιά προσχολικής ηλικίας, ήτοι κάτω των 5 ετών, και των δύο φύλων, ενώ οι κατηγορίες των μεθόδων που χρησιμοποιούνται είναι οι εξής: δηλητηρίαση, αιμορραγία, μολύνσεις και τραύματα.

2.5 Ιστορική αναδρομή ιδρυματικής φροντίδας στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το ενδιαφέρον και η κρατική μέριμνα εκδηλώνεται την περίοδο του Ι. Καποδίστρια με την ίδρυση του Ορφανοτροφείου της Αίγινας, στοχεύοντας στην επιμέλεια των ορφανών παιδιών πολέμου που βίωναν την εγκατάλειψη και βρίσκονταν στη δίνη του. Η λειτουργία του τοποθετείται την περίοδο από το 1829 έως το 1844, έχοντας περιθάλψει 500 περίπου παιδιά. Το 1833 το Υπουργείο Εσωτερικών συστήνει το «Τμήμα Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως» με κύριο μέλημα την παροχή παιδικής προστασίας. Ωστόσο ύστερα από το κλείσιμο του ιδρύματος της Αίγινας το οποίο αποτελούσε πρότυπο εποχής, κανένα άλλο ίδρυμα δεν υπήρξε στην Ελλάδα έως το 1855 (Καλλιγιά, 1993: 63).

Είκοσι χρόνια αργότερα στην Αθήνα περιθάλπονται αγόρια στο ορφανοτροφείο Χατζηκώνστα το οποίο παρείχε εξατάξια εκπαίδευση και επιπλέον προπαρασκευαστικό τμήμα επαγγελματών σιδηρουργίας, υποδηματοποιίας και ραπτικής, ενώ προετοίμαζε όσους οικότροφους επιθυμούσαν για την εισαγωγή τους στο Πολυτεχνείο. Την ίδια περίπου περίοδο, η Βασίλισσα Αμαλία έδειξε αξιοσημείωτο ενδιαφέρον για την προστασία των ορφανών παιδιών με αποτέλεσμα να ιδρύσει το Αμαλίειο Ορφανοτροφείο Κορασίδων στην περιοχή της Αθήνας (Πανουτσοπούλου, 1984).

Η περίοδος από το 1864 έως το 1912 δεν εξελίσσεται αναφορικά με την παιδική προστασία, αλλά παρουσιάζει στασιμότητα. Ωστόσο η ιδιωτική πρωτοβουλία και η Εκκλησία συνιστούν τον πυρήνα του ιδρυματικού δικτύου ως μέσο επίλυσης κοινωνικών ζητημάτων. Ενδεικτικά αναφέρονται το Ζάννειο Ορφανοτροφείο Αρρένων Πειραιά (1874), το Χατζηκυριάκειο Ορφανοτροφείο Πειραιά (1889), το Άσυλο Ανιάτων Αθηνών (1893), το Παπάφειο Ορφανοτροφείο Αρρένων Θεσσαλονίκης «ο Μελιτεύς» (1903) κ.λπ. Τα εν λόγω ιδρύματα αφορούν ιδιωτικές δωρεές, μία προσπάθεια που ενισχύεται και από την εκκλησιαστική πλευρά σε επίπεδο ανέγερσης ιδρυμάτων και χρηματικής συνεισφοράς. Αξίζει να αναφερθεί επίσης πως στα τέλη του ίδιου αιώνα, καταγράφονται οι πρώτες πρωτοβουλίες μη ιδρυματικής κοινωνικής πρόνοιας για την προστασία του παιδιού και στη λογική αυτή συστήνεται το Νηπιακό Επιμελητήριο Μελά, στοχεύοντας στην ανέγερση νηπιαγωγείων των απόρων νηπίων.

Διαφοροποίηση ως προς την πολιτική των ιδρυμάτων παρουσιάζεται μετά το 1950, η οποία εδράζεται σε δύο κύριους άξονες. Ο πρώτος φιλοδοξούσε τη θωράκιση των ανηλίκων με επαρκή εφόδια και ο δεύτερος την ελαχιστοποίηση της χρονικής διάρκειας παραμονής του παιδιού στον ιδρυματικό φορέα. Η σημαντική αυτή μεταβολή επιχειρούσε την αποφυγή του πλήθους των αρνητικών επιπτώσεων της ιδρυματοποίησης στον παιδικό ψυχισμό (Γεωργιάδου, 2001: 22-23). Σε σχετική ανασκόπηση του Ζηλίδη για την ιδρυματική προστασία ανηλίκων κατά το διάστημα 1965-1988 καταγράφονται 86 ιδρύματα το 1965, 112 το 1975, ενώ μέχρι το 1988 ο αριθμός τους μειώνεται στα 83, επισημαίνοντας και ο ίδιος πως ο κύριος κορμός της ιδρυματικής φροντίδας ανήκει στο φάσμα της ιδιωτικής και εκκλησιαστικής πρωτοβουλίας λαμβάνοντας ωστόσο κρατική επιχορήγηση (Ζηλίδης, 1990).

Τον 20ο αιώνα η κρατική πρωτοβουλία εφαρμογής προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας και δημιουργίας χώρων φιλοξενίας ανηλίκων κάνουν την εμφάνισή τους σε περιόδους υψηλής κρίσης, σε εμπόλεμες καταστάσεις ή κατά την εκβιομηχάνιση της χώρας (Τσαμπόρα & Φιλιππίδου, 2003).

Στις μέρες μας η κρατική κοινωνική προστασία για τα παιδιά που αφορά στην τοποθέτησή τους στον ιδρυματικό βίο, παρουσιάζει δείγματα βελτίωσης και εξέλιξης σε επίπεδο ονομασίας και στοχοθεσίας. Η ιδιωτική πρωτοβουλία παραμένει αισθητή στον τομέα προστασίας του ανήλικου παρέχοντας προσωρινή ή μόνιμη περίθαλψη στα παιδιά που δεν πλήττονται από την ορφάνια αλλά από ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Επιπλέον σημαντική είναι η υποστήριξη της αναδοχής και της υιοθεσίας με την ψήφιση του Ν.4538/2018 ως μέσο αποφυγής της ιδρυματικής περίθαλψης, ακολουθώντας ευρωπαϊκές κατευθύνσεις που προτείνουν τις συγκεκριμένες λύσεις ως λιγότερο επιζήμιες στη διαμόρφωση προσωπικότητας του παιδιού και στην ισορροπία της ψυχολογίας του, καθώς και η σύνταξη ενιαίου μητρώου ανηλίκων που διαβιούν σε ιδρυματικά πλαίσια από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναπτυχθεί σύγχρονες μορφές και θεσμοί παιδικής φροντίδας, ωστόσο η μη καθολική εφαρμογή τους και η ανεπάρκεια των κοινωνικών υπηρεσιών σε επίπεδο πρόληψης, συμβουλευτικής και παρέμβασης δυσχεραίνει τα θετικά βήματα ενίσχυσης της παιδικής προστασίας στη χώρα μας.

2.6 Ιδρυματικά μοντέλα

Το θέμα της ιδρυματικής περίθαλψης συνεχίζει να αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης πολλών ερευνητών εξαιτίας του τρόπου διαβίωσης, των αρνητικών αποτελεσμάτων που επιφέρει η ιδρυματοποίηση αλλά και η δυσμενής εξέλιξη αρκετών τροφίμων. Ωστόσο, ενώ η κοινωνική προσφορά τους αποτελεί τον κοινό παρονομαστή, οι επιβλαβείς συνέπειες για τα ίδια τα παιδιά είναι υπαρκτές και πηγάζουν πρωτίστως από τη γονική ανεπάρκεια και αστάθεια με φυσική συνέπεια την αναμόχλευση των ψυχικών τραυμάτων τους στο ιδρυματικό πλαίσιο. Φαντάζει ίσως ουτοπική μία κοινωνία με ανύπαρκτα ιδρύματα παιδικής προστασίας, όμως συνιστά ρεαλιστικό παράδειγμα η προώθηση πλαισίων με διαφοροποιημένο πνεύμα ιδρυματικής περίθαλψης. Σε αυτόν τον πυρήνα σκέψης κινήθηκαν οι ΗΠΑ και από την δεκαετία

του 1980 προΐσταται των εναλλακτικών προγραμμάτων, στοχεύοντας στην αναδιοργάνωση και μετασχηματισμό του ιδρυματικού μοντέλου προστασίας, περιορίζοντας την παραμονή των ανηλίκων σε εξωοικογενειακούς φορείς.

Η Menzies-Lyth (1985) προωθεί την ιδέα ενός υγιούς μοντέλου διαμόρφωσης ταυτότητας με βάση τους άξονες της κατανομής οριζόντιας λειτουργίας, της ρύθμισης ορίων, της ανάπτυξης κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, καθώς και της υποστήριξης του προσωπικού σε επίπεδο συμβουλευτικής. Αναφορικά με την κατανομή της λειτουργίας οριζοντίως, υποστηρίζει την ανάθεση ευθυνολογιών στο χαμηλότερο διοικητικό προσωπικό από το οποίο δύναται να επιτευχθεί η διεκπεραίωση με ρεαλιστικό τρόπο. Θεωρούσε την οριοθέτηση σημαντική, γιατί αποτελεί τη βάση της συγκρότησης και της οργάνωσης. Η ανάπτυξη δεξιοτήτων συναισθήματος σε συνδυασμό με την προσκόλληση σε άτομα του προσωπικού, ενδυναμώνει τον ανήλικο συναισθηματικά και επιτυγχάνεται η καθολική του ανάπτυξη. Αξιοσημείωτος είναι ο ρόλος της υποστήριξης του υπαλληλικού προσωπικού από ειδικούς συμβούλους, με σκοπό τη θωράκισή του με επαρκείς γνώσεις ώστε να επιτυγχάνεται η επίλυση αναδυόμενων προβληματικών καταστάσεων μεταξύ των παιδιών.

Την ίδια χρονική περίοδο προτείνεται το πρόγραμμα του Keith-Lucas (1987) το οποίο βασίζεται: (α) στην εξάλειψη των αιτιών που οδήγησαν το παιδί στο ίδρυμα μέσω της επανασύνδεσης με το οικογενειακό του περιβάλλον και (β) στην υποστήριξη του προγράμματος Youth Clarification κατά το οποίο πραγματοποιείται επεξεργασία του θυμού του παιδιού για τη βιολογική του οικογένεια και προετοιμασία αποδοχής της αναδοχής ή της υιοθεσίας στην περίπτωση αδυναμίας βελτίωσης της φυσικής οικογένειας (Καλύβα, 2016).

Πρόσθετη εναλλακτική αποτελεί το πρόγραμμα Preparation for Independence σύμφωνα με το οποίο ο ανήλικος προσανατολίζεται επαγγελματικά και αποκτά δεξιότητες ζωής στοχεύοντας στην ανεξαρτησία του ως μέλος της κοινωνίας, ικανό στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και διαχείρισης καταστάσεων (Καλύβα, 2016).

Στην ιδέα της συμπληρωματικής οικογένειας, δύναται να λειτουργήσει το εναλλακτικό μοντέλο Supplementary Parenting. Βάση αυτού, τα παιδιά διαβιούν περισσότερο χρονικό διάστημα με τους κοινωνικούς λειτουργούς του ιδρύματος, παράλληλα όμως οι γονείς ενθαρρύνονται ως προς τη συμμετοχή τους στις

εκδηλώσεις του ιδρύματος με σκοπό το παιδί να διατηρεί την αίσθηση του ανήκειν (Καλύβα, 2016).

Οι παραπάνω προτάσεις προτείνονται ως εναλλακτικές μορφές παιδικής προστασίας και πετυχαίνουν τη διατήρηση του δεσμού με τη βιολογική οικογένεια σε ένα πλαίσιο όπου η συμβολή του κοινωνικού λειτουργού ενεργεί καταλυτικά με τις δύο πλευρές, παιδί και γονείς, να αντιλαμβάνονται τη διάσταση του προβλήματος αποσκοπώντας στην από κοινού με το ίδρυμα, επίλυσή του.

2.7 Χαρακτηριστικά ιδρυματικής ζωής

Η απομάκρυνση και ο αποχωρισμός από το οικογενειακό περιβάλλον, η ιδιομορφία συνθηκών διαβίωσης και η ιδρυματοποίηση, συνιστούν τα βασικότερα χαρακτηριστικά διαβίωσης στον ιδρυματικό χώρο (Χρυσικός, 2002). Τα παιδιά αποκόπτονται ξαφνικά και χωρίς καμία ψυχολογική προετοιμασία από το οικείο τους περιβάλλον και όντας τραυματισμένα βρίσκονται αντιμέτωπα με μία νέα πραγματικότητα. Το μέγεθος της συναισθηματικής αντίδρασης ποικίλει και αποτελεί συνιστώσα πολλών παραγόντων, με κυριότερη τον δεσμό που είχε αναπτυχθεί με τα άτομα του οικογενειακού του περιβάλλοντος καθώς και με το λόγο εισαγωγής του στο ίδρυμα. Έτσι, το κάθε παιδί, πέρα από τα προσωπικά του βιώματα, έρχεται στο ίδρυμα τραυματισμένο συναισθηματικά (Μαρκοπούλου, 1995). Πολλά παιδιά έχουν αναφέρει ότι η επικοινωνία με τους γονείς, μετά τον αποχωρισμό τους, είναι βοηθητική (Smith et al., 2004). Τα αποτελέσματα, σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Μεγάλη Βρετανία, οδήγησαν στη διατύπωση της πρότασης ότι η επικοινωνία με τους συγγενείς, στο πλαίσιο της ιδρυματικής ζωής, μειώνει τις επιπτώσεις του αποχωρισμού και αυξάνει τις πιθανότητες πιο γρήγορης ένταξης του παιδιού στο νέο περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά, δεν βελτιώνει το αίσθημα ευεξίας του παιδιού (Bullock et al., 2004).

Το παιδί καλείται να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που επιτάσσει η ομαδική διαβίωση, μία συνθήκη που καθιστά απρόσωπο το προσωπικό και ατομικό (Μαρκοπούλου, 1994), καθώς ο αριθμός των ανηλίκων που φιλοξενούνται σε κάθε δωμάτιο, ξεπερνά τα 10 παιδιά σε αριθμό. Τα πρόσωπα φροντίδας δεν παρουσιάζουν σταθερότητα και οι αλληλεπιδράσεις τους περιορίζονται σε θέματα της καθημερινής ρουτίνας και φροντίδας (Groark et al., 2011). Οι ανήλικοι παρουσιάζουν εξάρτηση

από τα πρόσωπα φροντίδας περιορίζοντας το περιθώριο αυτενέργειας τους ωστόσο έρευνα που πραγματοποιήθηκε, κατέδειξε ότι η πιο θετική πλευρά της ιδρυματικής ζωής ήταν οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ των άλλων παιδιών και του προσωπικού (Anglin, 2004). Οι τρόφιμοι «διάγουν μαζί μία έγκλειστη τυπικά διευθυνόμενη καθημερινότητα», ενώ οι ιδρυματικές εγκαταστάσεις περιγράφονται με κλειστές πόρτες, τοίχους ψηλούς κ.ο.κ. (Goffman, 1994: 19.24). Η απουσία επικοινωνίας με την ευρύτερη κοινότητα στην οποία ανήκει ο χώρος του ιδρύματος και η έλλειψη κοινωνικής αλληλεπίδρασης, αναστέλλουν τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και της ένταξης. Επιπρόσθετα, η σταθερή ρουτίνα αποκλείει τα παιδιά από ποικίλες δραστηριότητες και ερεθίσματα που θα ενίσχυαν θετικά τον τρόπο σκέψης τους και τις κοινωνικο-συναισθηματικές τους δεξιότητες.

Στα χαρακτηριστικά των ιδρυμάτων, ο Sloutsky (1997: 135) επισημαίνει την ελλιπή επικοινωνία με τις παιδαγωγούς και την περιορισμένη αλληλεπίδραση με προτεραιότητα την εκτέλεση καθηκόντων. Σε άρθρο της Dozier et al.(2012) σχετικά με την ιδρυματική περίθαλψη, υποστηρίζεται πως η θεσμική φροντίδα είναι διαρθρωτικά και ψυχολογικά αντίθετη με τις καθολικές ανάγκες του παιδιού εξαιτίας της αναπτυξιακής βλάβης που του προκαλεί, ενώ ο ιδρυματισμός δημιουργεί ιδιόμορφες ψυχολογικές καταστάσεις και ένα κοινωνικό στίγμα (Link & Phelan, 2001).

Ωστόσο, σύμφωνα με τη Σπανού (2015), πολλά ιδρύματα διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο διαβίωσης και διαπαιδαγώγησης επιδιώκοντας ενεργά την ανάπτυξη δεσμών με την κοινότητα και σχέσεων των παιδιών με συνομήλικους εκτός κοινότητας, την ανταλλαγή επισκέψεων και τη συμμετοχή των παιδιών σε κοινωνικές εξόδους και δραστηριότητες. Στα παιδιά δίνονται πολλές ευκαιρίες για εξωσχολικές δραστηριότητες. Επιπλέον, όσα από τα ιδρύματα έχουν την οικονομική δυνατότητα προσφέρουν ποικίλες ψυχαγωγικές δραστηριότητες, ενώ κατά τους καλοκαιρινούς μήνες τα παιδιά συμμετέχουν σε κατασκηνώσεις ή σε εκπαιδευτικά ψυχαγωγικά ταξίδια ή απασχολούνται με άλλες δημιουργικές δραστηριότητες. Η στήριξη του ιδρύματος δεν σταματά με την αποφοίτηση του παιδιού από το σχολείο, αλλά συνεχίζει όσο διάστημα οι μαθητές του φοιτούν σε κάποια σχολή (Σπανού, 2015).

2.8 Συνέπειες μακροχρόνιας παραμονής στην ιδρυματική φροντίδα

Είναι πολλές οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο ιδρυματικό πεδίο αναφορικά με τις επιπτώσεις του ιδρυματικού τρόπου ζωής στην κοινωνική συμπεριφορά και ψυχική υγεία των παιδιών, με τα αρνητικά τους αποτελέσματα στη σχολική και ευρύτερη κοινότητα να αποτελούν τεκμηριωμένα συμπεράσματα.

Σχετική έρευνα της Βορριά που έλαβε χώρα το έτος 1983-1984 σε ελληνικά ιδρύματα, περιλάμβανε 82 αγόρια και κορίτσια που φοιτούσαν στο δημοτικό σχολείο εκ των οποίων τα 41 είχαν ζήσει για αρκετό χρονικό διάστημα σε ιδρυματικό πλαίσιο. Παρατηρήθηκε λοιπόν η απουσία συμμετοχής τους στο σχολικό χώρο και διάθεση απόσυρσης. Έντονη υπήρξε η αδυναμία αλληλεπίδρασης με εκτός του ιδρύματος άτομα, ενώ η ανεπάρκεια της ατομικότητας που επέβαλαν οι συνθήκες ομαδικής διαβίωσης συμπληρωματικά με το βίωμα των αρνητικών εμπειριών πριν την εισαγωγή τους σε αυτό το πλαίσιο, ενισχύουν την πεποίθηση της δυσλειτουργικής συμπεριφοράς τους εν συγκρίσει με αυτήν των συνομηλίκων τους που διαβίωναν στην οικογένειά τους (Βορριά, όπ. αναφ. στο Καλλινικάκη, 1988). Σύγκλιση με την άποψη αυτή παρουσιάζουν και τα αποτελέσματα των ερευνών των Wolkind et al.(1976) και Rutter et al.(1983), καθώς καταδεικνύουν πως μεγάλο ποσοστό των γονέων που είχαν διαβιώσει μεγάλο διάστημα σε φορέα ιδρυματικής προστασίας, κατέφυγαν στην ίδια λύση μόλις οι ίδιοι απέκτησαν το ρόλο του γονέα.

Κατά τον Call (2013), η δημιουργία χρόνιου στρες προκαλείται από την τραυματική συναισθηματική εμπειρία που είναι συνδεδεμένη με τον πρόωρο αποχωρισμό από το μητρικό πρόσωπο. Τα παιδιά που διαβιούν σε ιδρύματα διακατέχονται από έντονη ανασφάλεια, αδυναμία συγκέντρωσης, αλλά και από την τάση διαρκούς αναζήτησης της προσοχής των ενηλίκων (Σαραφίδου, 2000). Παρόμοια συμπεράσματα σχετικά με τις επιπτώσεις της ιδρυματοποίησης στις ψυχο-νοητικές λειτουργίες των ανηλίκων με την απουσία σχέσεων και το πειθαρχικό σύστημα στο οποίο υποβάλλονται, να συνιστούν τους διαμορφωτικούς και καθοριστικούς παράγοντες της συμπεριφοράς τους κατά την ενηλικίωσή τους (Quinton & Rutter, 1983; Πανοπούλου-Μαράτου και συν., 1988).

Πρόσθετα ερευνητικά δεδομένα ενισχύουν τον επίσημο ρόλο στη ζωή των ανηλίκων, εμφανίζοντας προβλήματα υγείας, επιδείνωση στην εγκεφαλική ανάπτυξη, αναπτυξιακή καθυστέρηση, διαταραχές συναισθήματος. Κατά συνέπεια, οι ικανότητές τους σε επίπεδο κοινωνικό, συμπεριφορικό και διανοητικό εμφανίζουν ελλείμματα συγκριτικά με παιδιά που απολαμβάνουν την γονική φροντίδα (Browne, 2009).

Καθοριστική παραμένει η έρευνα του Bowlby (1969) σχετικά με τα αποτελέσματα της παραμονής στην ιδρυματική φροντίδα. Ο ερευνητής μελέτησε την αντικοινωνική συμπεριφορά των παιδιών που μεγάλωσαν σε τέτοιο πλαίσιο και οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως κοινός παρονομαστής υπήρξε η μητρική αποστέρηση (Bowlby, 1972). Στην συγκεκριμένη μελέτη, προέβη σε σύγκριση μεταξύ των παιδιών που είχαν επιδείξει αντικοινωνική συμπεριφορά και μιας ομάδας ελέγχου. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν πως: (α) τα 17 παιδιά από την ομάδα μελέτης βίωσαν παρατεταμένο αποχωρισμό από την μητρική φιγούρα κατά την διάρκεια των πρώτων 5 ετών της ζωής τους, (β) 14 παιδιά της ομάδας μελέτης χαρακτηρίστηκαν ως «άστοργοι κλέφτες» καθώς εκτιμήθηκε η ισχυρή απουσία συναισθηματικών σχέσεων και επιπλέον εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα σε αυτή την περίπτωση των παιδιών, ο μητρικός αποχωρισμός συνέβη σε ηλικία άνω των 6 μηνών. Στηριζόμενος στις παραπάνω παρατηρήσεις, ο ερευνητής οδηγήθηκε στην διατύπωση δύο βασικών συμπερασμάτων: (α) η αποστέρηση του μητρικού δεσμού γεννά καταστάσεις αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όταν αυτή συμβαίνει στο διάστημα των 5 πρώτων χρόνων της ζωής του βρέφους και (β) η ένδεια μητρικής φροντίδας και στοργής εμφανίζει μειωμένες αρνητικές επιπτώσεις πριν τους 6 μήνες ζωής του παιδιού.

Η ιδρυματική φροντίδα και ο τρόπος λειτουργίας της, φαίνεται να αντικατοπτρίζεται στο γνωστικό επίπεδο και ειδικότερα στην ανάπτυξη της γλωσσικής επικοινωνίας. Σε σχετική έρευνα που διεξήχθη στην Αμερική από τον Harden (2002) μεταξύ παιδιών που διαβίωναν σε εκκλησιαστικά ιδρύματα και παιδιών που είχαν τοποθετηθεί σε ανάδοχες οικογένειες, παρατηρήθηκε πως η πρώτη ομάδα εμφάνισε γνωστική καθυστέρηση. Τα συγκεκριμένα πορίσματα επιβεβαιώνονται και από τη σύγχρονη βιβλιογραφία και συγκεκριμένα από την μελέτη της Smyke (Smyke et al., 2002), όπου διαπιστώνεται εκ νέου ελλειμματική ανάπτυξη στο γνωστικό κεφάλαιο στα παιδιά ιδρυματικού ιστορικού.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει αναφορά σε έρευνες που επικεντρώθηκαν στην πατρική αποστέρηση και τα αρνητικά παρεπόμενά της. Ειδικότερα, έρευνα του Sears διαπίστωσε μειωμένη επιθετικότητα στα αγόρια συγκριτικά με αυτά που είχαν καθημερινή επαφή και επικοινωνία με τον πατέρα τους (Τσιάντης, 1991: 23-24), ενώ οι έρευνες του Bach ανέδειξαν τη σημασία της πατρικής παρουσίας ως προς την ταυτοποίηση του φύλου των αγοριών επισημαίνοντας ταυτόχρονα πως στα κορίτσια η απουσία πατρικού προτύπου θα οδηγούσε στη σύναψη δυσλειτουργικών προσωπικών σχέσεων με το αντίθετο φύλο.

Συνοψίζοντας, οι εν λόγω έρευνες κατέστησαν σαφείς τις επιζήμιες για το παιδί επιπτώσεις της ιδρυματικής φροντίδας σε επίπεδο κοινωνικό, γνωστικό και ψυχολογικό και διαπιστώθηκε ο σημαίνων ρόλος της πατρικής παρουσίας στη διαμόρφωση του φύλου του αγοριού και γενικότερα στη διαμόρφωση της παιδικής προσωπικότητας.

Κεφάλαιο 3

Ψυχική ανθεκτικότητα

3.1 Έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας

Αρκετοί ερευνητές στο πεδίο της ψυχολογίας προσπάθησαν να περιγράψουν και να ορίσουν την έννοια της ανθεκτικότητας στο τοξικό περιβάλλον και να ερμηνεύσουν τους παράγοντες που επιδρούν εξισορροπιακά στη ζωή του παιδιού που το βιώνει. Ο Benard (1991) την ορίζει ως προστατευτικό μηχανισμό που προωθεί και διευκολύνει την επιτυχή προσαρμογή παρά την παρουσία υψηλού κινδύνου. Ομοίως άλλοι ερευνητές την αναφέρουν ως διαδικασία ισχυρή κατά την οποία το άτομο προσαρμόζεται θετικά σε ένα δυσμενές πλαίσιο (Luthar et al.,2000), ενώ οι Fraser και Galinsky (1997) τη θεωρούν δύναμη αντίστασης στο κίνδυνο και βελτίωσης της δυσχερούς κατάστασης.

Στην προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας της ανθεκτικότητας, παρουσιάζεται συσχέτιση με τρεις διαστάσεις. Η πρώτη αναφέρεται στους παράγοντες επικινδυνότητας που ενεργούν επιζήμια στην αρμονική ανάπτυξη του ατόμου, η δεύτερη αφορά στη θετική και αισιόδοξη διάθεση που βιώνει το παιδί και τέλος η τρίτη προσδιορίζεται από τους παράγοντες που φέρουν προστατευτικό ρόλο προφυλάσσοντας το από τις επιβλαβείς συνέπειες των κινδύνων (Masten, 2001). Ασφαλώς οι παραπάνω ορισμοί και το ενδιαφέρον των ερευνητών σε αυτή την κατεύθυνση που σχετιζόταν με τα παιδιά που ευδοκίμοσαν και εμφανίζονταν με κάποιο τρόπο θωρακισμένα απέναντι στη δυσμένεια, προέκυψε σταδιακά, καθώς η πρωταρχική εστίαση των ερευνητών σε ομάδες παιδιών υψηλού κινδύνου στόχευε στις δυσμενείς επιπτώσεις και στην αιτιοπαθογένεια της διαταραχής. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων σε επίπεδο πρόληψης και επίλυσης δεν αποτελούσε το επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους, αλλά η εστίαση των ερευνών τους προσανατολιζόταν στην αποκωδικοποίηση και καλύτερη κατανόηση των ψυχολογικών τους αντιδράσεων (Masten, 2001, όπ. αναφ. στην Καρέλα, 2017).

Στο ιδρυματικό περιβάλλον έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες που εμφανίζουν τους ανήλικους να αντιδρούν ποικιλοτρόπως στις ιδρυματικές συνθήκες. Σύμφωνα με τον Rutter (1988), εντυπωσιακός αριθμός ανηλίκων που διαβιούσαν σε ιδρυματικό φορέα δεν τραυματίστηκε ψυχικά αλλά επέδειξε θετική και αισιόδοξη στάση μη υποκύπτοντας στις δυσκολίες αυτού του ιδιόμορφου τρόπου ζωής. Η μεγάλη συνεισφορά των ερευνητών έγκειται στην κατανόηση της υγιούς και αναπτυξιακής πορείας σε αντίξοες συνθήκες να αποτελεί βασικό λόγο που ενεργεί προληπτικά στα παιδιά που κινδυνεύουν να παρουσιάσουν παθολογία. Στη βάση αυτής της παραδοχής, οι έρευνες εστίασαν στην αυτονομία και αυτοεκτίμηση των ανθεκτικών παιδιών (Masten & Garmezy, 1985), όμως πρόσθετοι παράγοντες δείχνουν να ευθύνονται και να παρέχουν προοπτική ψυχικής ανθεκτικότητας και συγκεκριμένα αναφερόμαστε στο ίδιο το παιδί και την προσπάθεια που καταβάλλει, στην οικογένεια ως περιβάλλον αναφοράς, καθώς και στην ευρύτερη κοινότητα (Garmezy, 1991).

Οι Garmezy et al. (1984) συνέβαλαν καταλυτικά στη μελέτη της ανθεκτικότητας και υγιούς ανάπτυξης, διαπιστώνοντας την ομαλή λειτουργικότητά τους στην έκθεση υψηλού κινδύνου (Masten & Powell, 2003). Μία ακόμη έρευνα των Werner και Smith (1982) επέδειξε σημαντικά αποτελέσματα στο σχετικό πεδίο καθώς τα παιδιά που αποτελούσαν την ομάδα μελέτης, αν και υπήρξαν εκτεθειμένα σε συνθήκες στρες, ένδειας και ανεπάρκειας οικογενειακού περιβάλλοντος, παρουσίασαν επαρκή κοινωνική εξέλιξη στην ενηλικίωσή τους. Στην συγκεκριμένη μελέτη εντοπίστηκαν συστοιχίες παραγόντων, περιλαμβάνοντας ατομικά (όπως το να είναι αγαπητά και τρυφερά) όσο και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά (Werner, 1995, όπ. αναφ. στην Καρέλα, 2017: 106).

Αναφερόμενος στην εννοιολογική προσέγγιση της ψυχικής ανθεκτικότητας, ο Πετρογιάννης (2011) επισημαίνει: (α) την παρουσία διαφορετικών τύπων ανθεκτικότητας προσδιοριζόμενων περιβαλλοντικά (κοινωνική, επαγγελματική, συναισθηματική), (β) η έννοια της ανθεκτικότητας συνιστά συνονθύλευμα ατομικών χαρακτηριστικών (βιολογικών και ψυχολογικών) και περιβαλλοντικών, και (γ) η λειτουργικότητα των ατόμων συνιστά μεταβλητή στο χρόνο η οποία δύναται να τροποποιηθεί και τελικά να καταλήξει σε «αναπτυξιακή ασυνέχεια» στο επίπεδο της ατομικής επάρκειας ωστόσο, η παρουσία του εγγενούς δυναμικού συμβάλει στην εκδήλωση μηχανισμών που προστατεύουν το παιδί (Luthar & Zelazo, 2000).

3.2 Παράγοντες ψυχικής ανθεκτικότητας

Η έννοια της ανθεκτικότητας στηρίζεται όπως αναφέρθηκε, στους παράγοντες που επιδρούν θετικά στον ψυχισμό του ατόμου θωρακίζοντάς το από το υψηλό κινδύνου περιβάλλον για την ψυχική του υγεία, προσφέροντας συγχρόνως τη δυνατότητα αντίστασης στις δυσχέρειες και προάγοντας την εξέλιξη του σε κοινωνικό και ατομικό επίπεδο. Η ουσιαστική φροντίδα και επιμέλεια του παιδιού τα πρώτα χρόνια της ζωής του αποτελούν προγνωστικό παράγοντα ανθεκτικότητας (Feldman, 2011), ενώ η ενθάρρυνσή τους στη συμμετοχή αντιμετώπισης καθημερινών ζητημάτων εξασφαλίζει μεγαλύτερα ποσοστά ανεξαρτησίας και αυτονομίας του (Benard, 1991).

Οι παράγοντες προστασίας περιορίζουν την εξωτερίκευση αρνητικών αντιδράσεων του παιδιού στον περιβαλλοντικό κίνδυνο, σύμφωνα με τον Rutter (1985), ενώ η Luthar (1993) συμπληρώνει στον ορισμό τα βελτιωτικά αποτελέσματά τους που στηρίζονται σε χαρακτηριστικά ατομικά και περιβαλλοντικά επιφέροντας τη μείωση επαπειλητικών παραγόντων (Καρέλα, 2017: 122).

Τα παιδιά μπορούν να προκαλέσουν είτε με ενεργό εμπλοκή είτε με κάποιο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας ή της εμφάνισής τους, μια απάντηση από το περιβάλλον τους, η οποία μπορεί να τους προστατεύσει, είτε μειώνοντας την έκθεση τους σε παράγοντες κινδύνου είτε μεταβάλλοντας τον αντίκτυπό τους μόλις εκτεθούν. Οι παράγοντες που μετριάζουν τους παράγοντες κινδύνου αφορούν στα: (α) εγγενή γνωρίσματα (π.χ. γνωστικό κεφάλαιο, ποικιλία δεξιοτήτων και ικανοτήτων, θετική συμπεριφορά, ευπροσάρμοστο χαρακτήρα, αίσθηση του χιούμορ), (β) ενδυναμωτικό και καλοπροαίρετο περιβάλλον (σχέσεις θαλπωρής, καλό κοινωνικό επίπεδο) και (γ) ρόλο της εξωοικογενειακής κοινότητας (π.χ. υποστήριξη από το συγγενικό δίκτυο) (Masten & Coatsworth, 1998, όπ. αναφ. στην Καρέλα, 2017:124). Αυτά είναι τα εφόδια που αποκτούν ρόλο προστατευτικής ασπίδας και ενεργούν με σκοπό την ανακατασκευή της ψυχικής ισορροπίας και γαλήνης.

Σημαντική επιπλέον είναι η παρατήρηση του Rutter και της ομάδας του (1978) σχετικά με τον ρόλο που διαδραματίζουν οι παράγοντες προστασίας τους οποίους δεν συνδέουν αποκλειστικά με τις θετικές επιδράσεις που ενισχύουν την ισορροπημένη και αρμονικά ανάπτυξη, αλλά επισημαίνουν τη συσχέτιση με τις αρνητικές επιδράσεις καθώς ενδυναμώνουν την ανθεκτικότητα του ατόμου, οπλίζοντάς το με περισσότερη δύναμη και αντοχή απέναντι στο βίωμα αντίξοων καταστάσεων.

Παρόλο που τα περισσότερα ιδρύματα, ακόμη και στη σύγχρονη εποχή, δημιουργούν ένα περιβάλλον παιδικής μέριμνας, έχει τεκμηριωθεί ότι ορισμένα παιδιά παραμένουν ανθεκτικά ακόμη και στις πιο αντίξοες συνθήκες. Τα κοινά και μη κοινά χαρακτηριστικά του θεσμικού περιβάλλοντος και τα ειδικά γενετικά, ιδιοσυγκρασιακά και φυσικά χαρακτηριστικά του κάθε παιδιού, μπορεί να κάνουν μια σημαντική διαφορά στο εάν η πρόωρη θεσμική εκτροφή αφήνει ή όχι μη αναστρέψιμες ουλές.

Στο ιδρυματικό πλαίσιο, την πιο θετική όψη της ιδρυματικής διαβίωσης συνιστούν οι προσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των ανηλίκων, σχέσεις που εδράζονται σε ένα ιδιόμορφο είδος συναισθηματικού δεσμού (Anglin, 2004). Η κοινή συνιστώσα των βιωμάτων, το δυσμενές οικογενειακό υπόβαθρο, τα εσωτερικά ελλείμματα και η μητρική αποστέρηση, θέτουν τις βάσεις δημιουργίας σταθερής φιλίας, αποδοχής, ασφάλειας και αλληλοκατανόησης. Σε αυτή την περίπτωση, ο παράγοντας φιλία ενεργεί προστατευτικά και αντισταθμιστικά στις περιπτώσεις γονικής ανεπάρκειας, παρέχοντας στο παιδί την κατάλληλη υποστήριξη και δυνατότητες κοινωνικής εξέλιξης (Hower, 1983). Τα άτομα που είναι τρόφιμοι φορέων παιδικής προστασίας εμφανίζουν ετερογένεια και αντιδρούν διαφοροποιημένα στις νέες συνθήκες. Μάλιστα η διαφοροποίηση είναι έντονη, ακόμη και στην έκθεσή τους σε όμοιες τραυματικές εμπειρίες (Fraser, 1974, όπ. αναφ. στη Σαραφίδου, 2000).

Εκτός του παράγοντα της φιλίας, εξίσου καθοριστική είναι η ικανότητα της αυτορρύθμισης και της αυτονομίας. Έρευνες συνηγορούν στην άποψη πως τα ευπροσάρμοστα και στοργικά παιδιά προκαλούν θετική αντίδραση και επιδέχονται φροντίδας και ενδιαφέροντος σε οποιοδήποτε περιβάλλον και αν βρεθούν. Οι δεξιότητες επικοινωνίας σε συνδυασμό με τον παράγοντα μιας εξωστρεφούς ιδιοσυγκρασίας εγείρουν αισθήματα αποδοχής από το ευρύτερο κοινωνικό δίκτυο, γνωρίσματα που επιτείνουν το αίσθημα της αυτοεκτίμησης και κατά συνέπεια ενδυναμώνουν την ψυχική ανθεκτικότητα.

Κεφάλαιο 4

Νομικό πλαίσιο δικαιωμάτων του παιδιού

4.1 Δικαιώματα παιδιών που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας

Επειδή είναι σημαντικό όλα τα παιδιά που τοποθετούνται μακριά από τις οικογένειές τους και ειδικά εκείνα που τοποθετούνται σε ιδρύματα να μεγαλώνουν με αξιοπρέπεια στις καλύτερες δυνατές συνθήκες, χωρίς να περιθωριοποιούνται ούτε στην παιδική ηλικία, ούτε στην εφηβεία τους και χωρίς να συναντούν εμπόδια στη διαμόρφωσή τους σε ικανούς πολίτες, το Συμβούλιο της Ευρώπης στοχεύοντας στη διασφάλιση των βασικών αρχών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του παιδιού κρίνει απαραίτητο να αναγνωριστούν τα ακόλουθα ειδικά δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας (Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύσταση 2005):

- Το δικαίωμα της τοποθέτησης μόνο για την ικανοποίηση αναγκών που έχουν αξιολογηθεί ως επιτακτικές στα πλαίσια μιας πολυεπίπεδης αξιολόγησης και το δικαίωμα της περιοδικής αναθεώρησης της εν λόγω τοποθέτησης.
- Το δικαίωμα να διατηρείται τακτική επαφή με την οικογένεια του παιδιού και με άλλα σημαντικά πρόσωπα. Όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν, η τοποθέτηση πρέπει να πραγματοποιείται με γνώμονα την όσο το δυνατόν μικρότερη απόσταση από το περιβάλλον του παιδιού και να οργανώνεται έτσι ώστε να επιτρέπει στους γονείς να ασκούν τα καθήκοντά τους και να διατηρείται η επαφή γονέα-παιδιού σε τακτική βάση. Αυτή η επαφή μπορεί να περιοριστεί ή να απαγορευτεί μόνο όταν κάτι τέτοιο κριθεί απαραίτητο προς όφελος του παιδιού, ενώ η διαμονή κατά την τοποθέτηση πρέπει να παρέχεται σε μικρές μονάδες οικογενειακού τύπου.
- Το δικαίωμα για τα αδέρφια, εφόσον είναι δυνατόν, να μένουν μαζί ή να διατηρούν τακτική επαφή.
- Το δικαίωμα της ταυτότητας. Σύμφωνα με τα Άρθρα 7 και 8 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, κάθε παιδί έχει το δικαίωμα της ταυτότητας στο οποίο περιλαμβάνεται η διατήρηση και προστασία αυτής της ταυτότητας αναφερόμενης στο όνομα, την εθνικότητα και τους οικογενειακούς δεσμούς από τη στιγμή της γέννησης.

- Το δικαίωμα του σεβασμού απέναντι στο εθνικό, θρησκευτικό, πολιτισμικό, κοινωνικό και γλωσσολογικό υπόβαθρο του παιδιού ενισχύοντας το σεβασμό απέναντι στην προέλευση και την καταγωγή του.
- Το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής, καθώς και της πρόσβασης του παιδιού σε πρόσωπο της εμπιστοσύνης του και σε ένα αρμόδιο όργανο για την παροχή εμπιστευτικών συμβουλών σχετικά με τα δικαιώματά του. Το παιδί που τοποθετείται έχει το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής του ζωής καθώς και την πρόσβαση στα επίσημα αρχεία που το αφορούν. Το παιδί πρέπει να προστατεύεται από τον στιγματισμό και από κάθε δημοσιοποίηση των αιτιών της τοποθέτησής του.
- Το δικαίωμα για ποιοτική ιατρική φροντίδα προσαρμοσμένη στις ανάγκες και την ευημερία του παιδιού, η οποία περιλαμβάνει την σωματική και πνευματική του προστασία. Η παροχή ιατρικών εξετάσεων οφείλει να είναι υψηλής προδιαγραφής και να συμβαδίζει με την ψυχοπαιδαγωγική στρατηγική, αποβλέποντας στο συμφέρον του παιδιού. Επιπλέον, το Άρθρο 26 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού αναγνωρίζει ότι κάθε παιδί πρέπει να απολαμβάνει πλήρως τα οφέλη που απορρέουν από το δικαίωμά του για κοινωνική ασφάλιση σύμφωνα με τους νόμους του κράτους.
- Το δικαίωμα του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και σωματικής ακεραιότητας του παιδιού, το οποίο συμπεριλαμβάνει τη σωματική τιμωρία, την ταπεινωτική συμπεριφορά, την κακομεταχείριση ή την καθημερινή βία, λεκτική και ψυχολογική κακοποίηση, απειλές, εκφοβισμό κ.λπ. Σε κάθε περίπτωση, το παιδί πρέπει να προστατεύεται από την σεξουαλική εκμετάλλευση που μπορεί να ασκείται σε βάρος του από μέλη του προσωπικού.
- Το δικαίωμα για ίσες ευκαιρίες. Κάθε παιδί που δε ζει με την οικογένειά του, έχει το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης από τους επιμελητές του, τους δασκάλους του, τους εκπαιδευτές του, τους προπονητές του κ.λπ. με στόχο την μελλοντική ένταξη ή επανένταξή του. Ταυτόχρονα, οι ανάγκες, οι δεξιότητες, τα ενδιαφέροντα, η γλωσσική, κοινωνική και πολιτισμική κληρονομιά κάθε παιδιού ξεχωριστά πρέπει να καλύπτονται επαρκώς.

- Το δικαίωμα της πρόσβασης σε όλους τους τύπους εκπαίδευσης, επαγγελματικής καθοδήγησης και κατάρτισης κάτω από τις ίδιες συνθήκες που ισχύουν για όλα τα παιδιά. Η πρόσβαση στη μόρφωση πρέπει να γίνεται με ίσους όρους με τα παιδιά που ζουν σε μια οικογένεια. Τα παιδιά που τοποθετούνται σε ιδρύματα παιδικής προστασίας δεν πρέπει να στιγματίζονται, γι' αυτό το λόγο είναι προτιμότερο τα παιδιά αυτά να φοιτούν σε τοπικά σχολεία και εκπαιδευτήρια όπως και τα υπόλοιπα παιδιά της περιοχής.
- Το δικαίωμα της προετοιμασίας του παιδιού ως ενεργού και υπεύθυνου πολίτη μέσα από το παιχνίδι, την άθληση, τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Το δικαίωμα αφορά στη συμμετοχή του στις ποικίλες εκδηλώσεις και δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκτός του πλαισίου τοποθέτησης. Η εύλογη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους, ενισχύει την προετοιμασία των παιδιών για μια ομαλή κοινωνική ένταξη και ταυτόχρονα προωθεί την ατομική του ανάπτυξη. Άλλωστε η ικανότητα της κοινωνίας να ενσωματώνει ισότιμα τα παιδιά, θεωρείται απόδειξη της δημοκρατικής πράξης.
- Το δικαίωμα της συμμετοχής σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν το παιδί και τις συνθήκες διαβίωσής του μέσα στο ίδρυμα. Το δικαίωμα αυτό οφείλει να διασφαλίζεται χωρίς περιορισμούς, με στόχο τη συμμετοχή των παιδιών σε διάλογο και την κατάθεση της επιθυμίας τους ή του προβληματισμού τους.
- Το δικαίωμα της ενημέρωσης του παιδιού για τα δικαιώματα και τους κανόνες που διέπουν το ίδρυμα παιδικής προστασίας με τρόπο κατανοητό από το παιδί.
- Το δικαίωμα να διατυπώνει παράπονα σε ένα αναγνωρίσιμο, αμερόληπτο και ανεξάρτητο όργανο με στόχο τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του. Τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν κατάλληλες διαδικασίες διατύπωσης παραπόνων στα αρμόδια όργανα τα οποία καλούνται να βασίζονται στην αμεροληψία και την αντικειμενικότητα. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να πραγματοποιούνται επισκέψεις από ανεξάρτητο όργανο στα πλαίσια προστασίας, με στόχο την εξάλειψη αναδυόμενων προβλημάτων.

4.2 Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (ΔΣΔΠ)

Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του παιδιού το 1924, εγκαινιάζει τη βάση προστασίας του ως ανθρώπινου όντος αναφέροντας για πρώτη φορά τα δικαιώματά του σε οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο. Ωστόσο, δεν αποτελεί αναγνώριση των δικαιωμάτων του καθώς το παιδί εμμένει να αντιμετωπίζεται ως «αποδέκτης προστασίας και όχι σαν φορέας δικαιωμάτων» (Κουτσούκου, 2013 :22).

Στην Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (20 Νοεμβρίου 1959) παρουσιάζεται πρόοδος ως προς τα δικαιώματά του παιδιού, γιατί γίνεται ρητή αναφορά πως το παιδί χρήζει ειδικής προστασίας και οι νόμοι οφείλουν να συμβάλουν στην ολόπλευρη και αρμονική του ανάπτυξη, σε επίπεδο διανοητικό, ηθικό και πνευματικό. Ωστόσο και πάλι δεν επιτεύχθηκε η αναγνώρισή του ως φορέας δικαιωμάτων, τέθηκε όμως η βάση για μεγαλύτερη εμβάθυνση στα δικαιώματά του. Από τις Διακηρύξεις του 1924 και 1959 προέκυψε η ιδέα μιας σύμβασης που θα απέβλεπε στο συμφέρον και τα δικαιώματα των παιδιών. Ομάδα Εργασίας συστήθηκε από τον ΟΗΕ με στόχο την επεξεργασία της Σύμβασης των Δικαιωμάτων. Τελικά, μετά το πέρας πολύχρονων συζητήσεων υιοθετήθηκε η Σύμβαση στις 20 Νοεμβρίου 1989 η οποία κυρώθηκε από 191 κράτη, ενώ στη χώρα μας τέθηκε σε ισχύ με τον Ν.2101/1992 στις 20 Σεπτεμβρίου 1990 και συνιστά θεμελιώδες κείμενο στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς αναγνωρίζει στο παιδί πολιτικά, κοινωνικά, αστικά, πολιτιστικά και οικονομικά δικαιώματα (Κουτσούκου, 2013: 25-27).

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού απαρτίζεται από το προοίμιο και 54 άρθρα και αποτελεί καινοτομία της το τρίπτυχο της προστασίας (protection), της πρόληψης (prevention) και της συμμετοχής (participation). Στο πρώτο μέρος της Σύμβασης περιλαμβάνονται τα άρθρα 1-41, όπου περιέχονται οι ουσιώδεις διατάξεις που θεμελιώνουν τα δικαιώματα του παιδιού και παρατίθενται οι υποχρεώσεις των κρατών-μελών. Στο δεύτερο μέρος εγκλείεται ο μηχανισμός ελέγχου και εφαρμογής της Σύμβασης και τέλος στο τρίτο μέρος ρυθμίζονται τα διαδικαστικά θέματα που αφορούν την υπογραφή, την επικύρωση και την προσχώρηση των κρατών-μελών.

Αναλυτικότερα, τα άρθρα του πρώτου μέρους που κατοχυρώνουν τα δικαιώματα του παιδιού, είναι τα εξής:

- Άρθρο 1: Παιδιά θεωρούνται όλα τα κορίτσια και αγόρια από 0-18 ετών.
- Άρθρο 2: Όλα τα παιδιά είναι ίσα ανεξάρτητα από τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία, τη γλώσσα, τις απόψεις ή την εμφάνιση.
- Άρθρο 3: Οι αποφάσεις των ενηλίκων οφείλουν να βασίζονται στην αρχή του συμφέροντος των παιδιών και όταν συντρέχουν λόγοι γονικής ανεπάρκειας, η πολιτεία πρέπει να ενεργήσει προστατευτικά.
- Άρθρο 4: Η πολιτεία πρέπει να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού.
- Άρθρο 5: Οι γονείς ή οι κηδεμόνες είναι υπεύθυνοι για την ανατροφή και την ανάπτυξη των ικανοτήτων του παιδιού.
- Άρθρο 6: Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στη ζωή, την ανάπτυξη και την επιβίωση.
- Άρθρο 7: Το παιδί από τη στιγμή που θα γεννηθεί έχει δικαίωμα να αποκτήσει όνομα και ιθαγένεια και να ανατραφεί από τους γονείς του.
- Άρθρο 8: Το παιδί έχει το δικαίωμα διατήρησης της ταυτότητάς του, της ιθαγένειάς του, του ονόματος και των σχέσεων με την οικογένειά του.
- Άρθρο 9: Το παιδί δικαιούται να ζει με τους γονείς του, εκτός και αν αυτό αντιτίθεται στο συμφέρον του.
- Άρθρο 10: Στην περίπτωση που το παιδί ζει σε άλλη χώρα από αυτή των γονέων του έχει δικαίωμα να ξανασμίξει μαζί τους.
- Άρθρο 11: Τα Συμβαλλόμενα Κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα απαγόρευσης της παράνομης μετακίνησης των παιδιών σε άλλη χώρα.
- Άρθρο 12: Δικαίωμα στην ελεύθερη διατύπωση γνώμης και άποψης, αναγνωρίζοντας το παιδί ως αυτόβουλο υποκείμενο δικαιωμάτων που συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων που το αφορούν, ανατρέποντας τις πατριαρχικού προσανατολισμού παραδοσιακές τάσεις κριτηρίων συμφέροντος που κυριαρχούσαν έως τότε στα περισσότερα κράτη (Κουτσούκου, 2013: 35).
- Άρθρο 13: Δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης και διάδοσης των ιδεών του γραπτά ή προφορικά.

- Άρθρο 14: Τα παιδιά έχουν δικαίωμα συνείδησης καθώς και να επιλέγουν τη θρησκεία στην οποία επιθυμούν να μετέχουν.
- Άρθρο 15: Κατοχυρώνεται το δικαίωμα στη συνεργασία και συμμετοχή σε συγκεντρώσεις, αρκεί αυτή η ενέργεια να μην αντιβαίνει στα δικαιώματα των άλλων.
- Άρθρο 16: Προστατεύεται το δικαίωμα της αυθαίρετης παρέμβασης στην ιδιωτική ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία ενός παιδιού, ενώ προασπίζεται η τιμή και η υπόληψή του.
- Άρθρο 17: Δικαίωμα πρόσβασης στην πληροφόρηση και ενημέρωση μέσω των μέσων ενημέρωσης.
- Άρθρο 18: Στήριξη γονέων από την πολιτεία στο έργο της ανατροφής και ανάπτυξης του παιδιού μέσω της παροχής υπηρεσιών φροντίδας προς τα παιδιά.
- Άρθρο 19: Προστασία των παιδιών από κάθε μορφή βίας, εκμετάλλευσης, παραμέλησης, εγκατάλειψης.
- Άρθρο 20: Σε περίπτωση αδυναμίας γονικού περιβάλλοντος προτείνεται η εφαρμογή εναλλακτικής επιμέλειας μέσα από τους θεσμούς της αναδοχής, της υιοθεσίας ή του ιδρύματος.
- Άρθρο 21: Λήψη μέτρων από την πολιτεία σχετικά με την υιοθεσία ώστε να πραγματοποιείται σε έννομο πλαίσιο εντός ή εκτός χώρας προασπίζοντας σταθερά το συμφέρον του παιδιού.
- Άρθρο 22: Τα παιδιά πρόσφυγες έχουν δικαίωμα ειδικής προστασίας και δεν διαφοροποιούνται ως προς τα δικαιώματα που πρέπει να απολαμβάνουν σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά.
- Άρθρο 23: Οι σωματικές και πνευματικές αναπηρίες δεν πρέπει να σταθούν ανασταλτικός παράγοντας στην ισότιμη συμμετοχή στην εκπαίδευση και κοινωνική ζωή, αλλά δίνεται έμφαση στο δικαίωμα στις αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης που ευνοούν την αυτονομία τους.
- Άρθρο 24: Όλα τα παιδιά χωρίς καμία διάκριση πρέπει να απολαμβάνουν τις υπηρεσίες ιατρικής φροντίδας για τη θεραπεία τους.

- Άρθρο 25: Όργανο της πολιτείας οφείλει να εποπτεύει και να ελέγχει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες διαβιώνει το παιδί στο ίδρυμα ή την ανάδοχη οικογένεια, προκειμένου να διασφαλίζεται η προστασία όλων των δικαιωμάτων του.
- Άρθρο 26: Όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική πρόνοια.
- Άρθρο 27: Σε όλα τα παιδιά πρέπει να εξασφαλίζεται ένα ικανοποιητικό επίπεδο ζωής με δεδομένη την παροχή στέγης, σίτισης, ένδυσης, ώστε να επιτευχθεί η ολόπλευρη ανάπτυξή τους.
- Άρθρα 28 & 29: Ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και καθιέρωση νόμων που ενθαρρύνουν τη σχολική φοίτηση και αποτρέπουν τη σχολική διαρροή. Ταυτόχρονα, τα μέτρα σχολικής πειθαρχίας οφείλουν να σέβονται τα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια των μαθητών, ώστε να αναπτυχθεί ολόπλευρα η προσωπικότητα του παιδιού και να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρίσματά του, να αναπτυχθεί το αίσθημα του σεβασμού απέναντι στους γονείς του, στις αξίες του και στην πατρίδα, και επιπρόσθετα να τεθεί η βάση για μια ώριμη και ελεύθερη ζωή με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον.
- Άρθρο 30: Δικαίωμα στη χρήση δικής τους γλώσσας και άσκησης της θρησκευτικής ζωής των παιδιών που ανήκουν σε εθνικές, γλωσσικές ή θρησκευτικές μειονότητες, με σεβασμό στη διαφορετικότητά τους.
- Άρθρο 31: Όλα τα παιδιά πρέπει να απολαμβάνουν τον ελεύθερο χρόνο τους και να τον αξιοποιούν συμμετέχοντας σε κατάλληλες για την ηλικία τους δραστηριότητες που τους παρουσιάζουν ενδιαφέρον, συμμετέχοντας σε καλλιτεχνικά και αθλητικά δρώμενα.
- Άρθρο 32: Προστασία παιδικής εργασίας και οικονομικής εκμετάλλευσης με την επιβολή ποινών σε όσους παραβιάζουν τα ωράρια και τις συνθήκες εργασίας ανηλίκων και θέτουν σε κίνδυνο την ανάπτυξη και τη ζωή του.
- Άρθρο 33: Θεσμοθέτηση κατάλληλου νομικού πλαισίου με στόχο την προστασία των ανηλίκων από την παραγωγή, διακίνηση και χρήση καταστροφικών ναρκωτικών ουσιών.

- Άρθρα 34 & 35: Τα Κράτη-Μέλη υποχρεώνονται να προστατεύουν τα παιδιά από την σεξουαλική εκμετάλλευση και διακίνηση πορνογραφικού υλικού και να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα στοχεύοντας στην αποτροπή απαγωγών και δουλεμποριών ανηλίκων.
- Άρθρο 36: Κάθε μορφή εκμετάλλευσης που στερεί την ευημερία των παιδιών, έχει ποινικό αντίκτυπο.
- Άρθρο 37: Κανένα παιδί δεν πρέπει να υποβάλλεται σε απάνθρωπα και εξευτελιστικά βασανιστήρια, ενώ καταργείται η ισόβια κάθειρξη και η θανατική ποινή. Η σύλληψη και κράτησή τους οφείλει να ανταποκρίνεται στην ηλικία τους, να είναι σύμφωνη με το νόμο και να αποβλέπει σε ειδική σωφρονιστική μεταχείριση.
- Άρθρο 38: Η συμμετοχή σε εχθροπραξίες απαγορεύεται σε ανηλίκους κάτω των 15 ετών.
- Άρθρο 39: Η Πολιτεία πρέπει να μεριμνά για την επανένταξη παιδιών-θυμάτων βίας, παραμέλησης και εκμετάλλευσης στον κοινωνικό ιστό.
- Άρθρο 40: Παιδί που βρίσκεται σε θέση κατηγορούμενου ή καταδικασμένου για παράνομη πράξη δεν πρέπει να στερείται αξιοπρέπειας και σεβασμού, ενώ επιβάλλεται η παροχή σε αυτό νομικής στήριξης προκειμένου να υπερασπιστεί τον εαυτό του.
- Άρθρο 41: Όταν στη νομοθεσία του κράτους περιέχονται διατάξεις ευνοϊκότερες από αυτές της Σύμβασης, να τίθενται εκείνοι σε εφαρμογή.

Κεφάλαιο 5

Η πορεία προς την ενηλικίωση και την κοινωνική ένταξη

Πολλά παιδιά που φτάνουν στην ηλικία των 18 ετών και έχουν διαβιώσει έως τότε σε πλαίσιο προστασίας καλούνται να εγκαταλείψουν τον ιδρυματικό χώρο και να ξεκινήσουν ένα καινούριο κοινωνικό κεφάλαιο στη ζωή τους, αυτό της ενηλικίωσης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης, σε απόσταση πλέον από τους φροντιστές της θεσμικής φροντίδας, προσβλέποντας στην εξέλιξη της ζωής και της προσωπικότητάς τους στη βάση της απόκτησης νέας ταυτότητας, έννοιες που εγκλείουν την αυτονομία, την πρωτοβουλία και τη λήψη αποφάσεων ως άτομα ώριμα και ανεξάρτητα. Η μετάβαση από τον ιδρυματικό στον κοινωνικό ιστό αποτελεί μία διεργασία μακροχρόνια που διέπεται από κύριες αρχές προκειμένου να κριθεί ως επιτυχής.

Οι περισσότερες έρευνες στο πεδίο της κοινωνικής ένταξης αποδεικνύουν τις δυσκολίες και την ανικανότητα παλαιότερων τροφίμων να ανταπεξέλθουν στη νέα πραγματικότητα και να ανταποκριθούν στη συνθήκη της καθημερινότητας, στο πλαίσιο της εργασίας και της προσωπικής διαβίωσης. Πολλοί εξ αυτών εμφανίζουν συμπτώματα νοητικών και συναισθηματικών διαταραχών, εγκληματικότητα και γενικότερη ανικανότητα να λειτουργήσουν επαρκώς (Kools & Kennedy, 2003; Racusin et al., 2005), ενώ επικρατούν βιώματα αισθημάτων μοναξιάς, μη αποδοχής και ανασφάλειας (Kools & Kennedy, 2003). Συχνά εντός των πλαισίων προστασίας οι ανήλικοι αποκλείονται από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν στη ζωή τους αλλά και από το γόνιμο διάλογο που προάγει την ορθή κρίση και αντίληψη, με αποτέλεσμα να μετατρέπονται σε εκμεταλλεύσιμα όντα, ενώ συχνή είναι η μειωμένη αυτοεκτίμηση και η απώλεια αυτοέλεγχου όπως παρατηρεί ο Young (1990), διότι στους ιδρυματικούς φορείς η ανακοίνωση κανόνων και αναντίρρητη υπακοή σε αυτούς αποτελεί ένα είδος απαραβίαστης συνθήκης.

Οι Quinton & Rutter (1983) πραγματοποίησαν έρευνα που αφορούσε σε μία ομάδα μελέτης 94 κοριτσιών που διαβιούσαν σε ίδρυμα λόγω γονικής ανεπάρκειας και οι οποίες εμφάνισαν δυσπροσάρμοστη ψυχοκοινωνική συμπεριφορά, ενώ το 30% της ίδιας ομάδας εμφάνισε εγκληματικές τάσεις και αδυναμία ανταπόκρισης στο γονικό

ρόλο. Πρόσθετα αποτελέσματα στο πεδίο της κοινωνικής ενσωμάτωσης σχετίζονται με την περιθωριοποίηση των ατόμων από την κοινότητα, αλλά και από τους ομηλικούς τους στη βάση της μη κανονικής οικογένειας απ' όπου προέρχονταν, επιβαρύνοντας με αισθήματα κατωτερότητας, ντροπής και μειονεξίας και κατ' επέκταση προσβολή της αυτοεικόνας τους (Bruskas, 2008).

Ωστόσο, παρά τις τεκμηριωμένες επιβλαβείς συνέπειες του ιδρυματικού τύπου περίθαλψης στην κοινωνική ενσωμάτωση, τα αποτελέσματα διαφοροποιούνται στις περιπτώσεις ιδρυματικών φορέων που προωθούσαν το διάλογο και τη συζήτηση με τους ανήλικους, ενίσχυαν σταθερά τη συμμετοχή τους σε εξω-ιδρυματικές δραστηριότητες και επιδίωκαν την επαφή με την τοπική κοινότητα στηρίζοντας τα παιδιά στην ομαλή ένταξη, προσπερνώντας δυσμενείς καταστάσεις και αντιξοότητες (Lightfoot et al., 2014).

Ευρήματα ποιοτικής μελέτης της Anghel (2011) που πραγματοποιήθηκε στη Ρουμανία κατά την περίοδο 2002-2004 και αφορούσε στη διαδικασία εγκατάλειψης της θεσμικής κρατικής φροντίδας, ανέδειξε τρία στάδια αποιδρυματοποίησης. Στο πρώτο στάδιο συντελείται ο τερματισμός της παλιάς ταυτότητας/συμπεριφοράς, στο δεύτερο επικρατεί η «ουδέτερη ζώνη» αποδόμησης και μετασχηματισμού και στο τελικό στάδιο σηματοδοτείται μια νέα αρχή. Η βρετανική έρευνα βρήκε έναν σύνδεσμο μεταξύ της ποιότητας της προετοιμασίας για την αποχώρηση και της φροντίδας (Wade & Dixon, 2006; Stein, 2006). Όταν οι νέοι άφηναν τη θεσμική φροντίδα, βρίσκονταν αντιμέτωποι με πολλές αλλαγές στο περιβάλλον, τον τρόπο ζωής, τη συμπεριφορά, τις σχέσεις και ιδιαίτερα την ταυτότητα (Anghel & Beckett, 2007). Αυτή η αφθονία των μεγάλων μετασχηματισμών που βίωναν ταυτόχρονα, τους καθιστούσε σε σημαντικό κίνδυνο (Stein, 2004: 108). Κατά τη διάρκεια αυτή, οι άνθρωποι εύλογα συγχέονταν, θρηνούσαν και αδυνατούσαν να προβάλουν αντιστάσεις. Η έρευνα κατέδειξε πως πριν την εγκατάλειψη της περίθαλψης, περισσότεροι από το ¼ των νέων (29%) ήταν απογοητευμένοι από τους φόβους για την έξοδο, ενώ σχεδόν οι μισοί από αυτούς (13,46%) είχαν αμφοτέρως αρνητικές συνέπειες και θετικά συναισθήματα. Οι φόβοι σχετίζονταν με την απώλεια των συνομηλικών τους, το άγνωστο και το αίσθημα του απροετοίμαστου, την κοινωνική απομόνωση και το ενδεχόμενο έλλειψης στέγης (18%). Κανείς δεν είχε σχέδιο αποχώρησης και το 85% θεώρησε ότι η προετοιμασία για ανεξάρτητη διαβίωση ήταν ad-hoc, με επίκεντρο κυρίως συμβουλές για τη σεξουαλική υγεία, με ελάχιστες

ευκαιρίες για μάθηση στα νοικοκυριά, την προσωπική φροντίδα ή τις διαπροσωπικές δεξιότητες.

Ωστόσο, παρά τα σημαντικά μειονεκτήματα που αντιμετώπιζε το 75% των νέων, η επικείμενη απαλλαγή δεν προκάλεσε αποκλειστικά αρνητικά συναισθήματα. Ένα μεγάλο ποσοστό επιθυμούσε την έξοδο από την κουλτούρα και τη νοοτροπία του ιδρύματος, κρίνοντας την απομάκρυνση από την ιδρυματική φροντίδα μια ευκαιρία για ομαλοποίηση και ελευθερία και μια συναρπαστική περιπέτεια ή πρόκληση. Οι τρόφιμοι δημιούργησαν θετικές προσδοκίες για αποχώρηση και φάνηκαν έτοιμοι να επενδύσουν ενέργεια στην κοινωνική μετάβαση. Οι νέοι πέτυχαν σχετική σταθερότητα και προσωπική ανάπτυξη χωρίς επίσημη προετοιμασία, καθοδήγηση και υποστήριξη κατά τη λήξη της περίθαλψης. Περισσότεροι από τους μισούς κατάφεραν να εργαστούν και να συνεχίσουν την διαδικασία της εκπαίδευσης, και ενώ η διαμονή και η χρηματοοικονομική ασφάλεια συνιστούν παράγοντες αυτοβοήθειας των νέων, η θετική τους έκβαση αποδεικνύει ότι ο παράγοντας της μάθησης και η εκπαιδευτική διαδικασία που τους προσφέρθηκε από την υποστήριξη ατόμων των τοπικών αρχών αλλά και ΜΚΟ, συνέστησαν τον πυρήνα προς την διαδρομή της απελευθέρωσης, της αυτενέργειας της βελτίωσης της αυτοεικόνας και της ωριμότητας.

Κεφάλαιο 6

Υπηρεσίες κλειστής φροντίδας παιδιού

Η ιδρυματική περίθαλψη ευάλωτων παιδιών στη χώρα μας πραγματοποιείται μέσω του δικτύου Κοινωνικής πρόνοιας και φορέων υπό την εποπτεία του κράτους και αποβλέπουν στην κάλυψη πρωταρχικών αναγκών όπως η σίτιση, η ένδυση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, εκπαίδευση και γενικά κοινωνική προστασία και αποκατάσταση ανηλίκων που εμφανίζουν σωρεία κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων και προέρχονται από ανεπαρκές ή επικίνδυνο οικογενειακό περιβάλλον. Οι υπηρεσίες αυτές προέρχονται από:

- (α) Φορείς Ιδιωτικού Δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Οι φορείς αυτοί είναι εθελοντικού χαρακτήρα και απαρτίζονται από σπίτια φιλοξενίας, παιδικά χωριά, ορφανοτροφεία κ.λπ.
- (β) Δημοτικά Νομικά Πρόσωπα
- (γ) Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και τις περιφερειακές του υπηρεσίες
- (δ) Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας εκκλησιαστικής πρωτοβουλίας που χρηματοδοτούνται από εκκλησιαστικά έσοδα

Πλαίσια υποστήριξης ανηλίκων στη χώρα μας είναι τα ακόλουθα:

- «Αγαπώ τα Παιδιά»: Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρία με σκοπό την αρωγή και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης παιδιών που αντιμετωπίζουν σοβαρά οικογενειακά προβλήματα.
- «Άγιοι Ανάργυροι»: Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Νοητικά Υστερούντων Ατόμων.
- «Άγιος Νικόλαος»: Σύλλογος Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων Αυτιστικών Ατόμων.
- «Αγκαλιά»: Σύλλογος Προστασίας Αγέννητου Παιδιού. Φιλανθρωπικό μη κερδοσκοπικό σωματείο που ιδρύθηκε το 1998.

- «Αθηνά»: Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Ανάπτυξης & Ψυχοθεραπείας.
- «ΑΜΥΜΩΝΗ»: Πανελλήνιος Σύλλογος Γονέων Κηδεμόνων και Φίλων Ατόμων με Προβλήματα Οράσεως και Πρόσθετες Ειδικές Ανάγκες,. Μη κερδοσκοπικό φιλανθρωπικό σωματείο που ιδρύθηκε το 1993 και έχει στόχο των δραστηριοτήτων του τη συνένωση σε κοινό σύλλογο των γονέων, κηδεμόνων και φίλων των τυφλών ατόμων με πρόσθετα ειδικά προβλήματα.
- «ΑΝΕΛΙΞΗ»: Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία Κοινωνικού Παρεμβατισμού, Κοινωνικής Παρέμβασης και Σχεδιασμού.
- «Αντιμετώπιση Παιδικού Τραύματος»: Μη κερδοσκοπικό σωματείο με δραστηριότητα την πρόληψη και θεραπεία του παιδικού τραύματος και την αναβάθμιση και διασφάλιση της ποιότητας ζωής για τη μείωση της παιδικής θνησιμότητας, καθώς και βοήθεια παιδιών με σοβαρά προβλήματα υγείας.
- «Ανοιχτή Αγκαλιά» των Φίλων Κοινωνικής Παιδιατρικής: Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο ιδιωτικού δικαίου, με έδρα της στο Νοσοκομείο Παίδων Π. & Α. Κυριακού, που δημιουργήθηκε στην Αθήνα το 1994 από μια ομάδα εθελοντών, με βασικό στόχο τη στήριξη με κάθε τρόπο του παιδιού που νοσηλεύεται σε νοσοκομείο.
- «ΑΠΟΣΤΟΛΗ»: Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία της Ι.Α.Α. με διάφορες δομές κοινωνικής πρόνοιας.
- «Αρωγή»: Φιλανθρωπικό μη κερδοσκοπικό Σωματείο το οποίο ιδρύθηκε το 1995. Προστατεύει οικογένειες στα Βόρεια και Δυτικά προάστια της Αθήνας και τις υποστηρίζει για να βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσής τους.
- «ΑΡΣΙΣ»: Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων.
- «Άσπρες Πεταλούδες»: Φιλανθρωπικό Ίδρυμα Ειδικών Παίδων το οποίο εδρεύει στο Ν. Μαγνησίας και στην πλειοψηφία του φιλοξενεί παιδιά άπορα και εγκαταλελειμμένα, με νοητική υστέρηση, σύνδρομο Down, αυτιστικά, επιληπτικά και άλλες παθήσεις.
- «Άσυλο του Παιδιού»: Μη κερδοσκοπικός οργανισμός στον οποίο από το 1919 φιλοξενούνται και διαπαιδαγωγούνται παιδιά χαμηλόμισθων εργαζομένων μητέρων της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης.

- «Γενικό Φιλόπτωχο Ταμείο ΙΑΑ»: Ίδρυμα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών με υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας.
- «Γιατροί Χωρίς Σύνορα»: Ανταποκρινόμενοι στον καθοριστικό ρόλο τους, προσφέρουν τη βοήθειά τους σε πληθυσμούς που βρίσκονται σε κατάσταση επείγουσας ανάγκης, στα θύματα που προκαλούνται είτε από φυσικούς είτε από ανθρώπινους παράγοντες, σε όσους υποφέρουν εξαιτίας εξεγέρσεων, χωρίς καμία φυλετική, θρησκευτική, φιλοσοφική ή πολιτική διάκριση.
- «ΔΕΣΜΟΣ»: Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο που συνδέει ΜΚΟ, φορείς κοινωνικής πρόνοιας και ιδρύματα, με την προσφορά κάθε ιδιώτη και επιχείρησης.
- «Διεθνής Εταιρεία Στήριξης Οικογένειας»: Αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, ιδρύθηκε το 2004 με σκοπό την αναγνώριση και αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικογένειας που στη σημερινή εποχή είναι η ενδοοικογενειακή βία, το σύγχρονο δουλεμπόριο – παράνομη διακίνηση και εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών, η καλπάζουσα υπογεννητικότητα, οι κακές διατροφικές συνήθειες κ.λπ.
- «Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού»: Μη Κυβερνητική Οργάνωση που δραστηριοποιείται από το 2000 σε συνεργασία με εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων για την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού στη χώρα μας. Στο δίκτυο συμμετέχουν δάσκαλοι και καθηγητές, γονείς, πανεπιστημιακοί, συγγραφείς και πολίτες. Αναπτύσσει δράσεις που σχετίζονται με τη διάδοση, την ευαισθητοποίηση και το σεβασμό των δικαιωμάτων, καθώς και την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης και την προστασία των παιδιών από κάθε μορφής διάκριση.
- «ΕΔΡΑ»: Κοινωνικές Συνεταιριστικές Δραστηριότητες Ευπαθών Ομάδων. Μη κερδοσκοπικός οργανισμός που δραστηριοποιείται στο χώρο της Ψυχικής Υγείας και Νοητικής Υστέρησης.
- «Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων - ΕΛΕΠΑΠ»: Σωματείο προνομιακού κοινωνικού χαρακτήρα με καθεστώς Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου.
- «Ελληνικό Ίδρυμα Επιμέλειας του Παιδιού»: Κοινοφελές ίδρυμα το οποίο συστάθηκε το 1991 από την κυρία Μαριάννα Λάτση. Σκοπός του Ιδρύματος, σύμφωνα με τον Οργανισμό διοίκησης και διαχείρισης αυτού, είναι η ανάληψη

εξόδων για την παροχή νοσηλείας, περιθάλψεως και αρωγής σε άπορα, ανήλικα παιδιά.

- «Ελληνική Εταιρεία Παιδιατρικής Αιματολογίας-Ογκολογίας»: Επιστημονική, μη κερδοσκοπική εταιρεία, η οποία ιδρύθηκε το 1988, αριθμεί 200 ενεργά μέλη, δραστηριοποιείται στο χώρο της υγείας και αποτελεί έναν υγιή και σημαντικό για την επιστημονική γνώση οργανισμό.
- «Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ)»: Μη Κυβερνητική Οργάνωση, Σωματείο αναγνωρισμένο στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ (ECOSOC) που ιδρύθηκε το 1989 για να υποστηριχτούν οι άνθρωποι που ζητούν άσυλο στη χώρα μας για να γλιτώσουν από τους διωγμούς στην πατρίδα τους. Σε αντίθεση με άλλες οργανώσεις που ασχολούνται με πρόσφυγες, το ΕΣΠ επικεντρώνει τις υπηρεσίες του σε πρόσφυγες που βρίσκονται στην Ελλάδα.
- «Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας Παιδιού και Εφήβου»: Επιστημονικό μη κερδοσκοπικό Σωματείο το οποίο ιδρύθηκε το 1991. Σκοπό έχει τη στήριξη νέων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα (κατάθλιψη, άγχος, μαθησιακές δυσκολίες, οικογενειακά προβλήματα).
- «ΕΡΜΗΣ»: Σωματείο Γονέων και Φίλων Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού δίκαιου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εποπτευόμενο και μερικώς επιχορηγούμενο από το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Σκοπός του είναι η παροχή κάθε δυνατής ηθικής, κοινωνικής και οικονομικής βοήθειας για τη θεραπεία, την εκπαίδευση, την κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- «ΕΛΠΙΔΑ»: Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων Παιδιών με Νεφρικές Ασθένειες, είναι ένα μη κερδοσκοπικό Σωματείο που ιδρύθηκε το 1986 και έχει ως σκοπό την ηθική και ψυχολογική στήριξη και την οικονομική βοήθεια των παιδιών και των οικογενειών τους.
- «Εστία Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής»: Φιλανθρωπικό σωματείο που εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, ιδρύθηκε το 1982 από γονείς και φίλους ατόμων με νοητική υστέρηση.
- «Ηλιαχτίδα»: Σύλλογος για το Παιδί και την Οικογένεια.
- «Θεόφιλος»: Μη Κυβερνητικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας. Βασικός της σκοπός είναι η παροχή υλικής, κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης των

πολυτέκνων οικογενειών στις απομακρυσμένες, ορεινές και νησιωτικές περιοχές της Ελλάδας.

- «Ίδρυμα Κοινωνικής Εργασίας»: Κοινωφελής μη κερδοσκοπικός οργανισμός ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Τα προγράμματά του απευθύνονται σε ομάδες πληθυσμού σε κρίση, όπως οι πρόσφυγες και παιδιά και νέοι με κινητικές αναπηρίες.
- Ίδρυμα «Σταύρος Νιάρχος»: Διεθνής κοινωφελής οργανισμός, που πραγματοποιεί δωρεές στους τομείς της τέχνης και του πολιτισμού, της παιδείας, της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας.
- «Ίνστιτούτο Ειδικής Αγωγής»: Λειτουργεί από το 2003 παρέχοντας μη κερδοσκοπικό κοινωνικό έργο, με κύριες δραστηριότητες την αναβάθμιση της ειδικής αγωγής, την κοινωνική και οικονομική ένταξη και ενσωμάτωση ευπαθών ομάδων και ατόμων με αναπηρία.
- «Κάνε Μια Ευχή»: Το Ίδρυμα είναι παράρτημα του διεθνούς φιλανθρωπικού οργανισμού «Make-A-Wish Foundation» που είναι το μεγαλύτερο στο είδος του παγκοσμίως. Έχει μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα και εκπληρώνει τις πιο βαθιές επιθυμίες παιδιών από 3 έως 18 χρονών, που πάσχουν από σοβαρές αρρώστιες απειλητικές για τη ζωή τους.
- «Κέντρο Αποθεραπείας και Αποκατάστασης Παιδιών Βούλας (πρώην ΠΙΚΠΑ Βούλας)»: Προσφέρει τις υπηρεσίες του στον ευαίσθητο χώρο της Πρόνοιας από το 1954 και από τον Ιούλιο 2003 λειτουργεί ως αποκεντρωμένη μονάδα Κοινωνικής Φροντίδας Παίδων. Οι τομείς δραστηριότητας του (Φιλοξενία–Φροντίδα-Αποκατάσταση) απευθύνεται κυρίως σε 130 παιδιά διαφόρων ηλικιών με σοβαρά προβλήματα υγείας (βαριές κινητικές αναπηρίες και πνευματική υστέρηση), τα περισσότερα από αυτά εγκαταλελειμμένα από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

- «Κέντρο Βρεφών ΜΗΤΕΡΑ»: Ιδρύθηκε το 1953, είναι κρατικό Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, μη κερδοσκοπικός οργανισμός και τελεί υπό την εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Έργο του είναι η προσφορά εξειδικευμένων και εξατομικευμένων υπηρεσιών σε παιδιά και γονείς που βρίσκονται σε ειδικές ψυχοκοινωνικές συνθήκες.
- «Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Ατόμων με Νοητική Υστέρηση»: Ιδρύθηκε το 2001 από μια ομάδα γονέων παιδιών με ειδικές ανάγκες από την πόλη των Μεγάρων και φιλοξενεί καθημερινά 20 περίπου άτομα με νοητική υστέρηση, αυτισμό και πολλαπλές αναπηρίες από τα Μέγαρα αλλά και τις γύρω περιοχές.
- «Κέντρο Περίθαλψης Παίδων – Αγ. Δημήτριος»: Το Ίδρυμα ιδρύθηκε το 1974. Σκοπός του είναι η παροχή περίθαλψης σε παιδιά με βαριές σωματικές αναπηρίες ή/και βαριά νοητική υστέρηση, προερχόμενα κατά προτεραιότητα από τις περιοχές Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.
- «Κιβωτός του κόσμου»: Ιδρύθηκε το 1998 από τον τότε 26χρονο Πάτερ Αντώνιο και έχει ως στόχο να βγάλει όσα περισσότερα παιδιά από τη φτώχεια και την εγκατάλειψη και να τους προσφέρει τη δυνατότητα να σταθούν στα πόδια τους. Εκτός των εθελοντών που φροντίζουν ανιδιοτελώς τις βασικές ανάγκες των παιδιών όπως σίτιση, ένδυση, ψυχαγωγία, περίθαλψη κ.λπ., άλλοι εθελοντές τα διδάσκουν αφιλοκερδώς φροντιστηριακά μαθήματα και άλλοι τους παρέχουν επαγγελματική κατάρτιση.
- «ΜΑΖΙ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ»: Όμιλος δέκα (10) φιλανθρωπικών μη κερδοσκοπικών σωματείων και εταιρειών, με αντικείμενο την υποστήριξη παιδιών που αντιμετωπίζουν σοβαρά ψυχικά, σωματικά και κοινωνικά προβλήματα. Ο σκοπός του συνίσταται στην οργανωμένη προβολή των δραστηριοτήτων τους μέσα από κοινές δράσεις. Τα σωματεία που συμμετέχουν είναι:
 1. «Πνοή Φίλοι Εντατικής Θεραπείας Παιδιού»: Ιδρύθηκε το 1992 από γονείς, παιδίατρος και φίλους εθελοντές. Ασχολείται με τον εξοπλισμό των Μονάδων Εντατικής Θεραπείας Παιδιών και Νεογνών στα Κρατικά Νοσοκομεία, την υλική και ηθική υποστήριξη των γονιών που τα παιδιά τους νοσηλεύονται στην Εντατική, την εκπαίδευση και επιμόρφωση του Ιατρικού και Νοσηλευτικού προσωπικού των Μονάδων κ.λπ.

2. «Οι Φίλοι της Μέριμνας»: Μεριμνά για τη φροντίδα παιδιών και οικογενειών στην αρρώστια και στο θάνατο. Ιδρύθηκε το 1995 από 9 έμπειρους επιστήμονες από το χώρο της υγείας και της παιδείας. Βασικοί στόχοι είναι η παροχή δωρεάν υπηρεσιών προς το παιδί και την οικογένεια του, που πενθούν αγαπημένο τους πρόσωπο ή που απειλείται η ζωή του από σοβαρή αρρώστια.
3. «Εταιρεία Προστασίας Σπαστικών»: Ειδικώς αναγνωρισμένο φιλανθρωπικό σωματείο, ιδρύθηκε το 1972 με σκοπό την ανάπτυξη της πρόνοιας για τα άτομα που πάσχουν από εγκεφαλική παράλυση στην Ελλάδα.
4. Σωματείο «Φίλοι του Θεοτόκος»: Μη κερδοσκοπικό σωματείο που ιδρύθηκε το 1997 με αποκλειστικό σκοπό την ηθική και υλική ενίσχυση του μεγάλου κοινωνικού έργου του Ιδρύματος «Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ».
5. «Εταιρία κατά της Κακοποίησης του Παιδιού ΕΛΙΖΑ»: Ιδρύθηκε στην Αθήνα το 2008, με σκοπό να προστατεύει και να προάγει τα δικαιώματα των παιδιών που έχουν υποστεί είτε κινδυνεύουν να υποστούν κακοποίηση ή παραμέληση, δίνοντας έμφαση στην προσχολική ηλικία 0 έως 5 ετών.
6. Κέντρο Ειδικών Ατόμων «Η Χαρά»: Στέγη φιλοξενίας παιδιών με σοβαρά πνευματικά και σωματικά προβλήματα εκ γενετής. Λειτουργεί από το 1983 ως φιλανθρωπικό σωματείο.
7. «Πανελλήνια Ένωση Αγώνα κατά του Νεανικού Διαβήτη (ΠΕΑΝΔ)»: Ιδρύθηκε το 1983 από γιατρούς και γονείς παιδιών που πάσχουν από νεανικό διαβήτη.
8. «Χατζηπατέρειο-Κέντρο Αποκατάστασης Σπαστικών Παιδιών»: Δημιουργήθηκε το 1973 από το ΙΚΕ, Κοινωφελή Οργανισμό που εποπτεύεται από το ΥΥΚΑ, με όραμα μια καλύτερη ζωή για τα παιδιά με κινητικά προβλήματα.
9. «Η Παιδική Στέγη»: Ιδρύθηκε το 1931 από τη Λαίδη Κρώσφηλδ. Σκοπός του ιδρύματος είναι η φύλαξη και φροντίδα παιδιών προσχολικής ηλικίας, από τεσσάρων μηνών έως πέντε ετών και στόχος του η εξυπηρέτηση και στήριξη της εργαζόμενης μητέρας.
10. «Οι φίλοι του παιδιού»: Προστασία του παιδιού μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, Φιλανθρωπικό Σωματείο μη κερδοσκοπικό ιδρύθηκε το 1987 στην Αθήνα και φροντίζει το παιδί που αντιμετωπίζει προβλήματα υγείας και σοβαρά οικονομικά προβλήματα.

- «Μέλισσα»: Στέγη Παιδικής και Εφηβικής Προστασίας Θηλέων, φιλοξενεί κορίτσια από 6 ως 18 ετών τα οποία χρειάζονται προστασία και στήριξη.
- «ΝΙΚΗ - Victor Artant»: Επιστημονικός Σύνδεσμος Προσαρμοσμένων Δραστηριοτήτων. Προσφέρει τις υπηρεσίες του σε άτομα με νοητική καθυστέρηση, κινητικές αναπηρίες και ψυχικές διαταραχές μέσω των προγραμμάτων Πρώιμης Παρέμβασης, της Δημιουργικής Απασχόλησης, της Ημιαυτόνομης και Αυτόνομης Διαβίωσης.
- «ΟΡΙΖONΤΕΣ, Κ.Ε.Ε.Π.Ε.Α., Κέντρο Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες»: Δημιουργήθηκε από γονείς ατόμων με αναπηρία, επιστήμονες καθώς και ευαισθητοποιημένους πολίτες της περιοχής Αγ. Δημητρίου το 1998.
- «Παιδιά της Γης»: Φιλανθρωπικό μη Κερδοσκοπικό Σωματείο που ιδρύθηκε το 1996. Σκοπός του είναι η προστασία, η πρόνοια, η ηθική και οικονομική βοήθεια παιδιών σε όλο τον κόσμο.
- «Παιδικά Χωριά SOS»: Σωματείο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ειδικά αναγνωρισμένο ως Φιλανθρωπικό. Εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και προστατεύει παιδιά που, για σοβαρούς κοινωνικούς λόγους, στερούνται μόνιμα τη φροντίδα των φυσικών τους γονιών. Οικονομικά στηρίζεται αποκλειστικά από δωρεές και χορηγίες ,ενώ σημαντικά προγράμματα του αποτελούν ο Ξενώνας Ελίζα που αφορά στην προστασία βρεφών και η Στέγη Νέων Φαλήρου που στοχεύει στην παροχή υποστήριξης πρώην τροφίμων των Χωριών SOS κατά την ενηλικίωσή τους και την κοινωνική τους ένταξη.
- «Παιδικές Καρδιές»: Σύλλογος με έδρα τη Θεσσαλονίκη ο οποίος ιδρύθηκε από γονείς παιδιών με συγγενείς καρδιοπαθείς. Σκοποί του είναι η βελτίωση και η αξιοπρεπής αντιμετώπιση των συνθηκών περίθαλψης των παιδιών, η διασφάλιση των δικαιωμάτων τους στην υγεία, τη μόρφωση και την εργασία.
- «Πίστη»: Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων παιδιών με νεοπλασματικές παθήσεις.
- «ΠΥΞΙΔΑ»: Φορέας Ψυχικής και Κοινωνικής Υποστήριξης.
- «Σικιαρίδειο Ίδρυμα»: Ιδρύθηκε το 1939 από την οικογένεια του Βασιλείου Σικιαρίδη, που προέρχεται από την Κερμύρα Καππαδοκίας της Μικράς Ασίας. Το Ίδρυμα προσφέρει τις υπηρεσίες του σε παιδιά με ειδικές ανάγκες και με νοητική υστέρηση.

- «Στροφή-Ανοιχτό Θεραπευτικό Πρόγραμμα Εφήβων»: Οργανωμένο δίκτυο υπηρεσιών για εφήβους (13 έως 20 ετών), χρήστες ψυχοδραστικών ουσιών και τις οικογένειες τους.
- «Σύνδεσμος Προστασίας Παιδιών»: Λειτουργεί από το 1923 παρέχοντας μη κερδοσκοπικό κοινωνικό έργο με κύριες δραστηριότητες την περίθαλψη, την επαγγελματική κατάρτιση, την ψυχοκοινωνική στήριξη και την κοινωνική ενσωμάτωση ατόμων άνω των 14 ετών με ελαφρά ή μέση νοητική καθυστέρηση και άλλες αναπτυξιακές ανεπάρκειες.
- «Σύνδεσμος Θεραπευτικής Ιππασίας Ελλάδας»: Σκοπός του είναι η μη κερδοσκοπική, φιλανθρωπική προσφορά δυνατοτήτων, ευκαιριών και μέσων για ιππασία από αναπήρους, κυρίως παιδιά, καθώς επίσης και η εφαρμογή της ιππασίας ως θεραπευτικό μέσο.
- «ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ»: Στόχος του Οργανισμού είναι η στήριξη, με κάθε τρόπο, ατόμων ή κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν προβλήματα.
- «Σωματείο Γονέων & Κηδεμόνων ΑμεΑ Επαρχίας Καλύμνου ‘Ο Άγιος Παντελεήμων’»: Φορέας παροχής Κοινωνικής Φροντίδας, Ιδιωτικού Δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών με Αναπηρία (ΚΔΑΠ-ΜΕΑ), στο οποίο φοιτούν 25 παιδιά διαφόρων αναπηριών.
- «Το Εργαστήρι»: Σύλλογος γονέων παιδιών με νοητική υστέρηση. Ιδρύθηκε το 1978 από γονείς παιδιών με νοητική υστέρηση. Σκοπός του είναι να παρέχει υποστήριξη και να κάλυψη τις ανάγκες των παιδιών που μετά την ηλικία των 18 ετών πρέπει να ενταχθούν στην κοινωνία.
- «Το Περιβολάκι»: Λειτουργεί ως πρότυπη Διαγνωστική Θεραπευτική Μονάδα από το 1983, για παιδιά και εφήβους με σοβαρά ψυχικά νοσήματα.
- «Το Χαμόγελο του Παιδιού»: Αναγνωρισμένο μη κερδοσκοπικό Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, που προσφέρει κοινωφελές έργο από το 1995. Σκοπός του Συλλόγου είναι η παροχή φροντίδας και προστασίας σε όλα τα παιδιά της Ελλάδας, χωρίς άμεσες ή έμμεσες διακρίσεις κοινωνικού αποκλεισμού.
- «Το σπίτι της ΑΡΣΙΣ»: Ξενώνας προσωρινής φιλοξενίας παιδιών και εφήβων θυμάτων παραμέλησης-κακοποίησης, ανεξάρτητη μη κερδοσκοπική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1992 και δραστηριοποιείται στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη, στη Λάρισα, στο Βόλο, στην Καρδίτσα, στην Κοζάνη, στη Χαλκιδική και στα Τίρανα,

με στόχο την κοινωνική υποστήριξη ανθρώπων, ιδίως νέων, που ζουν σε δύσκολες συνθήκες, βιώνοντας τον κίνδυνο της κοινωνικής περιθωριοποίησης.

- «Φλόγα Σύλλογος Γονιών Παιδιών με Νεοπλαστική Ασθένεια»: Δημιουργήθηκε το 1982 ως Σύλλογος μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και αγκαλιάζει τις 3.000 περίπου οικογένειες παιδιών με καρκίνο από όλη την Ελλάδα, με σκοπό την εξασφάλιση της καλύτερης δυνατής φροντίδας από κάθε πλευρά, ιατρική, ψυχική και κοινωνική.
- «Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα Παιδικής Προστασίας»: Ιδρύθηκε το 1889 από τον Ιωάννη και τη σύζυγο του Μαριγώ Χατζηκυριάκου, με σκοπό την περίθαλψη ορφανών και άπορων κοριτσιών.
- «HumanAid»: ΜΚΟ Αναπτυξιακής Συνεργασίας & Ανθρωπιστικής Αλληλεγγύης.
- «PRAKSIS»: Προγράμματα Ανάπτυξης, Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας.

Παραρτήματα διεθνών Φιλανθρωπικών Ιδρυμάτων στην Ελλάδα

- «Action Aid Hellas»: Διεθνής μη κερδοσκοπικός αναπτυξιακός οργανισμός παγκόσμιας αλληλεγγύης, που ιδρύθηκε το 1972 στη Μεγάλη Βρετανία, από τον φιλόanthropo επιχειρηματία Cecil Jackson-Cole και δραστηριοποιείται επίσης στην Ιρλανδία, στην Ιταλία, στη Γαλλία και στην Ισπανία, στην Ελλάδα από το 1998. Όραμά της είναι δημιουργία καλύτερων συνθηκών ζωής για τους φτωχότερους λαούς του κόσμου, έτσι ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να ζουν με αξιοπρέπεια.
- «Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός»: Παράρτημα Ελλάδας.
- «MDA HELLAS»: Σωματείο για τη φροντίδα των ατόμων με νευρομυϊκές παθήσεις. Ιδρύθηκε τον Ιανουάριο του 2000 από μια ομάδα εθελοντών που συνεργάζονται με μέλη του ιατρικού και ακαδημαϊκού κόσμου, προκειμένου να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των πολλαπλών προβλημάτων που δημιουργούν οι νευρομυϊκές παθήσεις.
- «UNICEF»: Η Ελληνική Επιτροπή Συνεργασίας με τη UNICEF είναι υπό την εποπτεία των Υπουργείων Εξωτερικών και Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Σκοπός της είναι η πρόκληση ενδιαφέροντος, η ευαισθητοποίηση, και η διάδοση των σκοπών της UNICEF.

6.1 Το Χαμόγελο του Παιδιού

Το «Χαμόγελο του Παιδιού» ιδρύθηκε το 1995 από τον 10χρονο Ανδρέα Γιαννόπουλο, ο οποίος λίγο πριν φύγει από τη ζωή εξέφρασε στο ημερολόγιό του την επιθυμία να δημιουργηθεί ένας σύλλογος για να έχουν όλα τα παιδιά όσα ο ίδιος είχε απλόχερα: αγάπη, στοργή, ενδιαφέρον, σεβασμό. Το όνειρο του 10χρονου Ανδρέα έγινε πραγματικότητα και σήμερα ο Οργανισμός «Το Χαμόγελο του Παιδιού», έχοντας αναγνωριστεί διεθνώς, με όραμα το χαμόγελο κάθε παιδιού, υλοποιεί πανελλαδικά, αποτελεσματικές και άμεσες δράσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση συγκεκριμένων φαινομένων που απειλούν τα παιδιά.

Μέχρι σήμερα το «Χαμόγελο του Παιδιού» έχει στηρίξει περισσότερα από 1.200.000 παιδιά και τις οικογένειές τους. Παιδιά θύματα κάθε μορφής βίας, παιδιά θύματα εξαφάνισης, παιδιά με προβλήματα υγείας, παιδιά που βρίσκονται ή απειλούνται να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας, έχουν βρει λύση. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω πλήθους υπηρεσιών που επεκτείνονται σε τρεις βασικούς άξονες: (α) την πρόληψη για όλα τα παιδιά στην Ελλάδα για την αποφυγή των φαινομένων βίας, των περιστατικών εξαφάνισης καθώς και την παροχή ιατρικών προληπτικών εξετάσεων, (β) την παρέμβαση για παιδιά θύματα κάθε μορφής κακοποίησης, παιδιά που εξαφανίζονται, παιδιά με προβλήματα ασθένειας, παιδιά που ζουν ή απειλούνται να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και (γ) τη θεραπεία στα παιδιά που έγιναν αποδέκτες βίας, παραμέλησης και πράξεων που έθιξαν το συμφέρον τους. Οι υπηρεσίες παρέχονται δωρεάν στο σύνολο των παιδιών που βρίσκονται στην Ελλάδα, ανεξάρτητα από εθνικότητα και θρήσκευμα. Ο Οργανισμός στελεχώνεται από εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό με την πολύτιμη υποστήριξη εθελοντών, ενώ στηρίζεται στους πολίτες και τις εταιρείες, οι οποίοι εμπιστευόμενοι το έργο του, το στηρίζουν έμπρακτα μέσω δωρεών και χορηγιών.

Με βάση την πολιτική Παιδικής Προστασίας και τον Κώδικα Δεοντολογίας του Συλλόγου, οι βασικές αρχές και αξίες που διέπουν την λειτουργία των Σπιτιών αφορούν τα εξής:

- Άμεση και συνεχής προώθηση και προστασία του βέλτιστου συμφέροντος των παιδιών.
- Μηδενική ανοχή στην παιδική κακοποίηση - υποχρεωτική δήλωση των επιβεβαιωμένων ή ύποπτων κρουσμάτων παιδικής κακοποίησης.

- Η προστασία των παιδιών αποτελεί κοινή ευθύνη μεταξύ της οργάνωσης, των εταίρων της και των κοινοτήτων στις οποίες λειτουργεί.

Το «Χαμόγελο του Παιδιού» τηρεί τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού και χρησιμοποιεί τον ορισμό της Σύμβασης, βάσει του οποίου ως παιδί ορίζεται κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών ανεξάρτητα από το αν οι νόμοι μιας χώρας αναγνωρίζουν την ενηλικίωση νωρίτερα. Το όραμά του είναι η εξασφάλιση του χαμόγελου σε κάθε παιδί, χωρίς καμία διάκριση και διαχρονικές αξίες του αποτελούν η φροντίδα, η ισότητα, η πρωτοπορία, η αγάπη και ο σεβασμός. Διατηρεί 13 σπίτια φιλοξενίας σε όλη την Ελλάδα και προσφέρει προστασία και ασφάλεια στα παιδιά που παραμελήθηκαν, κακοποιήθηκαν ή βρέθηκαν να ζουν κάτω από πολύ σκληρές συνθήκες. Οι ανήλικοι τοποθετούνται κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας με σκοπό το συμφέρον τους και εντός του πλαισίου τους παρέχονται ευκαιρίες εκπαίδευσης, αξιοπρεπούς διαβίωσης, ψυχαγωγίας και κοινωνικοποίησης. Σκοπός των συγκεκριμένων σπιτιών φιλοξενίας αποτελεί μία καθημερινότητα που προσομοιάζει στη νόρμα της οικογένειας και για το σκοπό αυτό τα παιδιά παρακολουθούν μαθήματα σε δημόσια σχολεία της περιοχής και δραστηριοποιούνται εξωσχολικά σε ένα φάσμα αθλητικών και εικαστικών δραστηριοτήτων, συνάπτουν φιλίες και εκτός του πλαισίου διαβίωσης, ψυχαγωγούνται και απολαμβάνουν μία ασφαλή ζωή σε μία διευρυμένου τύπου μορφή οικογένειας, όπου δεν έχουν θέση οι διακρίσεις και που ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας τους. Το προσωπικό των σπιτιών στελεχώνεται με υπαλλήλους διάφορων ειδικοτήτων και συγκεκριμένα παιδαγωγούς, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, εκπαιδευτικούς, μαγείρισσες και οδηγούς για τη μετακίνηση των παιδιών. Στόχος όλων των εργαζομένων είναι η επαναφορά της κανονικότητας στα πρόσωπα των παιδιών, το αίσθημα της χαράς και η ικανοποίηση των αναγκών τους. (www.hamogelo.gr).

Κεφάλαιο 7

Εναλλακτικοί θεσμοί προστασίας

7.1 Ο θεσμός της υιοθεσίας

Στο Προοίμιο της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η σημασία της οποίας ήδη εκτέθηκε, ως δεσμευτικό για τη χώρα μας κείμενο με αυξημένη τυπική ισχύ, καθίσταται σαφές ότι η οικογένεια αποτελεί θεμελιώδη μονάδα της κοινωνίας και, ως εκ τούτου, είναι το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών της, και ιδιαίτερα των παιδιών. Η έννοια της υιοθεσίας αναφέρεται στη νομική πράξη βάσει της οποίας δημιουργείται μεταξύ δύο προσώπων η έννομη σχέση γονέα και τέκνου. Πρόκειται δηλαδή για την πράξη βάσει της οποίας η φροντίδα ενός παιδιού που προέρχεται από άλλους γονείς αναλαμβάνεται από ένα άλλο πρόσωπο, που δεν είναι το ίδιο, ο βιολογικός του γονέας. Η πρόθεση της ανάληψης της φροντίδας εμπεριέχει και την παροχή σταθερότητας και μονιμότητας σε παιδιά που αντιμετωπίζουν πρώιμες αντιξοότητες (Palacios et al., 2019).

Η υιοθεσία αποτελεί μία διαδικασία με νομική υπόσταση που στοχεύει στην προσφορά οικογένειας στο παιδί που την στερείται και στην ολόπλευρη κάλυψη των βιοτικών και ψυχοσυναισθηματικών του αναγκών, προκειμένου να αναπτυχθεί και να εξελιχθεί ομαλά και φυσιολογικά στο κοινωνικό πλαίσιο. Ως διαδικασία παρατηρείται από τα παλαιότερα χρόνια, με τη διαφορά πως πλέον πραγματοποιείται μια σειρά διεργασιών αρκετά χρονοβόρων μέχρι πρότινος, εξαιτίας της αναγκαιότητας συνεργασίας πολλών εμπλεκόμενων φορέων με στόχο το συμφέρον του παιδιού και την εξασφάλιση υγιούς περιβάλλοντος ανατροφής και διαβίωσής του. Αποτελεί τον σημαντικότερο θεσμό στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής και ειδικά αναφερόμενη στις ομάδες εκείνες των ανηλίκων που έγιναν αποδέκτες της παιδικής κακοποίησης, της συστηματικής παραμέλησης και της εγκατάλειψης, προσφέρει την ευκαιρία ανιδιοτελούς αγάπης και ελπίδας, ανακούφισης, γαλήνης και συναισθηματικής ολοκλήρωσης, ενώ ταυτόχρονα συνιστά ερείσματα καθολικής ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Οι υπηρεσίες υιοθεσίας που διαθέτουν ικανοποιητική και επαρκή υποδομή, ο τρόπος προσέγγισης και διεκπεραίωσης του θέματος από την πλευρά των κοινωνικών λειτουργών, καθώς και η ορθή και επαρκής νομοθεσία, συνιστούν τους παράγοντες της επιτυχημένης υιοθεσίας κατά τον Triseliotis (2006). Η υιοθεσία ως θεσμός έρχεται να επιλύσει μεταξύ άλλων, ένα πολύ σημαντικό ζήτημα κατά την ανατροφή των παιδιών, που αφορά τον κίνδυνο του ιδρυματισμού καθώς όπως έχει πλέον καταστεί σαφές από αρκετές μελέτες, σχεδόν τα $\frac{3}{4}$ των παιδιών που είναι σε ιδρύματα αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανάπτυξη των βασικών δεξιοτήτων οργάνωσης, ενώ αισθάνονται ανασφάλεια, με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να δημιουργήσουν σταθερές και μακρόχρονες σχέσεις. Αρκετά μάλιστα παιδιά δυσκολεύονται να αναπτύξουν βαθύτερες σχέσεις και συναισθηματικούς δεσμούς με το προσωπικό των ιδρυμάτων, καθώς τα πρόσωπα που διεκπεραιώνουν τη φροντίδα τους συχνά εναλλάσσονται, λειτουργώντας στα στενά όρια ενός εργασιακού ρόλου που απαιτεί τη διεκπεραίωση συγκεκριμένων εργασιών.

Η έκθεση σε πολλά και ποικίλα ερεθίσματα και η επαφή με το εξωτερικό περιβάλλον είναι απαραίτητη για όλα τα παιδιά, προκειμένου να επιτευχθεί μία φυσιολογική ανάπτυξη. Η υιοθεσία φαίνεται να αποτελεί την καλύτερη πρακτική για την αποκατάσταση των παραπάνω προβλημάτων και τη διασφάλιση της δημιουργίας ενός οικογενειακού προτύπου που θα συντελέσει στην ομαλή ανάπτυξη των παιδιών, που για διάφορους λόγους έχουν τοποθετηθεί σε φορείς παιδικής προστασίας. Αρκετές μελέτες έχουν ερευνήσει τα οφέλη της υιοθεσίας. Μερικές από αυτές έχουν αναδείξει ότι παιδιά που είναι σε υιοθεσία εμφανίζουν περισσότερες θετικές συμπεριφορές σε σχέση ακόμη και με παιδιά που μπορεί να έχουν επανασυνδεθεί με τους βιολογικούς γονείς. Σύμφωνα δε με άλλη μελέτη, επιβεβαιώνονται τα πλεονεκτήματα της υιοθεσίας ως προς τα υψηλότερα επίπεδα συναισθηματικής ασφάλειας, την αίσθηση του ανήκειν και τη γενικότερη ευημερία των υιοθετημένων παιδιών, ενώ θετικά αποτελέσματα αναδεικνύει μελέτη και ως προς τη διαμόρφωση της ταυτότητας, την ανάπτυξη ψυχικού δεσμού με τους θετούς γονείς, την ψυχική υγεία των παιδιών και τη λειτουργία της οικογένειας (Howard et al., 2004).

Επιπλέον, παρά τα ζητήματα προσαρμογής των παιδιών στη θετή οικογένεια, σχετικές έρευνες δείχνουν ότι πάνω από το 90% των θετών γονέων δηλώνουν ικανοποιημένοι από την εμπειρία της υιοθεσίας, με το 93-95% μάλιστα των θετών γονέων να δηλώνουν ότι θα υιοθετούσαν και πάλι το ίδιο παιδί έπειτα από την

εμπειρία που είχαν μαζί του (Howard et al., 2004). Η υιοθεσία προτείνεται ως σαφώς καλύτερος θεσμός από την παραμονή των παιδιών σε φορείς παιδικής προστασίας, καθώς η σχέση που θα αναπτυχθεί ανάμεσα στους θετούς γονείς και στο παιδί και η αίσθηση της οικογενειακής θαλπωρής αναμένεται ότι θα συντελέσουν στην ομαλή ανάπτυξη των παιδιών και στην αίσθηση συναισθηματικής ασφάλειας. Η σχέση αυτή όμως είναι σημαντικό από την να διέπεται από ειλικρίνεια και αμοιβαία εμπιστοσύνη, έτσι ώστε να χτιστούν ουσιαστικά γερά θεμέλια για την ανάπτυξη ενός υγιούς οικογενειακού δεσμού. Αντίθετα, η παραμονή παιδιών σε ιδρύματα, σύμφωνα με διάφορες έρευνες, προκαλεί δυσμενείς συνέπειες στην ανάπτυξή τους αλλά και στην ανάπτυξη ψυχικών δεσμών. Ωστόσο, οι αρνητικές συνέπειες είναι αναστρέψιμες σε παιδιά που έχουν τοποθετηθεί σε θετή οικογένεια, καθώς τα οφέλη της υιοθεσίας μπορεί να αποβούν ιδιαίτερα σημαντικά (Palacios & Brodzinsky, 2010).

Στη Ελλάδα, η διαδικασία της υιοθεσίας ενός παιδιού από ένα ίδρυμα παιδικής προστασίας, υπήρξε ιδιαίτερα μακρόχρονη και απαιτητική. Ο πρόσφατος Νόμος 4538/2018 για την Αναδοχή και την Υιοθεσία, βελτιώνει σημαντικά τους θεσμούς παιδικής προστασίας και ενισχύει τη μέριμνα και την ιδιαίτερη φροντίδα εκ μέρους του κράτους μειώνοντας αισθητά το χρονικό όριο για την ολοκλήρωση των διαδικασιών. Όσοι λοιπόν επιθυμούν την πράξη υιοθεσίας εγγράφονται στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Θετών Γονέων υποβάλλοντας σχετική αίτηση, ενώ για την ολοκλήρωση της εγγραφής προαπαιτούμενη είναι η επιτυχής ολοκλήρωση του ειδικού προγράμματος επιμόρφωσης/εκπαίδευσης υποψήφιων θετών γονέων, όπως έχει οριστεί στην 4489/11.10.2019 Υπουργική Απόφαση. Η κατάλληλη προετοιμασία των υποψήφιων θετών γονέων δια μέσου της εκπαίδευσης και της υποστήριξης που θα λάβουν, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην σταθερότητα της υιοθεσίας και στην μακροχρόνια συναισθηματική ευημερία όλης της οικογένειας (Brodzinsky, 2008). Εξάλλου, σχετικές μελέτες δείχνουν ότι οικογένειες που έλαβαν υποστηρικτικές υπηρεσίες ως προς την υιοθεσία βοηθήθηκαν ουσιαστικά, ώστε να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις και στις δυσκολίες του ρόλου τους, να κατανοήσουν καλύτερα τις συμπεριφορές των παιδιών και να ανταπεξέλθουν στην κάλυψη των αναγκών τους (Zosky et al., 2005). Αναφορικά με την καταλληλότητα των θετών γονέων, αυτή βεβαιώνεται κατόπιν κοινωνικής έρευνας από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία. («Ένα σπίτι για κάθε παιδί», Εγχειρίδιο εκπαίδευσης υποψήφιων θετών γονέων, Αθήνα, 2019).

7.2 Θεσμός αναδοχής

Με τον όρο αναδοχή εννοείται η ανάληψη φροντίδας ενός παιδιού από άλλο πρόσωπο πέραν των φυσικών του γονέων για μερικές ημέρες, μήνες ή χρόνια, με σκοπό την κάλυψη των αναγκών του έως ότου η φυσική του οικογένεια δύναται να το φροντίσει επαρκώς και καταλλήλως ή έως ότου επιτευχθεί η υιοθεσία. Στόχος των ανάδοχων γονέων είναι η κάλυψη των σωματικών, συναισθηματικών, νοητικών και κοινωνικών αναγκών του παιδιού, ούτως ώστε να μην διαταραχθεί η πορεία της ψυχοκοινωνικής του ανάπτυξης. Τα παιδιά που θα μπορούσαν να ενταχθούν σε πλαίσιο αναδοχής, συνήθως είναι αυτά τα οποία οι γονείς τους για διάφορους λόγους αδυνατούν προσωρινά ή μακροπρόθεσμα να φροντίσουν ή παιδιά με ειδικές ανάγκες που στερούνται της οικογένειάς τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις ωστόσο μπορεί να διατηρείται παράλληλα και η επικοινωνία με τους φυσικούς γονείς. Σύμφωνα μάλιστα με το Νόμο 4538/2018, για πρώτη φορά στη χώρα μας καταρτίζεται Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων. Η καινοτομία του Νόμου εστιάζεται πέραν των άλλων και στις προϋποθέσεις που ορίζει προκειμένου να οριστεί κάποιος υποψήφιος ανάδοχος γονέας. Έτσι πέραν της τυπικής πυρηνικής οικογένειας, ο Νόμος περιλαμβάνει και άλλα σχήματα, όπως όσους έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης (με ή χωρίς παιδιά), αλλά και μεμονωμένα άτομα, άγαμα, διαζευγμένα ή σε χηρεία (με ή χωρίς παιδιά), που δύναται να είναι συγγενείς εξ αίματος με το αναδεχόμενο παιδί (πρόκειται για περιπτώσεις συγγενικής αναδοχής).

Κύριος και πρωταρχικός άξονας όλων των περιπτώσεων αναδοχής όμως είναι το συμφέρον του παιδιού, γι' αυτό και προτιμάται πολλές φορές η συγγενική αναδοχή. Παράλληλα, ορίζονται οι προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύουν για την ολοκλήρωση της αναδοχής, όπου πέραν την εγγραφής τους στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Αναδόχων Γονέων, ορίζονται προϋποθέσεις όπως: (α) η διαφορά ηλικίας του ανάδοχου γονέα και του αναδεχόμενου (με εξαίρεση τις περιπτώσεις συγγενικής αναδοχής), (β) η καλή ψυχική, διανοητική και σωματική υγεία των ανάδοχων γονέων (που αποδεικνύεται με τη διενέργεια σχετικών ιατρικών εξετάσεων αλλά και μέσω της κοινωνικής έρευνας), (γ) να μην έχουν καταδικαστεί ή να μην εκκρεμεί σε βάρος τους ποινική δίωξη για αδικήματα όπως η κακοποίηση ή παραμέληση ανηλίκων, η πορνογραφία και άλλα αδικήματα που επισύρουν έκπτωση της γονικής μέριμνας, (δ) να μπορούν να παρέχουν και να καλύψουν τα βασικά έξοδα του ανάδοχου ως προς την διατροφή, την μόρφωση, τη φροντίδα και την ιατρική του περίθαλψη («Ένα

σπίτι για κάθε παιδί», Εγχειρίδιο εκπαίδευσης υποψήφιων αναδόχων γονέων, Αθήνα, 2019).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 8

Μεθοδολογία της Έρευνας

8.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του βιώματος και του τρόπου διαβίωσης των ανθρώπων που μεγάλωσαν ή έζησαν σε ένα πλαίσιο που δεν προσομοιάζει τόσο σε κλειστό ίδρυμα φιλοξενίας, αλλά βασίζεται στις αρχές της σύμβασης των δικαιωμάτων του παιδιού και ενεργεί με σεβασμό προς όφελός του. Παρατηρώντας τους συμμετέχοντες από μικρή ηλικία – ως εκπαιδευτικούς τους παρελθοντικά- να εξελίσσονται, να σπουδάζουν, να καταβάλλουν μεγάλες προσπάθειες, να συνάπτουν φιλίες, να κοινωνικοποιούνται και να μην ξεχωρίζουν από τους ομηλίκους τους, αναδύθηκε ο προβληματισμός μας για το αν η χαρά που βλέπαμε στα πρόσωπά τους και η αναμενόμενη για την ηλικία τους συμπεριφορά και αντίδραση οφειλόταν στον τρόπο διαπαιδαγώγησης και διαχείρισής τους στο πλαίσιο που προσπαθούσε να τα πλαισιώνει με ειλικρινές ενδιαφέρον και λογική, αλλά και υποστήριξη.

Αναλυτικότερα, για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης, τέθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- (α) Πώς το συγκεκριμένο πλαίσιο καταλήγει να διαφαίνεται στη σκέψη των ενηλίκων πλέον τροφίμων του;
- (β) Διακατέχεται από όψεις γονεϊκότητας ή προσομοιάζει σε ιδρυματικού τύπου διαβίωση που χάραξε τα αρνητικά της χαρακτηριστικά στις ψυχές τους και τους ακολουθεί σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους;

8.2 Σχεδιασμός

Η μεθοδολογία της έρευνας αποτελεί μία ενέργεια κατά την οποία ο ερευνητής καλείται να προβεί στην επιλογή, στην αλληλεπίδραση, στην αξιολόγηση και στον καθορισμό των μεθόδων που θα χρησιμοποιήσει στην έρευνα (Wellington, 2000). Η επιλογή και υλοποίηση των μεθόδων που θα ακολουθήσει, αποτελούν σημαντική και ταυτόχρονα δύσκολη διαδικασία, κατά την οποία ο ίδιος οφείλει να μελετήσει σε βάθος, έτσι ώστε να επιτύχει τη συλλογή όσο το δυνατόν περισσότερων πληροφοριών που θα τον οδηγήσουν σε συμπεράσματα.

Για τη συγκεκριμένη μελέτη, το είδος της έρευνας που επιλέχθηκε είναι η ποιοτική μέθοδος συλλογής στοιχείων, καθώς θεωρήθηκε καταλληλότερη αναφορικά με την καταγραφή των απόψεων, των θέσεων και των στάσεων για το συγκεκριμένο θέμα. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει στην περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση κοινωνικών φαινομένων, απαντώντας κυρίως στα ερωτήματα «πώς» και «γιατί», ερωτήματα που απασχολούν και τη συγκεκριμένη έρευνα (Ιωσηφίδης, 2003). Η μελέτη βάθους που προκύπτει, οδηγεί στη συγκέντρωση λεπτομερών στοιχείων για πολλαπλές πτυχές των περιπτώσεων που ερευνώνται, διευκολύνοντας με τον τρόπο αυτό και τη διαδικασία αποσαφήνισης και ανάπτυξης εννοιολογικών κατηγοριών (Κυριαζή, 1999). Η ποιοτική έρευνα διερευνά την εμπειρία των ατόμων και τα υποκειμενικά νοήματα που τη συγκροτούν, εστιάζοντας πάντα στο ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό (αξιακό και ιδεολογικό) πλαίσιο (context) στο οποίο εγγράφεται (Wellington, 2000).

Ο όρος ποιοτική δεν αναφέρεται στην αξία ή στην ποιότητα μιας έρευνας, αλλά υποδηλώνει τα αξιώματα στα οποία στηρίζεται. Η ποιοτική έρευνα εστιάζει στο νόημα, δηλαδή στο πώς οι άνθρωποι κατανοούν τον εαυτό τους, την εμπειρία και τον κόσμο. Οι ερευνητές αποβλέπουν στην εστίαση της ποιότητας και της ιδιαίτερης «υφής» της εμπειρίας, παρά στην αναζήτηση απρόσωπων νόμων αιτίου-αποτελέσματος, ή μεταβλητών που στοχεύουν σε σίγουρες προβλέψεις.

Η ποιοτική έρευνα εμφανίζει σημαντικές διαφορές συγκριτικά με την ποσοτική, όσον αφορά στον ερευνητικό σχεδιασμό, στη δειγματοληψία, στη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων, στη σχέση ανάμεσα στον ερευνητή και τον συμμετέχοντα, καθώς και στον τρόπο αξιολόγησής της. Οι διαφορές αυτές δεν απορρέουν από τις διαφορετικές τεχνικές και μεθόδους που ακολουθούν, αλλά βασίζονται στη διαφορετική θεωρητική

«λογική» προσέγγισης της έρευνας. Η ποιοτική έρευνα έχει χαρακτηριστεί ως «συστηματική διερεύνηση», με ενδιαφέρον στην κατανόηση των ανθρώπινων υπάρξεων και της φύσης των συναλλαγών μεταξύ τους. Περιγράφεται ως «ολιστική» διότι ενδιαφέρεται για τους ανθρώπους και το περιβάλλον τους, αλλά και ως «φυσική» αφού αποτελεί έρευνα χωρίς περιορισμούς και ελέγχους από τον ερευνητή (Σαχίνη-Καρδάση, 2004).

Στην ποιοτική έρευνα υπάρχουν δύο βασικά μοναδικά χαρακτηριστικά, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστα μέρη της διαδικασίας. Το πρώτο είναι ότι ο ερευνητής αποτελεί το μέσο με το οποίο διεξάγεται η έρευνα, είναι αυτός που δομεί τη γνώση και όχι ένας απλός δέκτης αυτής. Το δεύτερο είναι ότι ο κύριος σκοπός της είναι η διερεύνηση κάποιων πλευρών του κοινωνικού συστήματος που μελετάται. Με την ποιοτική έρευνα, ο ερευνητής έχει την ευκαιρία διείσδυσης στην προσωπικότητα των ερωτώμενων και κατανόησης των κοινωνικών επιρροών (Παπαγεωργίου, 1998), προκειμένου να μπορεί να κατασκευάσει την πραγματικότητά τους, όπως οι ίδιοι την κατασκευάζουν (Κυριαζή, 1999). Η διερεύνηση χαρακτηρίζεται από λεπτομέρεια και βάθος (Ιωσηφίδης, 2003) αποτελώντας παράλληλα το βασικό πλεονέκτημα της ποιοτικής έρευνας. Επιπλέον πλεονέκτημα αποτελεί η προσπάθεια αποφυγής εκ των προτέρων (a priori) κρίσεων από τους ερευνητές, γεγονός που προσδίδει μία άλλη διάσταση και ενδιαφέρον στην έρευνα. Χαρακτηριστικά της ποιοτικής προσέγγισης είναι το μικρό δείγμα συμμετεχόντων, η ανάλυση λόγου ή/και κειμένων (Μαντζούκας, 2007).

Η ποιοτική έρευνα δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να περιγράψει τα γεγονότα αλλά και στον συνεντευξιαζόμενο να αναφέρει την εμπειρία του. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες για αντικειμενική έρευνα, υπάρχει πάντα η υποκειμενικότητα του ερευνητή. Ο ερευνητής συλλέγει τα δεδομένα, τα οποία μέσα από την ανάλυση, ερμηνεύει και μετατρέπει σε πληροφορίες. Ο τρόπος χρήσης των μεθόδων διαμορφώνεται διαρκώς από τον ερευνητή, ενώ η διαδικασία και το αποτέλεσμα εξαρτώνται από τη στάση που κρατά και το πώς χειρίζεται την έρευνα.

8.3 Συλλογή δεδομένων

Οι μέθοδοι συλλογής των δεδομένων στην ποιοτική έρευνα θα πρέπει να επιτρέπουν την εις βάθος κατανόηση των υποκειμενικών εμπειριών, αντιλήψεων και πεποιθήσεων των συμμετεχόντων (Μαντζούκας, 2007). Με άλλα λόγια, οφείλουν να επιτρέπουν την καταγραφή των λόγων και των πράξεων των συμμετεχόντων, χωρίς να επηρεάζονται και ειδικότερα δίχως να καθοδηγούνται ή να επιβάλλονται από τον ερευνητή. Με αυτό τον τρόπο, ο ερευνητής θα μπορέσει να κατανοήσει τις μοναδικές και υποκειμενικές εμπειρίες, πεποιθήσεις και αντιλήψεις τους (May, 1994; Holloway & Wheeler, 1996; Polit & Hungler, 1999).

Στην ποιοτική έρευνα, οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων πρέπει να στερούνται αυστηρής δόμησης και να είναι είτε μη δομημένοι, είτε ημιδομημένοι (Bowling, 2000; Morse, 2004). Για παράδειγμα, ο σχεδιασμός ενός καλά δομημένου ερωτηματολογίου, με μια σειρά από προκαθορισμένες ερωτήσεις, περιορίζει τους συμμετέχοντες με αποτέλεσμα να μην καταγράφονται οι προσωπικές πεποιθήσεις, αντιλήψεις και εμπειρίες τους, αλλά το πώς αυτές χωρούν μέσα στις προκαθορισμένες απαντήσεις του ερευνητή (καταμέτρηση). Το στοιχείο αυτό όμως είναι ασυμβίβαστο με τους στόχους και τους σκοπούς της ποιοτικής έρευνας, καθώς αυτό που καταγράφεται είναι η ποσότητα και όχι η ποιότητα.

Οι συνεντεύξεις αποτελούν την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής δεδομένων στις ποιοτικές έρευνες και θεωρούνται βασικά εργαλεία ποιοτικής έρευνας, εξαιτίας της ευελιξίας που προσφέρουν κατά τη διεξαγωγή τους, της αμεσότητας και της εξοικείωσης που αισθάνεται ο ερωτώμενος σχετικά με αυτές, καθώς και του χαμηλού τους κόστους. Πρόκειται για μια μορφή άμεσης επικοινωνίας μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου, όπου ο ερευνητής καθοδηγεί τον ερωτώμενο στοχεύοντας να αποσπάσει πληροφορίες σχετικά με το θέμα της έρευνας (Cohen & Manion, 1992).

Η συνέντευξη παρέχει στον ερευνητή πολλές δυνατότητες διερεύνησης των θεμάτων που τον απασχολούν. Επιπλέον, μπορεί να εμβαθύνει και να φθάσει σε σημεία, τα οποία δύσκολα προσεγγίζονται από άλλα εργαλεία, επιτρέποντας στη διερεύνηση σκέψεων, στάσεων, απόψεων, αξιών, προκαταλήψεων, συναισθημάτων, εμπειριών και αναπαραστάσεων των συμμετεχόντων ελεύθερα και σε βάθος (Wellington, 2000; Αβραμίδης & Καλυβά, 2006; Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης, 2006).

Όπως αναφέρει ο Mialaret (1997), η μέθοδος της συνέντευξης δημιουργεί ένα «νοηματικό περιεχόμενο», το οποίο επιχειρεί να ανακαλύψει της πτυχές της ανθρώπινης προσωπικότητας και να γνωρίσει τις συμπεριφορές. Μια συνέντευξη διαφέρει από μια απλή συζήτηση σε τρία βασικά στοιχεία: (α) στον έμμεσο τρόπο συλλογής στοιχείων που σχετίζονται με τις αντιλήψεις, τις αξίες και τα πιστεύω των ανθρώπων που παίρνουν μέρος στη συνέντευξη, (β) ο ερευνητής και ο ερωτώμενος είναι ουσιαστικά ξένοι μεταξύ τους και (γ) οι συνεντεύξεις κατευθύνονται σε μεγάλο ποσοστό από τον ερευνητή.

Σύμφωνα με τον Φίλια (1993), «η συνέντευξη είναι το αποτέλεσμα κάποιου είδους μεθοδολογικής στρατηγικής και η πληροφορία πραγματοποιείται μέσω δύο συνειδητοποιήσεων», ενώ οι συνειδητοποιήσεις ανήκουν στον ερευνητή και στον ερωτώμενο. Ο Ζαφειρόπουλος (2005) υποστηρίζει πως η συνέντευξη είναι η καταγραφή της βιοματικής εμπειρίας του ερωτώμενου, των απόψεων και στάσεων, αποτελώντας σε βάθος εξερεύνηση των αιτιών και των λόγων κάποιων συμπεριφορών και στάσεων, αφού περιέχει τη δυναμική της συζήτησης,

Από τα τρία είδη συνεντεύξεων που υπάρχουν (δομημένη, ημιδομημένη, μη δομημένη¹), στη συγκεκριμένη έρευνα επιλέχθηκε η ατομική ημιδομημένη συνέντευξη. Δεν επιλέχθηκε η ομαδική συνέντευξη ή οι ομάδες εστίασης, ώστε να αποφευχθεί, όσο γίνεται, η επιρροή της ομάδας στη διαδικασία της συνέντευξης. Το συγκεκριμένο είδος συνέντευξης χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, παρουσιάζοντας ωστόσο πολύ περισσότερη ευελιξία στη σειρά των ερωτήσεων, στη δυνατότητα τροποποίησης του περιεχομένου των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, καθώς και στην προσθαφαίρεση ερωτήσεων και θεμάτων συζήτησης (Ιωσηφίδης, 2003).

Η ημιδομημένη συνέντευξη χρησιμοποιείται κυρίως για την απόκτηση μιας λεπτομερούς εικόνας των πεποιθήσεων, των στάσεων και των απόψεων ενός ατόμου για ένα θέμα. Όπως υποστηρίζουν οι Αβραμίδης και Καλυβά (2006), «ο συνεντευξιαστής προσπαθεί να εμπλουτίσει τη συζήτηση, ενώ το διάγραμμα της ημιδομημένης συνέντευξης θα πρέπει να καθοδηγεί και όχι να υπαγορεύει την πορεία της». Πρόκειται για ένα ευέλικτο και δυναμικό εργαλείο, το οποίο χαρακτηρίζεται ως μη κατευθυντικό, μη αυστηρά δομημένο και τυποποιημένο, με ερωτήσεις που

¹ Οι Cohen και Manion (1994) αναφέρουν τέσσερις τύπους συνεντεύξεων: δομημένη, μη δομημένη, μη κατευθυντική και εστιασμένη συνέντευξη.

επιδέχονται ανοιχτού τύπου (open ended) απαντήσεις. Για τον ερευνητή, η συζήτηση πρόσωπο με πρόσωπο (face to face) στοχεύει στην κατανόηση της προοπτικής και στάσης του ερωτώμενου σχετικά με το προς διερεύνηση θέμα, καθώς και στην ακρόαση των εμπειριών του μέσα από τα δικά του λόγια.

Προκειμένου μια συνέντευξη, ως μέσο συλλογής υλικού, να είναι επιτυχής με αντικειμενικά αποτελέσματα, θα πρέπει να διέπεται από ορισμένες προϋποθέσεις και κανόνες εφαρμογής από τον ερευνητή, όπως:

- η σαφή διευκρίνιση του σκοπού και των στόχων της έρευνας,
- η προσεκτική επιλογή του δείγματος των ερωτήσεων,
- η διασφάλιση της συλλογής όλων των απαραίτητων πληροφοριών
- η εξασφάλιση της προθυμίας συμμετοχής στην έρευνα,
- η διαβεβαίωση πως όλες οι πληροφορίες και οι αναφορές που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τη συγκεκριμένη έρευνα, παραμένοντας ανώνυμες,
- ο προσδιορισμός του κατάλληλου τόπου και χρόνου για την πραγματοποίηση της κάθε συνέντευξης με βάση τις ανάγκες των συνεντευξιαζόμενων,
- η διασφάλιση ενός άνετου, φιλικού και ήρεμου κλίματος καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, για μην έχει τη μορφή και το χαρακτήρα ανάκρισης.

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας σχεδιάστηκε μια ημι-δομημένη συνέντευξη, αποτελούμενη από 31 βασικές ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις στηρίχθηκαν στα ερευνητικά ερωτήματα και με πυρήνα αυτούς τους προβληματισμούς, χωρίστηκαν σε τρία επίπεδα, με διαφορετικό περιεχόμενο. Στο πρώτο περιλαμβάνονταν ερωτήσεις σχετικά με το χώρο και τη λειτουργία της δομής. Το περιεχόμενο της δεύτερης ομάδας ερωτήσεων αφορούσε το βίωμα και την προσωπική τους εμπειρία. Τέλος, η τρίτη ομάδα ερωτήσεων αναφέρονταν στον απολογισμό αυτής της εμπειρίας και στις εναλλακτικές που θα πρότειναν ως προς τον τρόπο προστασίας τους. Επιπλέον, τα δημογραφικά στοιχεία συλλέχθηκαν με ερωτήσεις που στόχευαν στη συλλογή πληροφοριών αναφορικά με το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο και την εργασία. Επιπλέον, συλλέχθηκαν πληροφορίες σχετικά με την ηλικία και το ιστορικό εισαγωγής στο πλαίσιο.

Ορισμένες συνεντεύξεις διεξήχθησαν στα σπίτια των συμμετεχόντων, ενώ οι υπόλοιπες σε εξωτερικούς χώρους. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμάνθηκε από 20' έως 60' λεπτά. Όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για το σκοπό της έρευνας και για τη δυνατότητά τους, μέσω της συμμετοχής τους στην παρούσα έρευνα, να συνεισφέρουν στη βαθύτερη κατανόηση της εμπειρίας του πλαισίου. Παράλληλα με την προφορική ενημέρωση παρέχονταν στους συμμετέχοντες γραπτές πληροφορίες, σχετικά με το σκοπό της έρευνας, το πλαίσιο διεξαγωγής της, τη διαδικασία της συνέντευξης, τα στοιχεία της ερευνήτριας, καθώς και ο οδηγός της ημιδομημένης συνέντευξης. Επιπλέον, όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι θα χρησιμοποιηθεί, προκειμένου για τη διευκόλυνση του συνεντευκτή, ηλεκτρονικό μαγνητόφωνο για την καταγραφή των δεδομένων. Τόσο στην προφορική όσο και στη γραπτή ενημέρωση των συμμετεχόντων, καθίσταντο σαφή μια σειρά δεοντολογικών ζητημάτων, όπως ο προαιρετικός χαρακτήρας της συμμετοχής τους, η τήρηση του απορρήτου, όσον αφορά στα προσωπικά τους στοιχεία, καθώς και η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτά μόνο από την πλευρά της ερευνήτριας. Τέλος, οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να απαντήσουν άμεσα ή να σκεφτούν και να απαντήσουν σε μεταγενέστερο χρόνο.

8.4 Συμμετέχοντες

Συμμετείχαν οικειοθελώς 7 υποκείμενα, 4 γυναίκες και 3 άντρες, ηλικίας 23-26 ετών. Οι δύο άνδρες ολοκλήρωσαν τη φοίτησή τους και εργάζονται, ενώ οι υπόλοιποι σπουδάζουν και εργάζονται ταυτόχρονα. Αφορά σε σκόπιμη δειγματοληψία, γιατί τα άτομα παρουσιάζουν κοινά βιογραφικά γνωρίσματα. Το ίδιο σχεδόν χρονικό διάστημα τοποθετήθηκαν στο Χαμόγελο του Παιδιού, και έζησαν αρκετά χρόνια στο συγκεκριμένο πλαίσιο. Είναι όλοι τους ενταγμένοι κοινωνικά και ζουν αρμονικά και φυσιολογικά.

Τα αίτια εισαγωγής τους στη δομή αφορούσαν στην παραμέληση και κακοποίηση. Τα δύο υποκείμενα είναι έγχρωμα και αντιμετώπισαν ρατσιστικά σχόλια από μέλη της τοπικής κοινότητας. Δύο άτομα πήγαν στο Χαμόγελο στην ηλικία των 4 ετών, ένα στα 7 χρόνια, δύο στα 10, ένα στα 11 και ένα στα 14. Ο εντοπισμός τους έγινε χωρίς δυσκολία, καθώς διαθέταμε τα τηλέφωνα τους. Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα στην Αθήνα, την Πάτρα και στην Κόρινθο. Η ολοκλήρωση των συνεντεύξεων και η συλλογή τους διήρκεσε από τον Οκτώβριο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2019.

8.5 Απομαγνητοφώνηση

Αρχικά, έγινε αυτολεξεί καταγραφή των συνεντεύξεων. Στη συνέχεια, η απομαγνητοφώνηση των δεδομένων έγινε σύμφωνα με τη μέθοδο του Gail Jefferson και των Atkinson & Heritage (1984), όπως αυτή περιγράφεται στο παράρτημα της του βιβλίου των J. Potter και M. Wetherell (1987), «Discourse & Social Psychology».

Βάσει λοιπόν της μεθόδου του Gail Jefferson και των Atkinson & Heritage (1984):

- Το σύμβολο « [» , η αγγύλη, χρησιμοποιείται για να δηλώσει την επικάλυψη μεταξύ δύο λόγων.
- Το σύμβολο «=>» (ίσον) στο τέλος του εκφωνήματος και στην αρχή του επόμενου, σηματοδοτεί την απουσία διακριτικού κενού.
- Η τελεία μέσα στην παρένθεση «(.)» σηματοδοτεί παύση στο λόγο. Για πρακτικούς λόγους, δεν πραγματοποιήθηκε χρονική μέτρηση των παύσεων.
- Η άνω και κάτω τελεία στο τέλος ενός φωνήματος «:» σηματοδοτεί την ηχητική επέκταση του φωνήεντος.
- Η υπογράμμιση δηλώνει ότι οι λέξεις προφέρονται με ιδιαίτερη έμφαση.
- Η τελεία μετά από μια λέξη ή έναν ήχο «.» δηλώνει αντιληπτή εισπνοή.
- Οι τετράγωνες παρενθέσεις «[...]» δηλώνουν ότι ορισμένα κομμάτια της απομαγνητοφώνησης έχουν παραληφθεί εσκεμμένα.

8.6 Ανάλυση δεδομένων

Για την ανάλυση των δεδομένων επιλέχθηκε η μέθοδος της «ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης» (IPA). Σκοπός της εν λόγω ανάλυσης είναι η λεπτομερής διερεύνηση της διαδικασίας μέσα από την οποία, οι συμμετέχοντες νοηματοδοτούν τις δικές τους εμπειρίες, μελετώντας τις αφηγήσεις των διαδικασιών μέσα από τις οποίες έχουν περάσει (Chapman & Smith, 2002; Smith et al., 2009). Έτσι, ο ερευνητής που επιλέγει την ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση τείνει να επικεντρώνεται στη διερεύνηση των εμπειριών, καθώς και στην κατανόηση των αντιλήψεων και των απόψεων των συμμετεχόντων (Reid et al., 2005). Επίσης, η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση ενδιαφέρεται για της ατομικές υποκειμενικές αναφορές των ανθρώπων παρά για την διατύπωση αντικειμενικών εκτιμήσεων (Smith

et al., 2009). Με άλλα λόγια, η αξιοπιστία, υπό όρους ποσοτικής μεθοδολογίας, δεν ισχύει στη ποιοτική μεθοδολογία, αφού η μέτρηση ενός χαρακτηριστικού σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων δεν αποτελεί το ζητούμενο της ποιοτικής μεθοδολογίας. Αναφορικά με την εγκυρότητα της φαινομενολογικής μεθόδου, αυτή εξασφαλίζεται από το τρόπο συλλογής των δεδομένων, δηλαδή από τις ανοιχτές ερωτήσεις που ενέχουν διερευνητικό χαρακτήρα καθώς και από το πλαίσιο διεξαγωγής της συνέντευξης (φυσικό περιβάλλον) που της προσδίδει οικολογική εγκυρότητα (Willig, 2001).

Η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση αποτελεί εκδοχή της φαινομενολογικής μεθόδου, η οποία αναγνωρίζει την αδυναμία της άμεσης πρόσβασης στην εμπειρία του ατόμου που συμμετέχει (Willig, 2001). Έτσι λοιπόν, αν και αποσκοπεί στη μελέτη της εμπειρίας των ατόμων από τη δική τους οπτική, αναγνωρίζει ότι αυτό προϋποθέτει και την εμπλοκή της οπτικής του ερευνητή καθώς και τη φύση της αλληλεπίδρασης μεταξύ ερευνητή και συμμετέχοντα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, η φαινομενολογική ανάλυση που παράγεται από τον ερευνητή να είναι πάντα μια ερμηνεία της εμπειρίας των συμμετεχόντων (Willig, 2001). Ο όρος «ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση» χρησιμοποιείται για να υπερτονίσει τη διπλή όψη της διαδικασίας καθώς και τη συμμετοχή, τόσο του συμμετέχοντα όσο και του ερευνητή, στη διαδικασία ανάλυσης (Smith et al., 2009).

Σύμφωνα με την ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση, η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε πέντε στάδια. Το πρώτο στάδιο περιλάμβανε πολλαπλές αναγνώσεις των απομαγνητοφωνημένων κειμένων από την ερευνήτρια και δεύτερη ακρόαση των συνεντεύξεων. Ακολούθως, κρατήθηκαν σημειώσεις και σχόλια για κάθε κείμενο ξεχωριστά.

Στη συνέχεια επιχειρήθηκε, για κάθε κομμάτι της συνέντευξης, η ταυτοποίηση και η ονομασία θεμάτων εννοιολογικού επιπέδου. Το τρίτο στάδιο περιελάμβανε την αρχική δομή της ανάλυσης. Δηλαδή, για κάθε συνέντευξη, δημιουργήθηκαν θεματικές ενότητες και κατηγορίες, οι οποίες οδήγησαν στη δημιουργία ατομικών πινάκων, για κάθε συμμετέχοντα. Η συγκεκριμένη διαδικασία ακολουθήθηκε για όλα τα κείμενα των συνεντεύξεων.

Κατόπιν, επιχειρήθηκε η σύνθεση όλων των κειμένων, από όπου προέκυψαν νέες κατηγορίες και υποκατηγορίες, οι οποίες καταγράφηκαν σε ένα συνολικό πίνακα, συνοδευόμενες από τα αντίστοιχα αποσπάσματα που αναδείκνυαν κάθε κατηγορία. Στη συνέχεια, ακολούθησε η διαδικασία αντιστοίχισης και σύνθεσης των θεμάτων όλων των συνεντεύξεων, από όπου έγινε εμπλουτισμός των υφιστάμενων κατηγοριών και δημιουργία του πίνακα των κύριων θεμάτων και υποκατηγοριών. Για την παραπάνω διαδικασία δημιουργήθηκε μια λίστα βασικών κατηγοριών, η οποία περιείχε τις αναφορές όλων των περιπτώσεων (Smith et al., 2009).

Για την εξασφάλιση της πλήρους ανωνυμίας των συμμετεχόντων, στην παράθεση των αποσπασμάτων, χρησιμοποιήθηκαν ψευδώνυμα. Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε τρεις κύριες κατηγορίες, οι οποίες με τη σειρά τους, υποδιαιρέθηκαν σε διάφορες υποκατηγορίες.

Κεφάλαιο 9

Αποτελέσματα

9.1 Χώρος και λειτουργία της δομής

Μέσω των περιγραφών τους οι συμμετέχοντες προσέφεραν πλούσιες πληροφορίες σχετικά με το χώρο και τη λειτουργία της δομής, στην οποία είχαν τοποθετηθεί.

Κανόνες λειτουργίας του πλαισίου

Οι συμμετέχοντες προσδίδουν στο συγκεκριμένο πλαίσιο τα χαρακτηριστικά του προγραμματισμού, της οργάνωσης, με καθορισμένες δραστηριότητες και υποχρεώσεις, χωρίς ασφυκτικά περιορισμένη προσωπική ελευθερία.

Όπως προκύπτει από τις αφηγήσεις της Μαρίας, του Έλντον και της Βάσω, υπήρχαν συγκεκριμένοι κανόνες, συγκεκριμένα ωράρια και δραστηριότητες, τα οποία όφειλαν να ακολουθούν.

Μαρία: *«Κανόνες σχετικά με το ωράριο του ύπνου, της βόλτας, της τηλεόρασης. Διάβασμα στις δασκάλες μετά το φαγητό, εξωσχολικές δραστηριότητες».*

Έλντον: *«Υπήρχαν ώρες φαγητού και ύπνου. Ενημερώναμε την υπεύθυνη για τη βόλτα που θα πηγαίναμε και μας όριζε ώρα επιστροφής. Με βιντεοπαιχνίδια παίζαμε το Σάββατο που δεν είχαμε σχολείο. Δεν έπρεπε να μιλάμε άσχημα αλλά ότι θέλαμε το ζητούσαμε με ωραίο τρόπο. Επίσης δεν έπρεπε να ζητάμε πράγματα από τους εθελοντές. Αν προέκυπτε πρόβλημα μπορούσαμε να το συζητήσουμε με τις παιδαγωγούς, ή την υπεύθυνη, ή τηλεφωνικά με τον ψυχολόγο [...]».*

Βάσω: *«Τρώγαμε συγκεκριμένες ώρες μέσα στη μέρα, εκτός και αν κάποιος έλειπε στο φροντιστήριο οπότε (.) λογικό (.) έτρωγε αργότερα. Δεν επιτρεπόταν να αργήσουμε, γιατί μας περίμενε το αυτοκίνητο του συλλόγου για να μας ανεβάσει πάνω στο σπίτι. Μετά το φαγητό έπρεπε να πάμε στη δασκάλα του σπιτιού για διάβασμα. Μπορούσαμε να καλέσουμε φίλους μας στο σπίτι αλλά έπρεπε να το έχουμε πει. Εννοείται πως δεν έπρεπε να βρίζουμε, άσχετα αν κάποιες φορές θυμώναμε λίγο παραπάνω μεταξύ μας και καταλαβαίνετε [...].. δεν θυμάμαι κάτι άλλο (.) αλλά να τέτοιοι κανόνες που υπάρχουν και στα κανονικά σπίτια».*

Ο Δημήτρης, στην αφήγησή του, τονίζει πως οι κανόνες δεν ήταν διαφορετικοί από τους αντίστοιχους ενός κανονικού σπιτιού. Στο ίδιο κλίμα κινείται και η περιγραφή του Αλέξη, ο οποίος τονίζει την απουσία ατομικού χώρου και ατομικής επιλογής, αλλά και τη «συνέπεια».

Δημήτρης: *«Υπήρχε γενικά πρόγραμμα και οι κανόνες δεν ήταν διαφορετικοί από αυτούς που βάζει ένας γονιός στο σπίτι του».*

Αλέξης: *«Γενικά φυσιολογικοί αλλά θα έπρεπε να είναι πιο εναλλακτικοί. Το θέμα της βόλτας ήταν πιο αυστηρό γιατί φοβόντουσαν μάλλον μήπως κάτι συμβεί. Όμως αυτό με έπνιγε, γιατί ένιωθα εγκλωβισμένος. Έπρεπε κάποια άτομα που ήταν σωστά να απολαμβάνουν περισσότερο χρόνο στην έξοδό τους και ως επιβράβευση. Έτσι κάνουν και οι γονείς. Επίσης το γεγονός πως έπρεπε να είμαστε 4 άτομα στο ίδιο δωμάτιο, αυτό με ενοχλούσε περισσότερο. Δεν έπρεπε να χειροδικούμε, αλλά να μιλάμε και να λύνουμε τα προβλήματά μας. Άλλες φορές το κάναμε και άλλες όχι. Σε αυτή την περίπτωση παίρναμε συνέπεια, μισό χαρτζιλίκι για παράδειγμα».*

Η Γιώτα προσδίδει ένα θετικό νόημα στους κανόνες λειτουργίας του πλαισίου, για την ύπαρξη μιας ομαλής συμβίωσης με όλα τα μέλη.

Γιώτα: *«[...] Αυτοί ήταν κατά κύριο λόγο οι κανόνες που έχουν όλες οι υγιείς οικογένειες προκειμένου να υπάρχει μια ομαλή συμβίωση με όλα τα μέλη [...] υπήρχε ωράριο στο φαγητό, στον ύπνο, στις δραστηριότητες, στις εξόδους στη χρήση ηλεκτρονικών [...], ενώ για κάθε παραβίαση του κανόνα υπήρχε και η αντίστοιχη συνέπεια για συμμόρφωση».*

Αντίθετα, η Τασία στην αφήγησή της, δίνει έμφαση στην πειθαρχία και την αυστηρότητα του πλαισίου, καθώς και στην απουσία σχέσεων με το προσωπικό.

Τασία: *«Σε γενικά πλαίσια οι κανόνες ήταν αυστηροί και κάπως παράλογοι [...] υπήρχαν συγκεκριμένα ωράρια εισόδου-εξόδου των παιδιών, μας απαγόρευαν να φοράμε σορτσάκια για εμάς τα κορίτσια [...] δεν επιτρέπεται η χρήση κινητού τηλεφώνου σε ηλικίες κάτω των 16. Αυτό που θυμάμαι είναι δεν έπρεπε να δημιουργούμε φιλικές σχέσεις με τους παιδαγωγούς ή τους εθελοντές του σπιτιού. Δεν ξέρω γιατί το έκαναν (.) ίσως για να μας προστατέψουν γιατί οι παιδαγωγοί άλλαζαν συχνά ή ήθελαν τον έλεγχο «.».τι να πω (.)».*

Τυπικό καθημερινής μέρας

Στο ίδιο μήκος κύματος, κινούνται και οι περιγραφές των συμμετεχόντων σχετικά με το τυπικό μιας καθημερινής ημέρας.

Αλέξης: «Ωράριο στον ύπνο, στο φαγητό, στη βόλτα. Διάβασμα, τηλεόραση, φροντιστήρια, άθληση. Αυτά που είχε επιλέξει ο καθένας μας».

Βάσω: «Μας ξυπνούσαν το πρωί, πηγαίναμε σχολείο και ύστερα τρώγαμε, πηγαίναμε στη δασκάλα που μας διάβαζε, μετά στα φροντιστήρια έξω και έπειτα μπάνιο όσο ήμασταν μικρά και ύπνο. Είχαμε εξωσχολικές δραστηριότητες, βόλτες με φίλους αρκετά [...] όταν μεγαλώσαμε βγαίναμε παραπάνω [...] είχαμε και ένα μικρό χαρτζιλίκι».

Γιώτα: «Δεν νομίζω πως διέφερε ιδιαίτερα η μέρα μας από ένα παιδί σε οικογένεια. (.) Αρχικά ξυπνάγαμε το πρωί για να πάμε στο σχολείο. Σχολάγαμε το μεσημέρι και όταν επιστρέφαμε τρώγαμε όλοι μαζί. Έπειτα το κάθε παιδί έκανε το πρόγραμμα του σύμφωνα με τις δραστηριότητες που είχε επιλέξει να ασχοληθεί, ενώ έπρεπε μέχρι να φύγουν οι δασκάλες που μας διάβαζαν να έχουμε διαβάσει και τα 30 παιδιά του σπιτιού. Ανάλογα με τα κενά μας υπήρχε χρόνος για παιχνίδι ή καμιά φορά, έπειτα από συνεννόηση με την υπεύθυνη, για κάποια βόλτα. Τέλος το βράδυ τρώγαμε το βραδινό μας και χαλαρώναμε βλέποντας κάποια ταινία όλοι μαζί ανάλογα τους κανονισμούς».

Δημήτρης: «Η καθημερινότητα προσομοιάζε σε αυτή μιας οικογένειας. Ξυπνούσαμε δηλαδή το πρωί, παίρναμε το πρωινό μας και μετά μας πήγαινε το αμάξι στο σχολείο. Μόλις γυρίζαμε, τρώγαμε μεσημεριανό, ύστερα ξεκουραζόμασταν και αργότερα διάβασμα και φροντιστήριο αγγλικών. Εγώ πήγαινα και ποδόσφαιρο και είχα πολύ συχνά προπόνηση. Το διάβασμα της επόμενης μέρας το κάναμε όσο ήμασταν πιο μικρά με τις εκπαιδευτικούς στο σπίτι. Το βράδυ βλέπαμε ταινία, ενώ το σαββατοκύριακο κανονίζαμε βόλτα με φίλους. Άλλες φορές έρχονταν οι φίλοι μας σπίτι και τα λέγαμε».

Έλντον: «Οι μέρες κυλούσαν όπως σε κάθε σπίτι κανονικό. Το πρωί προσπαθούσαν να μας ξυπνήσουν με γλυκόλογα ορισμένες θυμάμαι, αλλά δεν τις ακούγαμε πάντα. Κάναμε και του κεφαλιού μας. Ήταν πολλά τα παιδιά και οι παιδαγωγοί έτρεχαν όλη μέρα για μας. Έπρεπε να μας ετοιμάσουν, να περάσουν από κάθε δωμάτιο χωριστά δεν έπρεπε να ξεχαστεί κανένα. Είχαν πολλή πίεση. Προσπαθούσαν για το καλύτερο κάποιες. Όσο και να το κάνεις (.) 45 παιδιά δεν είναι λίγο. Το απόγευμα διαβάζαμε και παίζαμε ή φροντιστήριο. Ποδόσφαιρο παίζαμε πολύ και επιτραπέζια, όταν ήμασταν πιο μικρά.

Εγώ πήγαινα και στίβο. Σαββατοκύριακα ξυπνούσαμε πιο αργά και πηγαίναμε βόλτες χωρίς τη συνοδεία παιδαγωγών μόλις μεγαλώσαμε. Συγκεκριμένες ώρες εννοείται».

Μαρία: «Οτιδήποτε συμβαίνει σε μια κανονική οικογένεια. Η μόνη διαφορά ήταν πως τρώγαμε συγκεκριμένες ώρες όταν ήμασταν μικρά. Όταν είχαμε φροντιστήρια το ωράριο άλλαζε φυσικά».

Τασία: «Ξυπνούσαμε το πρωί και ετοιμαζόμασταν για το σχολείο και τρώγαμε. Μετά το σχολείο είχαμε μεσημεριανό, διάβασμα στις δασκάλες για την επόμενη μέρα και δραστηριότητες εκτός σπιτιού όπως χορό, μπαλέτο, αγγλικά. Μετά σπίτι, τηλεόραση και τα ίδια και τα ίδια. Το Σάββατο πηγαίναμε καμιά βόλτα ή σε πάρτι αν ήμουν καλεσμένη, αλλά η ώρα πάντα ήταν περιορισμένη».

Περιγραφή χώρου

Είναι χαρακτηριστικό ότι όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες περιγράφουν το χώρο στον οποίο μεγάλωσαν ως μεγάλο και άνετο. Δεν πρόκειται για έναν τυπικό χώρο εγκλεισμού ή περιθωρίου, καθώς ενθαρρύνεται η κινητικότητα από μέσα προς τα έξω και αντιστρόφως. Υπάρχει κοινωνική ζωή, αλλά και επικοινωνία με τον ιστό της πόλης. Στο χώρο διαμονής, εκτός από χώρους πρασίνου, γήπεδο και παιδική χαρά, υπήρχε αίθουσα ψυχαγωγίας με διάφορα παιχνίδια, γεγονός που καθιστούσε το περιβάλλον ελκυστικό.

Γιώτα: «Το σπίτι στο οποίο μεγάλωσα ήταν ο πιο μεγάλος χώρος τους χαμόγελου. Υπήρχαν δύο μεγάλα κτήρια, ένα για τα αγόρια και ένα για τα κορίτσια, στα οποία ήταν τα δωμάτιά μας. Υπήρχε μια κοινόχρηστη τραπεζαρία όπου τρώγαμε και βλέπαμε τηλεόραση, ένα playroom στο οποίο παίζαμε πολλές φορές, ένας ξεχωριστός χώρος διαβάσματος με τις δασκάλες μας και τέλος μια μεγάλη αυλή, στην οποία υπήρχε χώρος για ποδήλατο, μια παιδική χαρά και γήπεδο ποδοσφαίρου».

Έλντον: «Μεγάλος εξωτερικός χώρος [...] υπήρχε χωριστός χώρος μελέτης, αποθήκη και παιδική χαρά [...] Ευτυχώς ήταν μεγάλος και δεν πλήτταμε όπως σε κάποια σπίτια του Χαμόγελου στην Αθήνα».

Δημήτρης: «Μεγάλο και άνετο προαύλιο, κήπος, γήπεδο, παιδική χαρά, τα κτήρια που είχαμε τα δωμάτιά μας και ήταν χωρισμένα σε αγοριών και κοριτσιών, ξεχωριστός χώρος μελέτης».

Μαρία: «Πολύ μεγάλος χώρος μέσα στη φύση [...] Το σπίτι απείχε ελάχιστα από το κέντρο του [...] και βόλευε πολύ στις βόλτες με το ποδήλατο, στο περπάτημα και στις «εξερευνήσεις» που κάναμε με τα υπόλοιπα παιδιά».

Τασία: «Ο χώρος ο οποίος έζησα κάποια χρόνια της ζωής μου ήταν σχετικά ευχάριστος [...] Δεν ήταν πληκτικός [...] είχε και πολλά δέντρα και παιδική χαρά για τα πιο μικρά παιδιά».

Βάσω: «Το σπίτι είχε μια πολύ μεγάλη αυλή, δέντρα, κιόσκι για να καθόμαστε [...] είχαμε και ένα μικρό χώρο με δραστηριότητες για τα πολύ μικρά (.) κάτι σαν παιδότοπος πούμε».

Προτεινόμενες αλλαγές αναφορικά με το χώρο

Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν τα μικρά δωμάτια και την ύπαρξη πολλών ατόμων σε αυτά. Γενικά φαίνεται να υπάρχει μια «ομοφωνία» στις αφηγήσεις τους ως προς τις αλλαγές που θα πρότειναν αναφορικά με το χώρο.

Αλέξης: «Μεγαλύτερα δωμάτια μέχρι 2 άτομα για να μπορεί να υπάρχει επαρκής χώρος και να μην αισθανόμαστε πνιγμένοι. Δεν ταιριάζαμε πάντα όσοι μοιραζόμασταν το ίδιο δωμάτιο. Αυτό με δυσκόλευε πολύ».

Δημήτρης: «Ο χώρος εξωτερικά ήταν πολύ άνετος και ζούσαμε στη φύση κυριολεκτικά. Τα δωμάτια ήταν μικρά και θα τα ήθελα μεγαλύτερα και μέχρι 2 παιδιά να μένουν μαζί, γιατί θέλαμε τον προσωπικό μας χώρο και χρόνο».

Έλντον: «Τα δωμάτια θα ήθελα να είναι λίγο μεγαλύτερα, γιατί ήμασταν σε ένα δωμάτιο 4 άτομα».

Η Βάσω αναφέρεται και στα άλλα παιδιά του ιδρύματος, ειδικότερα τα πολύ μικρά, τα οποία ακολουθούσαν διαφορετικό πρόγραμμα.

Βάσω: «[...] δεν ήταν πολύ καλό που είχαμε και τα πολύ μικρά μαζί μας. Είχαν άλλες ανάγκες. Για παράδειγμα εγώ ήθελα να ακούσω μουσική και η παιδαγωγός δίπλα κοίμιζε τον μικρό. Αυτό κάποιες φορές ήταν κάπως κουραστικό θα πω».

Ωστόσο, η αφήγηση της Μαρίας αποκαλύπτει τις σχέσεις υποστήριξης και παροχής προστασίας που είχαν καλλιεργηθεί μεταξύ των παιδιών. Αυτό το αίσθημα φροντίδας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, το είχε διδαχθεί μέσα στο πλαίσιο:

Μαρία: «[...] παιδιά νηπιαγωγείου που χρειάζονταν άλλο πρόγραμμα και άλλη ησυχία (.) όμως και αυτό τώρα το κρίνω θετικά, επειδή έμαθα πώς φροντίζεις ένα πολύ μικρό παιδί».

Αντιθέτως, στην αφήγηση της Τασίας δεν εντοπίζονται παρόμοιες αναφορές με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες. Το παρακάτω απόσπασμα φανερώνει αυτή τη διαφορά, η οποία ίσως αντικατοπτρίζει αντίθετες αντιλήψεις, καθώς εστιάζει κυρίως σε συμπεριφορές από τους εργαζόμενους στο χώρο.

Τασία: «Εννοείται πως θα πρότεινα αλλαγές, διότι κάποια πράγματα και συμπεριφορές δεν ίσχυαν στην πραγματική ζωή και στις αληθινές οικογένειες της κοινωνίας. Με πολλές δεν ήμουν ευχαριστημένη διότι ήξερα ότι αν ήθελαν κάποιοι τα πράγματα θα ήταν καλύτερα (ειρωνικό ύφος) δηλαδή θα έπρεπε να είναι πιο ελαστικοί με τους κανόνες λειτουργίας και γενικότερα στη μεταχείριση κάποιου παιδιού ή μιας κατάστασης. Θα άλλαζα σχεδόν όλους τους εργαζόμενους του χώρου αυτού, γιατί πιστεύω δεν ήταν άξιοι για αυτήν τη θέση. Ακόμη θα πρότεινα πιο ουσιαστικές και σοβαρές συζητήσεις με τα μεγάλα παιδιά, ώστε να υπάρχει μια ομαδικότητα στο πλαίσιο συμβίωσης. Κάναμε συζητήσεις όταν προέκυπταν πολλά θέματα μεταξύ των παιδιών και με τους παιδαγωγούς αλλά σπάνια καταλήγαμε σε αυτό που εμείς ζητούσαμε και διεκδικούσαμε. Βέβαια όλα αυτά έχουν να κάνουν και με το χαρακτήρα σίγουρα. Άλλα παιδιά δεν τα ενοχλούσαν κάποια θέματα όπως εμένα. Εγώ ήμουν πιο αντιδραστική ας πούμε διεκδικούσα έντονα αυτό που ήθελα. Δεν ένιωθα αδύναμη όπως άλλοι».

Χώρος ως σπίτι

Όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι το πλαίσιο τους προσέφερε πάρα πολλά. Επιπλέον, συνιστούσε το χώρο, ο οποίος κάλυπτε τις άμεσες ανάγκες τους, όπως εκπαίδευση, τροφή και ένδυση, που σε άλλη περίπτωση δεν θα είχαν καλυφθεί. Όπως δηλώνουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες:

Βάσω: *«Ασφαλώς και είναι σπίτι. Με βεβαιότητα θα το πω. Είναι το σπίτι και η οικογένειά μου (συγκίνηση) Παντού θα το βροντοφωνάζω πως δεν έχει καμία σχέση με ίδρυμα, αλλά είναι ένας οργανισμός που βοηθά όσο γίνεται τα παιδιά που το έχουν ανάγκη».*

Δημήτρης: *«Είναι ένα μεγάλο σπίτι για μένα. Δεν θα τολμούσα να το πω ίδρυμα. Μας παρείχαν τα πάντα σε υλικά αγαθά και σε συμμετοχή σε πολλές δραστηριότητες».*

Μαρία: *«Νομίζω πως έχει τη μορφή μιας μεγάλης οικογένειας. Όταν ακούω να το αναφέρουν σαν ίδρυμα, στενοχωριέμαι πολύ. Μας παρείχαν τα πάντα, μας φρόντιζαν, μας πρόσεχαν, βοηθούσαν και οικογένειες με οικονομικά προβλήματα προσφέροντάς τους τρόφιμα. Μόνο καλό κάνει αυτός ο οργανισμός. Μάλιστα προσπαθώ να τους εξηγήσω πως τότε που μεγάλωνα εγώ εκεί το βλέπαμε σαν σπίτι μας. Έζησα σίγουρα πανέμορφα παιδικά χρόνια».*

Γιώτα: *«Δύσκολη ερώτηση. Σίγουρα όταν έμενα εκεί το θεωρούσα σπίτι μου [...] Η αλήθεια είναι όμως πως πλέον δεν το θεωρώ σπίτι μου και αυτό δεν σχετίζεται με το ότι έφυγα και πλέον μένω μόνη μου, όσο με τις λιγοστές επαφές που έχω με το τότε σπίτι μου».*

Από την άλλη, ο Αλέξης και η Τασία παράγουν διαφορετικές περιγραφές:

Αλέξης: *«Όχι. Μία κατασκήνωση θα έλεγα που σε μαθαίνει να σέβεσαι».*

Τασία: *«Ποτέ δεν θεώρησα το συγκεκριμένο χώρο σπίτι μου. Ήταν απλά χώρος κατοικίας».*

Καλύτερος τρόπος ζωής

Στις περιγραφές των συμμετεχόντων είναι έκδηλος ο τρόπος, με τον οποίο νοηματοδοτούν την εμπειρία του πλαισίου. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνουν:

Βάσω: «Νομίζω πως έκανε πολλά. Ναι και ήδη μου έχει προσφέρει (συγκίνηση) γενικότερα γι' αυτό που είμαι σήμερα, γιατί οι γονείς μου δεν ήταν αρκετά σωστοί για να μου προσφέρουν τόσα όσα το Χαμόγελο και δεν μου έλειψε γενικότερα τίποτα (.) αν μιλάμε για υλικά αγαθά ας πούμε (.) και αγάπη που δεν είχα από τους γονείς μου. Από το χώρο πήρα αρκετή αγάπη».

Γιώτα: «Δεν ξέρω πώς το χαμόγελο θα μπορούσε να μου προσφέρει έναν καλύτερο τρόπο ζωής (.) Ότι μπορούσε να κάνει το έκανε. Για μένα το σημαντικό είναι πως μπορώ να κάνω εγώ την ζωή μου καλύτερη, μιας και όλα τα άλλα δεν εξαρτώνται από μένα».

Η αφήγηση του Δημήτρη φανερώνει πως αυτός ο τρόπος ζωής συνέβαλε προφανώς στην ανάπτυξη στενών σχέσεων μεταξύ των παιδιών στο πλαίσιο.

Δημήτρης: «Ο τρόπος ζωής μου όσο ζούσα στον συγκεκριμένο χώρο ήταν πολύ ευχάριστος και δεν νομίζω να άλλαξα κάτι. Με τα παιδιά ζήσαμε πολλές αστείες στιγμές και το γεγονός πως έμοιαζαν οι καταστάσεις των οικογενειών μας, αυτό μας έωνε κατά κάποιο τρόπο».

Οι αφηγήσεις του Αλέξη και του Έλντον εστιάζουν στις σχέσεις μεταξύ προσωπικού και παιδιών, οι οποίες δεν χαρακτηρίζονταν από συναισθηματικό δέσιμο. Ειδικότερα, ο Αλέξης χαρακτηρίζει κάποια άτομα από το προσωπικό «ψυχρά», δίνοντας έμφαση στις επαφές τους που περιορίζονταν στο πεδίο της ορθής εκτέλεσης του προγράμματος.

Αλέξης: «[...] Κάποια άτομα δεν θα έπρεπε να εργάζονται εκεί. Απορώ πώς επέλεγον κάποιους. Είχαν κάποια απόσταση ψυχρή, μια αίσθηση που μας εκνεύριζε. Κάποιοι ήταν και πολύ τυπικοί με τους κανόνες και δεν έκαναν εξαίρεση».

Έλντον: «Αν οι παιδαγωγοί ήταν πιο απλοί και πιο αυθόρμητοι, νομίζω πως θα ήταν όλα καλύτερα. Αυτοί αποτελούν το πρότυπο στα παιδιά και τα πολλά «πρέπει» και τα «κατηγορώ» δεν είναι ό,τι καλύτερο».

Η περιγραφή της Μαρίας μαρτυρά ότι το πλαίσιο θα μπορούσε να τις προσφέρει σχετικά με τον χαρακτήρα της και τις συναλλαγές με τον «έξω κόσμο».

Μαρία: *«Θα μπορούσε σχετικά με τον χαρακτήρα μου. Θα έπρεπε να με έχουν πιέσει περισσότερο στην εκμάθηση των αγγλικών, και να μην τα έχω σταματήσει [...] ακόμα θα ήταν πολύ σημαντικό να πηγαίναμε από μικρές ηλικίες σε τράπεζες, ταχυδρομείο, στα καταστήματα για να έχουμε μία επαφή με τις διαδικασίες και να μην δυσκολευτούμε στα 18 που ξαφνικά καλούμαστε πολλά διαδικαστικά θέματα να τα κάνουμε μόνοι μας».*

Αντίθετα, αυτός ο τρόπος ζωής φαίνεται να εγείρει αρνητικά συναισθήματα στην Τασία, η οποία αποκαλεί την «συνέπεια» τιμωρία, προκειμένου να δώσει έμφαση στην πειθαρχία.

Τασία: *«Θα μπορούσε να μου προσφέρει έναν καλύτερο τρόπο ζωής, αν λύνονταν με το διάλογο και όχι με τη «συνέπεια» κάποια πράγματα. Πράγμα που ποτέ δεν ήταν «συνέπεια» αλλά στην πραγματικότητα τιμωρία. Όχι σωματική φυσικά, αλλά κόψιμο βόλτας για παράδειγμα για κάποιο διάστημα. Θα ήθελα να παίρναμε μεγαλύτερο χρηματικό ποσό γιατί το χαρτζιλίκι δεν μας έφτανε. Ακόμα η ελαστικότητα με τα ωράρια εξόδου θα ήταν καλή αλλαγή και όλοι θα την χαιρόμασταν. Αυτό ειδικά το είχα πολλή ανάγκη για να νιώθω καλύτερα, αλλά δυστυχώς δεν το είχαμε».*

Χώρος και συνθήκες μελέτης

Ένα εξίσου αξιολογημένο εύρημα αποτελεί το ότι όλοι οι συμμετέχοντες προσδίδουν θετικά χαρακτηριστικά στο χώρο και τις συνθήκες μελέτης, αναγνωρίζοντας τις δύσκολες επικρατούσες συνθήκες.

Αλέξης: *«Ήταν ένας άνετος και περιποιημένος χώρος με τις δασκάλες μας. Ήταν αποκομμένος από τα κτήρια. Οι συνθήκες ήταν λίγο δύσκολες, γιατί ήμασταν αρκετά παιδιά διαφόρων ηλικιών. Ευτυχώς τα μεγαλύτερα παιδιά μας φώναζαν πιο αργά και ήμασταν πολύ λιγότεροι. Εγώ δεν είχα και πολλή όρεξη για διάβασμα μετά όμως έβαλα στόχους».*

Βάσω: «Μάθημα κάναμε με δύο δασκάλες σε έναν ανεξάρτητο θα έλεγα χώρο. Είχε κουζινάκι και τρεις αίθουσες. Ήταν πιο μακριά από τα κτήρια. Τα μισά παιδιά πηγαίναμε στην μία δασκάλα και τα άλλα στην άλλη. Υπήρχε ησυχία και συχνά κατεβαίναμε για να ζωγραφίσουμε ή να μιλήσουμε μαζί τους. Καθόμασταν γύρω από ένα μεγάλο τραπέζι. Ήμασταν από όλες τις τάξεις 4 ή 5 παιδιά ταυτόχρονα και έπρεπε ταυτόχρονα άλλος να κάνει αντιγραφή για παράδειγμα άλλος να διαβάζει ιστορία και άλλος χημεία. Στην αρχή δυσκολεύτηκα λίγο δε λέω αλλά μετά έγινε συνήθεια. Δεν λέω πως είχα πρόβλημα».

Γιώτα: «Και ο χώρος και οι συνθήκες θεωρώ πως είναι οι καλύτερες δυνατές για ένα σπίτι με 40 παιδιά, από τα οποία τα 30 πρέπει να προετοιμάζονται για το σχολείο κάθε μέρα. Τώρα που είμαι φοιτήτρια τυγχάνει να κάνω μάθημα σε δύο παιδάκια διαφορετικής τάξης. Μέσα από αυτήν μου την εμπειρία, μου έγινε ξεκάθαρο πόσο δύσκολο είναι να διαβάζεις δύο παιδιά διαφορετικής τάξης, πόσο μάλλον 30. Γενικά το θέμα χρειάζεται ρεαλισμό».

Οι περιγραφές του Δημήτρη, του Έλντον και της Τασίας προσδίδουν και ένα επιπλέον χαρακτηριστικό στο χώρο μελέτης, καθώς τους προσέφερε ένα αίσθημα ηρεμίας.

Δημήτρης: «Ένας άνετος χώρος με 2 αίθουσες όπου χωριζόμασταν για μελέτη στις 2 εκπαιδευτικούς. Όλα καλά, είχαμε πολλή βοήθεια στο σχολείο. Ο χώρος μελέτης ήταν το ησυχαστήριό μας πολλές φορές, γιατί στα κτήρια είχε συχνά πολλή φασαρία».

Έλντον: «Καλός ο χώρος και οι δασκάλες με βοήθησαν πολύ. Οι συνθήκες ήταν λίγο δύσκολες γιατί ήμασταν πολλά παιδιά μαζί την ώρα της μελέτης. Το συνήθισα όμως και ανταποκρινόμουν. Εγώ δυσκολευόμουν με τη γλώσσα γιατί δεν ήταν η μητρική μου και έπρεπε να προσπαθήσω περισσότερο. Μάλιστα στην πορεία έγινα πολύ καλός μαθητής και αυτό βελτίωσε την ψυχολογία μου πολύ και την αυτοπεποίθησή μου. Ο χώρος επειδή υπήρχε ηρεμία, λειτούργησε και ως μέρος αποφόρτισης, γιατί εκεί πήγαινα κάποιες φορές να σκεφτώ και να ηρεμήσω».

Τασία: «Ο χώρος μελέτης μου άρεσε, γιατί ήταν ήσυχος, καθαρός και πολύ ευχάριστος. Περνούσα αρκετή ώρα στον χώρο αυτό και μου άρεσε πολύ, γιατί το μάθημα γινόταν με ωραίο τρόπο. Είχαμε μεγάλη βοήθεια από τις εκπαιδευτικούς μας και οι περισσότεροι τις χρειαζόμασταν. Ηρεμούσα εκεί πολλές φορές».

9.2 Βίωμα και προσωπική εμπειρία

Όλοι οι συμμετέχοντες έδωσαν μια περιγραφή της ζωής τους στο πλαίσιο και του τρόπου βίωσής της. Γενικά, φαίνεται να υπάρχει «ομοφωνία» στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων ως προς τα χαρακτηριστικά της ζωής μέσα στη δομή.

Η πρώτη μέρα στο νέο χώρο

Στο σημείο αυτό, θα άξιζε να σημειωθεί το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την αποφοίτηση από το πλαίσιο έως και τη χρονική στιγμή των συνεντεύξεων. Τα αποσπάσματα καταδεικνύουν τη συγκινησιακή φόρτιση των συμμετεχόντων, όταν ανακαλούν στη μνήμη τους την πρώτη ημέρα στο νέο τους χώρο. Αυτό ίσως υποδηλώνει τη σπουδαιότητα αυτής της σχέσης για τους ίδιους, κατά τη διάρκεια παραμονής τους στο πλαίσιο.

Άννα: «Εννοείται :: Δεν ξέρω πως μπορεί να ξεχαστεί μια τέτοια μέρα. Θυμάμαι ότι στον δρόμο για το χαμόγελο είχα τρομερό άγχος. Όταν έφτασα με υποδέχτηκαν όλοι οι παιδαγωγοί και σιγά σιγά ήρθαν και τα παιδιά. Ο υπεύθυνος του σπιτιού τότε με ρώτησε τι θα ήθελα για δώρο και εγώ αμέσως απάντησα ένα βιβλίο [...] ξεκίνησαν να μου δείχνουν τους χώρους του σπιτιού και να μου γνωρίζουν τα παιδιά. Μου έδειξαν το δωμάτιο μου και τις νέες μου φίλες [...] ωστόσο, αν και όλοι ήταν πολύ φιλικόι, εγώ δεν μπορούσα να βγάλω από το μυαλό μου το προηγούμενο σπίτι μου, κάτι βέβαια που μου πήρε πολύ χρόνο σε σχέση με τα άλλα παιδιά».

Αλέξης: Πολύ ωραία μέρα. Ήρθε ένας άντρας παιδαγωγός να με υποδεχτεί και να με συστήσει στα παιδιά. Ήμουν κοινωνικός και αμέσως έκανα παρέες. Μάλιστα αμέσως πήγαμε να διαλέξω παπούτσια από την αποθήκη γιατί αυτά που φορούσα ήταν πολύ μεγάλα και τότε χάρηκα πολύ.

Στις αφηγήσεις του Έλντον και της Τασίας περιγράφεται η αγωνία που βίωσαν σε αυτό το νέο ταξίδι της ζωής τους.

Έλντον: «Ήταν κάπως αγχωτική, γιατί δεν ήξερα τι θα αντιμετωπίσω, όλα ήταν καινούρια για μένα. Περισσότερο ήμουν (.) πώς να το πω (.) είχα μια στάση άμυνας σε όλα. Ήμουν 7 τότε. Πήγαινα και σχολείο όταν ήρθα στην Ελλάδα, αλλά μετά το δέκομα εξαιτίας της κατάστασης».

Τασία: «Την πρώτη μέρα βεβαίως και τη θυμάμαι και δεν θα την ξεχάσω ποτέ. Θυμάμαι είχα τόση αγωνία να δω τι ήταν επιτέλους το χαμόγελο του παιδιού, το καινούριο μου σπίτι πλέον. Όταν κατέβηκα από το αυτοκίνητο με τον αδερφό μου, μου κίνησε την περιέργεια ο χώρος και τα παιδιά. Εκείνη τη μέρα δεν έκλεισα μάτι. Ήμουν τόσο μπερδεμένη (αναστεναγμός)».

Αντίδραση προσωπικού και παιδιών στη πρώτη γνωριμία

Όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες περιγράφουν με ευχάριστο τρόπο την αντίδραση του προσωπικού και των παιδιών κατά τη διάρκεια της πρώτης τους γνωριμίας.

Βάσω: «Με υποδέχτηκαν εννοείται με πολλή θέρμη όλοι αλλά γενικά στην αρχή ήταν να έχουμε μια καλή επικοινωνία με τα παιδιά, με τους μεγάλους, να γνωριστούμε καλύτερα και να αρχίσω να κοινωνικοποιούμαι, γιατί μέχρι τότε δεν ήμουν ιδιαίτερα κοινωνικοποιημένη».

Άννα: «Το προσωπικό θυμάμαι πως ήταν πολύ ευγενικό [...] Όλες οι παιδαγωγοί στην πρώτη μας επαφή ήταν πολύ φιλικές και βοηθητικές. Μου εξήγησαν ότι έπρεπε για να προσαρμοστώ ευκολότερα. Τα παιδιά στην αρχή ήταν λίγο επιφυλακτικά αλλά με τον καιρό ανοίχτηκαν. Τους τρόμαξε λίγο ίσως που έκλαιγα συνέχεια και ήμουν ιδιαίτερα απόμακρη. Εκείνα είχαν προσαρμοστεί στο νέο τους σπίτι και τους φαινόταν περίεργο που εγώ δυσκολευόμουν τόσο».

Έλντον: «Ερχόταν ένα καινούριο παιδί στο σπίτι, με καταλαβαίνετε : μου έδειξαν το χώρο, το σπίτι, τα υπόλοιπα παιδιά με βοήθησαν να προσαρμοστώ πιο γρήγορα απ ότι περίμενα με τη στάση τους. Ο τρόπος που σε προσέγγιζαν οι παιδαγωγοί ήταν πολύ ζεστοί, πολύ ανθρώπινοι. Τα παιδιά μια χαρά ήταν, με έβαλαν αμέσως στην παρέα τους και με δέχτηκαν».

Η αφήγηση της Τασίας μαρτυρά τη δυσκολία σύναψης στενών φιλικών σχέσεων, καθώς και την έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στους άλλους.

Τασία: «Όταν πρωτογνωριστήκαμε, συγκεκριμένα στην τραπέζα του σπιτιού όλοι ήταν τόσο ευγενικοί και καλοδεκτικοί, αλλά αυτό μόνο στην αρχή. Ρωτούσαν πράγματα για εμάς, φάνηκαν περίεργοι να μάθουν την προσωπική μας ιστορία».

Αίτια προβληματισμού ή χαράς

Όλοι οι συμμετέχοντες περιγράφουν κάποιες στιγμές προβληματισμού ή χαράς μέσα στο πλαίσιο. Στις αφηγήσεις τους, εντοπίζονται κάποιες παρόμοιες αναφορές.

Αλέξης: «Προβληματίστηκα και στενοχωρήθηκα πολύ όταν μου είπαν πως το Χαμόγελο είχε πια την επιμέλεια με αποτέλεσμα να σηκωθώ να φύγω, αλλά με βρήκαν (γέλια) Τώρα που το σκέφτομαι, έκανα πολύ λάθος που είχα φύγει. Ευχάριστες στιγμές δεν μπορώ να πω ότι είχα, αν εξαιρέσετε τους φίλους που έκανα. Ένιωθα πολύ άσχημα, πολύ κλεισμένος εκεί μέσα. Άλλοι φίλοι μου έβγαιναν πολύ κι εγώ σπάνια. Ειδικά στην εφηβεία. Υπήρχε αυστηρότητα με τις εξόδους. Θεωρούσα ακραίο όλο αυτό. Εγώ θα άφηνα το παιδί μου να βγαίνει περισσότερο. Το λέω αυτό, γιατί ο χαρακτήρας μου δεν είχε δώσει δικαιώματα και άξιζα ίσως μια διαφορετική αντιμετώπιση. Πέρασα χάλια όχι με την έννοια ότι δεν μου φέρονταν σωστά, αλλά δεν ήθελα πάντα να ακολουθώ το πρόγραμμα του σπιτιού, ας πούμε να πάω σε μία παράσταση με τα άλλα τα παιδιά. Χρειαζόμουν λίγο το χώρο μου και τον χρόνο μου».

Βάσω: «Μπορώ να πω (.) μόνο καλά έχω να θυμάμαι [...] δεν μπορώ να πω κάτι άσχημο που να θυμάμαι [...] εννοείται πως μία οικογένεια έχει και καλές και κακές στιγμές είναι απόλυτα φυσιολογικό. Θυμάμαι τις διακοπές μας το καλοκαίρι που περνούσαμε όμορφα, τι χαρά (.) αυτά. Μάλλον υπήρξε μία φορά η επιθυμία να φύγω και μάλιστα το είχα κάνει στα 15, πάνω στην εφηβεία (.) καταλαβαίνετε : αλλά τον λόγο δεν τον έχω συγκρατήσει».

Γιώτα: «Είχα χαρεί πολύ όταν μου είπαν πως υπάρχει δασκάλα στο σπίτι που διαβάζει με τα παιδιά, μιας και μου άρεσε πολύ το διάβασμα. Ήταν η διεξοδός μου. Έτσι πέρναγα πολλή ώρα με την δασκάλα μου, διαβάζοντας, ακόμα και το καλοκαίρι. [...] Όσον αφορά τους προβληματισμούς μου σίγουρα ήταν πολλοί. Με τρόμαζε ο αριθμός των παιδιών, η συμπεριφορά κάποιων από αυτών, οι παιδαγωγοί που άλλαζαν κάθε 8 ώρες, οι διαφορετικές προσωπικότητες με τις οποίες έπρεπε να μάθω να συνεργάζομαι, ένα πυραμδικό σύστημα που έπρεπε αν και μικρή να μάθω να διαχειρίζομαι και εννοείται η ιδέα ότι από δω και για τα επόμενα [...] χρόνια, αυτό θα ήταν το νέο μου σπίτι».

Δημήτρης: «Υπήρχαν κάποιες διαφωνίες με την υπεύθυνη στο χώρο όσο μεγάλωνα, για θέματα βόλτας και για το χαρτζιλίκι, ωστόσο οι περισσότερες αναμνήσεις μου είναι πολύ όμορφες. Χαρά μεγάλη ένιωθα στην κατασκήνωση το καλοκαίρι αλλά και όταν έβγαλα δικά μου χρήματα από εποχιακή δουλειά. Ένιωσα πιο ώριμος».

Έλντον: «Χάρηκα πολύ που πέρασα πανελλήνιες, που έκανα σημαντικούς φίλους και ήμουν αγαπητός».

Μαρία: «Προβληματισμούς για τον οργανισμό που μεγάλωνα, όταν ήμουν μικρή ,δεν είχα. Μεγαλώνοντας αφορούσαν περισσότερο τον επαγγελματικό προσανατολισμό και το πώς θα είναι η ζωή μου φεύγοντας από εδώ».

Τασία: «Οι αναμνήσεις και τα συναισθήματα πολλά και διάφορα. Το θετικό ήταν πως δεν βαριόμασταν καθόλου. Το ευχάριστο για μένα ήταν ,όταν ήρθε η θεία μου με τον ξάδερφό μου να μας δουν και μου έκαναν έκπληξη (.) Αντίθετα στενοχωριόμουν όταν ένα από τα παιδιά ενοχλούσε και στενοχωρούσε τον αδερφό μου. Κακή στιγμή ήταν και όταν απέλυσαν την αγαπημένη μου παιδαγωγό, αυτή που με στήριζε (.) καθόλου καλή μέρα η συγκεκριμένη».

Απουσία γονιών

Κάθε αποχωρισμός της οικογένειας, εκούσιος ή ακούσιος, αιφνίδιος, σχεδιασμένος ή αναγκαστικός αποτελεί τραύμα που επισύρει σοβαρές επιπτώσεις στην ταυτότητα και στην ψυχική υγεία στην ενήλικη ζωή. Η απομάκρυνση από τους φυσικούς γονείς επισύρει αναπόφευκτα αρνητικές κρίσεις για τους ίδιους, αντίληψη που εγγράφεται στην ιστορία του παιδιού διαμορφώνοντας την εντύπωση ότι είναι ον ανήθικο, ασήμαντο, διότι συχνά προέρχεται από τέτοιους γονείς, αδιάφορους και σκληρούς μαζί του.

Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που ακολουθούν από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων:

Αλέξης: «[...] με την μητέρα μου δεν είχα σχέση γιατί είχαν χωρίσει. Στην αρχή μου έλειπε πολύ ο πατέρας μου και εκνευριζόμουν απίστευτα, όταν μου έλεγε πως θα έρθει επισκεπτήριο και δεν ερχόταν (.) στενοχωριόμουν πολύ. Εκεί είχα ξεσπάσματα. Δεν με ηρεμούσε κανείς, μονάχα μία παιδαγωγός το κατάφερνε αυτό και έπαιξε σημαντικό ρόλο».

Δημήτρης: «Τον πατέρα δεν τον γνώρισα ποτέ και η φιγούρα της μητέρας έχει ξεθωριάσει τόσο που δεν τη θυμάμαι. Η γιαγιά νομίζω μας πρόσεχε κάπως εμένα και την αδερφή μου, αλλά η οικονομική εξαθλίωση μας έφερε στο Χαμόγελο. Η απουσία επομένως των γονέων δεν με στενοχωρούσε ιδιαίτερα, γιατί ουσιαστικά ούτε τους

γνώρισα ούτε με γνώρισαν. Επισκεπτήριο δεν ήρθαν ποτέ και φυσικά ούτε τηλέφωνο. Την απουσία της μεγαλύτερης αδερφής μου βίωσα έντονα και θυμάμαι να στενοχωριέμαι πολύ γι' αυτό. Αυτό συνέβαινε, επειδή χωριζόμασταν στα σπίτια ανάλογα με την ηλικία. Αυτή λοιπόν έμεινε [...] σε σπίτι με μεγαλύτερα παιδιά και εγώ ήρθα εδώ ως μικρότερος. Ευτυχώς μιλούσαμε στο τηλέφωνο και στις διακοπές ήμασταν μαζί. Ειδικά στις αρχές (.) μου έλειπε πολύ. Ήταν το στήριγμά μου».

Γιώτα: «Για να είμαι ειλικρινής δεν νομίζω πως βίωσα την απουσία των γονιών μου πηγαίνοντας στο χαμόγελο [...] Όταν έφυγα από το παλιό μου σπίτι έγινε με την δική μου απόφαση αφού ζήτησα βοήθεια. Έτσι υπό αυτήν την έννοια το χαμόγελο ήταν η σωτηρία μου. Αυτό που ουσιαστικά βίωσα ήταν η μοναξιά, όχι γιατί μου έλειπαν οι γονείς μου, αλλά οι γονείς που από μικρή ευχόμουν να είχα δίπλα μου, ένα σημείο αναφοράς. Εκτός από όλα αυτά με είχε απογοητεύσει η αδερφή του μπαμπά μου, από την οποία είχα ζητήσει βοήθεια και αν και μου υποσχέθηκε να με κρατήσει με έδωσε».

Έλντον: «Για την μητέρα δεν ήξερα τίποτα. Με τον πατέρα δεν είχα καμία επικοινωνία από τότε που έφυγα από το σπίτι. Δεν μπορώ να πω πως θα ήθελα να επικοινωνώ μαζί του».

Η ανάπτυξη και η ευτυχία ενός παιδιού εξαρτάται από την ατμόσφαιρα γαλήνης και αγάπης μέσα στην οποία ζει. Η ζεστή και ανθρώπινη παρουσία ακόμα και μέσα στο θετό οικογενειακό περιβάλλον ή στα πλαίσια προστασίας, μπορεί να προσφέρει στα παιδιά την αγάπη του φυσικού οικογενειακού περιβάλλοντος που στερήθηκαν. Συνήθως, το παιδί έχει ζήσει απρόβλεπτες εναλλαγές στάσεων και αντιδράσεων των γονέων, οι οποίοι ζώντας ίσως σε κατάσταση ανέχειας και αβεβαιότητας για το αύριο, αδυνατούν να εκφράσουν θετικά συναισθήματα για την ύπαρξή του.

Βάσω: «Δεν ήταν σωστοί. Δεν θυμάμαι να μας φροντίζουν. Ούτε δούλευαν. Μας έφερνε η γειτονιά πράγματα και το Χαμόγελο. Ίσως μου έλειπαν λίγο αλλά γρήγορα κατάλαβα το σωστό. Δεν είχα καμία επικοινωνία γιατί ο οργανισμός είχε πάρει την γονική μέριμνα οπότε αναγκαστικά καταλάβαινα και εγώ από μόνη μου πως δεν ήταν κατάλληλο το περιβάλλον στο οποίο μεγάλωσα και γι' αυτό δεν ήταν σωστό να έχω επικοινωνία γιατί θα μου έκανε κακό στην μετέπειτα ζωή μου (.) (συγκίνηση). Ένωθα μεγάλη ανακούφιση που ζούσα στο χαμόγελο, μεγάλη όμως (.) ακόμη και τώρα ως φοιτήτρια πια».

Μαρία: «Τους έβλεπα στο επισκεπτήριο όταν έρχονταν κάποιες φορές. Γενικά δεν θυμάμαι να μου λείπουν. Περνούσα πολύ όμορφα με τα άλλα παιδιά στο σπίτι. Είχα και την [...] που ήταν παιδαγωγός και είχαμε αναπτύξει πολύ στενή σχέση και με νοιαζόταν πολύ και έτσι τους γονείς δεν τους σκεφτόμουν».

Τασία: «Η αλήθεια είναι πως είχαμε τηλεφωνική επικοινωνία με την μητέρα μου και την αγαπώ πολύ, αλλά τίποτα καινούριο δεν με φόβιζε. Μάλλον λόγω ηλικίας ήμουν πολύ συνειδητοποιημένη και προτιμούσα αυτήν την κατάσταση στο Χαμόγελο από το σπίτι μου».

Λόγοι απομάκρυνσης από το οικογενειακό περιβάλλον

Σημαντικές είναι και οι αναφορές των συμμετεχόντων σχετικά με τους λόγους για τους οποίους απομακρύνθηκαν από το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Αλέξης: «Απομακρύνθηκα από τον πατέρα μου, γιατί εκκρεμούσε υπόθεση με [...]. Εγώ δεν είχα πού να μείνω και επειδή ήμουν κάτω των 14 δεν μπορούσα να πάω [...] μαζί του [...] μου είπαν πως θα πάω σε ένα ίδρυμα. Εγώ δεν γνώριζα τι σήμαινε (.) και αυτοί που μου το περιέγραψαν ως χώρο με πολλά παιδιά. Με πήραν λοιπόν για εξετάσεις στο Παίδων. Εκεί με φρόντιζαν εθελοντές του Χαμόγελου και μετά τοποθετήθηκα σε σπίτι του χαμόγελου. Δεν το είχα πάρει όλο αυτό σοβαρά και θεωρούσα πως σε λίγο καιρό θα είμαι με τον πατέρα μου. Με την κοινωνική λειτουργό δεν είχα συζητήσει κάτι».

Βάσω: «Μου είχαν πει οι κοινωνικοί λειτουργοί πως θα πήγαινα σε έναν χώρο καλύτερο από την οικογένειά μου που θα με προσέχουν [...] αλλά εγώ στην αρχή δεν το πίστευα γιατί ήμουν μικρή και δεν ήξερα πολλά πράγματα για το χώρο [...] οπότε πήγα και με την πάροδο του χρόνου κατάλαβα».

Γιώτα: «Η μητέρα από τότε που την θυμάμαι ήταν [...], με αποτέλεσμα να μην με φροντίζει, να με παραμελεί, να μην συμμετέχει καθόλου στο σπίτι και πολλές φορές να με κακοποιεί σωματικά. Ο πατέρας μου έλειπε πολλές ώρες λόγω εργασίας και εγώ έμενα πολλές φορές μέχρι αργά στο σχολείο, με αποτέλεσμα η σχέση μου με τις δασκάλες μου να είναι καλύτερες από αυτές με τους γονείς μου, ενώ όλοι οι υπόλοιποι γονείς ξέρανε την κατάστασή μου. Στην ηλικία των 9 ο πατέρας μου πέθανε [...], με αποτέλεσμα η μητέρα μου να μην πληρώνει τις υποχρεώσεις [...]. Με κακοποιούσε όλο και πιο έντονα χωρίς πλέον δισταγμό. Έπειτα από περίπου 8 μήνες ζήτησα βοήθεια από την αδερφή του πατέρα μου η οποία έκανε ό,τι χρειαζόταν νομικά για να απομακρυνθώ

από την μητέρα μου. Μου θύμιζε συνέχεια ότι είμαι και εγώ ένα από τα παιδιά της, μέχρι που μετά από 6 μήνες μου ανακοίνωσε ότι το νέο μου σπίτι θα είναι το χαμόγελο του παιδιού».

Δημήτρης: «Θυμάμαι στην αρχή (.) να μου έχουν πει ότι θα έχω παιχνίδια και θα παίζω με πολλά παιδιά. Μεγαλώνοντας μου εξήγησαν περισσότερα θέματα σχετικά με την κατάσταση στην οποία με βρήκαν, για την τοποθεσία και άλλες λεπτομέρειες. Μάλιστα τότε έμαθα πως είχα άλλα 7 αδέρφια, αλλά εγώ τότε δεν τα είχα γνωρίσει ποτέ».

Μαρία: «Στην αρχή όχι, γιατί ήμουν πολύ μικρή. Αργότερα μου εξήγησαν πως θα μείνω στο Χαμόγελο, γιατί η μαμά μου δεν μπορούσε να με μεγαλώσει αλλά ό,τι χρειαζόμουν θα το είχα από αυτούς και μου είπαν επίσης πως θα με πρόσεχαν πολύ. Δεν είχα κάποια σχέση με την μαμά ιδιαίτερη γι' αυτό και δεν μου έλειπε. Δεν στενοχωρήθηκα καθόλου. Η απάντηση που μου έδωσαν ήταν αρκετή. Δεν ζαναρώτησα τίποτα. Μόνο μεγαλώνοντας κάποια στιγμή ρώτησα, έμαθα λεπτομέρειες και μου ανέφεραν πως η μητέρα είχε ψυχική διαταραχή».

Τασία: «[...] Η μητέρα αντιμετώπιζε ψυχολογικά προβλήματα και έχασε την επιμέλεια τη δική μου και του αδερφού μου. Ήταν εξαντλημένη ψυχικά με αποτέλεσμα να υπάρχει παραμέληση και βία στο οικογενειακό μας περιβάλλον».

Σχέση με φροντιστές και απόψεις γι' αυτούς

Η σταθερότητα στα πρόσωπα αναφοράς προκύπτει σαφώς ως παράγοντας ενισχυτικός της ομαλής εξέλιξης των νέων. Οι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι οι σχέσεις μεταξύ κάποιων φροντιστών και παιδιών χαρακτηρίζονταν από συναισθηματικό δέσιμο. Με άλλα λόγια, αναπτύσσονταν στενές σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών. Μάλιστα, οι επαφές δεν περιοριζόνταν μόνο στο πεδίο της ορθής εκτέλεσης του προγράμματος.

Αλέξης: «Γενικά καλή μπορώ να πω [...] Με ορισμένους παιδαγωγούς ταίριαξα πολύ και ήταν πολύ σημαντικό».

Βάσω: «Καλή αρκετά καλή μπορώ να πω. Κάποιους τους συμπαθούσα περισσότερο, άλλοι ήταν πιο αυστηροί με το ωράριο για παράδειγμα του ύπνου».

Έλντον: «Καλή (.) αρκετά καλή μπορώ να πω. Κάποιους τους συμπαθούσα περισσότερο άλλους λιγότερο. Αυτοί που αγαπούσαν αυτό που έκαναν φαίνονταν και με αυτούς δέθηκα πολύ. Υπήρχαν και αυτοί που απλά το έκαναν για να πληρωθούν και τίποτα

άλλο. Ορισμένοι κανόνιζαν να μας πάνε βόλτα με τα ποδήλατα και εμείς το χαιρόμασταν πολύ. Αντίθετα άλλοι δεν σκέφτονταν πώς να μας ευχαριστήσουν, ξεχνώντας πως εκεί δεν ήταν μόνο για την φροντίδα αλλά και για την χαρά».

Δημήτρης: «Γενικά είμαι ευπροσάρμοστος και δεν μπορώ να πω ότι είχα πρόβλημα με κάποιον από το προσωπικό. Δεν με δυσκόλευαν και δεν τους δυσκόλευα. Κάποιες ήταν πολύ γλυκές και είχαν ευγενικούς τρόπους, ενώ άλλες ήταν πιο τυπικές και δεν άφηναν περιθώρια».

Το ίδιο σημαντική με τη σταθερότητα και την ουσιαστική προσέγγιση εκ μέρους του προσωπικού, είναι και η σταθερή, ανιδιοτελής, παρουσία των παιδαγωγών, που ως μέντορες παίζουν αντισταθμιστικό ρόλο και προσφέρουν με το έργο τους βάσεις για θετικό συναίσθημα.

Γιώτα: «Δεν είχα με όλες τις παιδαγωγούς την ίδια σχέση. Κάποιες ήταν πιο φιλικές, κάποιες πιο κοντά στο μητρικό πρότυπο και άλλες πιο τυπικές. Την καλύτερη και πιο ουσιαστική σχέση την είχα με την δασκάλα μου που ένιωθα δίπλα μου σε κάθε στιγμή. Με τις υπόλοιπες τα πράγματα ήταν πιο τυπικά. Υπήρχαν οι παιδαγωγοί που τους ενδιέφερε σοβαρά η διαπαιδαγώγησή μας, υπήρχαν οι παιδαγωγοί που έκαναν την δουλειά τους τυπικά, υπήρχαν αυτές με την χαμηλή συναισθηματική νοημοσύνη, άλλες που σκοπός τους ήταν να ανέβουν στο πυραμιδικό σύστημα και άλλες που μας υποτιμούσαν νοητικά, κάτι που τις καθιστούσε αυτές ανόητες [...] Γενικά ήταν μια μικρή κοινωνία, χωρίς πάντα ευδιάκριτα κίνητρα».

Μαρία: «[...]Κάποιοι παιδαγωγοί ξεχώριζαν για τους τρόπους τους και άλλοι ήταν κάπως πιο απότομοι. Άλλοι μας ζυπνούσαν γλυκά, μας διάβαζαν παραμύθια, ιστορίες ή καθόμασταν και μιλούσαμε πολύ για διάφορα θέματα και άλλοι λόγω αυξημένων υποχρεώσεων θεωρώ, ήταν πιο τυπικοί και διεκπεραιωτικοί. Από τους καλούς έχω κρατήσει τα θετικά και από τους αδιάφορους έμαθα να μην κάνω σε άλλους αυτό που με ενοχλεί».

Τασία: «Είχα αναπτύξει με μία παιδαγωγό άριστη σχέση. Άλλες ήταν καλές και άλλες όχι. Η συγκεκριμένη με βοήθησε πάρα πολύ και ήξερα πως είχα έναν άνθρωπο να βρίσκεται εκεί για μένα [...] Την θαυμάζω ως άνθρωπο»

Αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης

Τα αποσπάσματα καταδεικνύουν ότι οι συμμετέχοντες προσδίδουν θετικές αναφορές στους φροντιστές ως προς την αίσθηση ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες:

Αλέξης: *«Ναι ,μπορώ να πω οι περισσότεροι. Βέβαια εγώ δεν είχα κάποιο πρόβλημα από τον πατέρα μου όπως άλλα παιδιά. Ήμουν παραμελημένος, αλλά τότε δεν το έβλεπα έτσι. Τότε τον χόρο τον έβλεπα σαν κατασκήνωση όχι σαν ένα χώρο προστασίας».*

Βάσω: *«Ναι και ξέρω πως και τώρα που θα τους επισκεφτώ θα υπάρχει μια αγκαλιά για μένα και θα με υποδεχτούν όπως τότε [...]»*

Έλντον: *«Ναι ειδικά το γεγονός ότι με πίστεψαν και θεώρησαν ότι μπορώ να κάνω πολλά στη ζωή μου αλλά και ότι αυτό που μου συνέβη δεν πρέπει να το αφήσω να σταθεί εμπόδιο στη ζωή μου. Αυτά μου έλεγαν και ηρεμούσα πολύ μπορώ να πω».*

Μαρία: *«Σε γενικό βαθμό ναι. Ήταν διάφοροι χαρακτήρες. Η πλειοψηφία ήταν θετική».*

Γιώτα: *«Η αλήθεια είναι πως δεν με ενδιέφερε να αναπτύξω με κάποια σχέση εμπιστοσύνης πλην την δασκάλα μου με την οποία καταφέραμε να την χτίσουμε. Σίγουρα σε αυτήν την επιφυλακτικότητα έπαιζε ρόλο και το παρελθόν μας, όμως προσωπικά δεν είδα κάποια ιδιαίτερη προσπάθεια από τις παιδαγωγούς. Αντιθέτως τις ευχαριστώ θερμά που με φρόντιζαν και μου δίδαξαν την διπλωματία».*

Από την άλλη πλευρά, οι αφηγήσεις του Δημήτρη και της Τασίας μαρτυρούν την έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στους άλλους ανθρώπους. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στην ιδρυματική ανατροφή, η οποία δεν παρέχει ευκαιρίες συναναστροφής με την υπόλοιπη κοινωνία.

Δημήτρης: *«[...] της ασφάλειας ναι (.) της εμπιστοσύνης όχι όλες. Ορισμένες ήταν πολύ εχέμυθες και με αυτές μοιραζόμασταν πολλές σκέψεις μας. Κάναμε συζητήσεις και ζητούσαμε τη συμβουλή τους».*

Τασία: *«Η αίσθηση της ασφάλειας υπήρχε γιατί προστατευόσουν από προβληματικές οικογένειες. Εμπιστοσύνη όμως όχι. Δύσκολα εμπιστευόμουν κάποιον παρά μόνο μία παιδαγωγό».*

Ανταπόκριση και υποστήριξη στις ανάγκες

Όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι έβρισκαν ανταπόκριση και υποστήριξη στις ανάγκες τους. Έτσι λοιπόν, φανερώνεται ότι το πλαίσιο καλύπτει τις άμεσες ανάγκες τους, που σε άλλη περίπτωση δεν θα είχαν καλυφθεί.

Αλέξης: *«Συζητούσα με την παιδαγωγό που εμπιστευόμουν ή με την υπεύθυνη. Σε ψυχολόγο δεν ήθελα να μιλάω, γιατί θεωρούσα ότι τα μετέφερε στην υπεύθυνη και αυτό δεν το ήθελα. Κάποιες φορές η υπεύθυνη έκανε ομαδικές συζητήσεις με τους εφήβους με σκοπό να βρούμε τη λύση σε κάποια θέματα, σπάνια όμως γινόταν το δικό μας. Τις φορές που ήθελα να ηρεμήσω έπαιζα μπάλα ή άκουγα μουσική. Άλλες φορές επέλεγα την εξομολόγηση σε ιερέα και ζαλάφρωνα μπορώ να πω».*

Βάσω: *«Συζητούσα με την παιδαγωγό που ξεχώριζα εγώ ή τον υπεύθυνο και βρίσκαμε λύση. Γενικά για τα πάντα συζητούσαμε. Άλλες φορές γινόταν αυτό που ήθελα κι άλλες όχι. Το φυσιολογικό νομίζω».*

Δημήτρης: *«Οτιδήποτε χρειαζόμασταν το συζητούσαμε με τη συντονίστρια παιδαγωγό ή την υπεύθυνη. Αν αυτό που θέλαμε αφορούσε το σχολείο ή κάποια δραστηριότητα, επικοινωνούσαμε με τις δασκάλες μας. Συχνά όλοι οι υπεύθυνοι μαζί έκαναν (.) κάτι σαν συμβούλιο για να συζητήσουν τα αιτήματά μας».*

Έλντον: *«Υλικά ήταν περισσότερα τα πράγματα απ' αυτά που μπορούσα να φανταστώ. Με βοήθησαν γενικά με τον τρόπο που μου μιλούσαν. Συναισθηματικά δεν περίμενα να καλύψουν το κενό των γονιών όμως προσπαθούσαν. Το πιο σημαντικό ήταν η στάση και τα λόγια του κυρίου [...] και της [...] που πίστεψαν σε μένα από την αρχή και έδειξαν πραγματικό ενδιαφέρον».*

Μαρία: *«[...] Διεκδικούσαμε αυτό που θέλαμε με επιχειρήματα και διάλογο. Ξεχώριζα κάποια άτομα που θεωρούσα πιο κοντά μου και σε αυτούς απευθυνόμουν περισσότερο».*

Τασία: *«Ανταπόκριση και υποστήριξη θεωρώ πως : έβρισκα με την καλή επικοινωνία. Προσπαθούσα να προσαρμοστώ, πράγμα που με βοήθησε πολύ στο να έχω υπομονή και να διεκδικώ με επιχειρήματα και σωστή συμπεριφορά αυτό που θέλω».*

Ωστόσο, η αφήγηση της Άννας προέβαλλε το κενό κάλυψης των συναισθηματικών αναγκών.

Γιώτα: *«Οι καθημερινές μου ανάγκες καλύπτονταν από τις εργαζόμενες, όπως καθαρά ρούχα, φαγητό, διάβασμα. Υπήρχαν και εθελοντές που μας έκαναν δωρεά τα φροντιστήρια μας και τις δραστηριότητές μας. Το κενό υπήρχε στις συναισθηματικές ανάγκες. Ο αριθμός των παιδιών σε αντιστοιχία με τον αριθμό των παιδαγωγών δεν βοηθούσε στο να περνάμε ποιοτικό χρόνο μαζί τους. Όμως ένα μεγάλο κομμάτι εξαρτιόταν από το ότι οι κανονισμοί του σπιτιού απαγόρευαν το συναισθηματικό δέσιμο παιδιών και παιδαγωγών, ενώ ένα άλλο είναι αυτό των λάθος ανθρώπων στις λάθος θέσεις».*

Βιώματα αγάπης και αποδοχής

Όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν πως βίωσαν την αγάπη και την αποδοχή, δεδομένου ότι για την ανατροφή τους φρόντιζαν άνθρωποι άγνωστοι για εκείνους. Από τις αφηγήσεις τους, φαίνεται ότι μέσω του πλαισίου δύνανται να αντλήσουν αγάπη, αποδοχή και αναγνώριση, καθώς και να αντιμετωπίσουν τη μοναξιά που ένιωθαν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους.

Αλέξης: *«Κάποιοι άνθρωποι έδειξαν ειλικρινές και αυθόρμητο ενδιαφέρον για μένα και τη ζωή μου. Ήταν λίγοι (.) αλλά αρκετοί θα έλεγα».*

Βάσω: *«Ναι εννοείται. Πήρα αγάπη, με φρόντιζαν δεν μπορώ να πω»*

Δημήτρης: *«Θα έλεγα πως ήμουν από τα αγαπητά παιδιά και όλοι μου καλομιλούσαν και με σέβονταν».*

Μαρία: *«Θα έλεγα πως ναι. Σίγουρα δεν περίμενα να με αγαπήσουν σαν δικό τους παιδί, όμως σε γενικές γραμμές συνέβαλαν ο καθένας με τον τρόπο του να έχω όμορφα παιδικά χρόνια ακόμα και μακριά από το σπίτι μου».*

Τασία: *«Εννοείται πως από κάποια άτομα βίωσα την αποδοχή και την αγάπη [...] Οι ανθρώπινες στιγμές και σχέσεις υπήρχαν και με κάποιους ερχόσουν πολύ κοντά».*

Από την περιγραφή της Άννας προκύπτει ότι η ένταξη κάποιου σε μεγαλύτερη ηλικία στη δομή, προσδίδει διαφορετικές αντιλήψεις, όσον αφορά στην ανατροφή.

Γιώτα: *«Σίγουρα βίωσα την αποδοχή [...] όπως τόσα παιδιά στο χαμόγελο όλα αυτά τα χρόνια. Άνθρωποι ξένοι μας φρόντιζαν, μας πρόσεχαν, μας ζυπνούσαν για το σχολείο και μας διάβαζαν. Το χαμόγελο ανέλαβε όλα μας τα έξοδα όλα αυτά τα χρόνια και μας βοήθησε μάλιστα στο να σπουδάσουμε. Σίγουρα επίσης πήρα και αγάπη από κάποιους ανθρώπους. Όμως για να είμαι ειλικρινής και μακάρι να μην τους αδικώ, όλα αυτά δεν θεωρώ πως τους καθιστά υπεύθυνους της ανατροφής μου. Ίσως επειδή πήγα σχετικά μεγάλη στο χαμόγελο, νιώθω πως τις αξίες μου, τα ιδανικά μου και τα όνειρα μου δεν τα γέννησαν αυτοί οι άνθρωποι γιατί όπως είπα αυτά που μου παρείχαν ήταν κυρίως υλικά. Γενικότερα για μένα η λέξη ανατροφή είναι πολύ σημαντική για να πω πως μου την έδωσαν άνθρωποι που κάθε 8 ώρες άλλαζαν και κάθε 2-3 χρόνια έρχονταν νέοι».*

Αναμνήσεις

Όλοι οι συμμετέχοντες κρατούν τις καλές αναμνήσεις από το πλαίσιο, περιγράφοντας κυρίως θετικές αναφορές, από την εμπειρία τους. Όπως δηλώνουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες:

Αλέξης: *«Και καλές και κακές. Δεν μου έλειψε τίποτα υλικό και νιώθω ευγνώμων για την ευκαιρία που μου έδωσε στις σπουδές και στην εξέλιξή μου. Πουθενά δεν είναι τέλεια σίγουρα [...] Οι καλές στιγμές αφορούν σε κάποιους παιδαγωγούς που δεν έκαναν απλά τη δουλειά τους και έφευγαν, αλλά επένδυναν σε εμάς. Μπορώ να πω πως τώρα στα 26 μου δικαιολογώ αρκετά».*

Βάσω: *«Γενικά καλές. Εντάξει υπήρχαν και φάσεις που θύμωνα γιατί πιεζόμουν αλλά όχι κάτι τρομερό».*

Γιώτα: *«Νομίζω πως ο φόβος να μην γίνω άδικη δεν με αφήνει να απαντήσω σε αυτήν την ερώτηση ευθέως [...] Για να είμαι αντικειμενική και δίκαιη υπάρχουν και καλές αναμνήσεις και κακές. Οι καλές οφείλονται στους ανθρώπους που αγάπησα, στους φίλους που έκανα, στις στιγμές που μοιραστήκαμε, και σε όσα κατάφερα για μένα και τα όνειρά μου. Οι κακές οφείλονται σε όλες αυτές τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ του χαμόγελου και μιας κανονικής οικογένειας. Υπάρχουν πολλές στιγμές που νιώθεις μόνος, που αντιλαμβάνεσαι ότι όσοι είναι εκεί είναι γιατί αμείβονται, που χρειάζεσαι απλά μια αγκαλιά και λίγη σταθερότητα».*

Δημήτρης: «Κακές αναμνήσεις δεν είχα. Τα παιδικά μου χρόνια είχαν πολλή χαρά και άφθονο γέλιο. Σίγουρα οι τσακωμοί ήταν μέρος της καθημερινότητας, αλλά όλα κυλούσαν φυσιολογικά».

Έλντον: «Πολύ καλές αναμνήσεις είχα γενικά. Δεν θυμάμαι κάτι κακό».

Μαρία: «Δεν λέω πως όλα ήταν τέλεια αλλά γενικά (.) δεν έχω στο νου μου άσχημες αναμνήσεις παρά μόνο καλές. Πηγαίναμε συχνά σε θεατρικές παραστάσεις που μας έκαναν χορηγίες, σινεμά, παιδότοπους, διακοπές τα καλοκαίρια και κατασκηνώσεις. Χαίρομαι τόσο πολύ γιατί ήθελα να γνωρίσω καινούρια πράγματα. Μάθαινα πολλά και ήμουν σε θέση να κρίνω και να έχω άποψη. Επίσης επειδή γνωρίζαμε συνεχώς κόσμο, με βοήθησε να έχω άνεση και να κοινωνικοποιηθώ άμεσα. Μου ήταν πολύ εύκολο να κάνω διαπροσωπικές σχέσεις και φιλίες».

Τασία: «Έχω αρκετές καλές στιγμές και πολλές άσχημες. Δεν ξεχνάω τα πάρτι που κάναμε με τα παιδιά στο σπίτι και τις φιλίες που αναπτύξαμε. Όσο για τις άσχημες, τη μέρα που έδωξαν την παιδαγωγό που συμπαθούσα, πέρασα άσχημα (.) όπως και όταν απαγόρευαν την είσοδο σε κάποιες εθελόντριες στο σπίτι μας».

Ξεχωριστές στιγμές

Όλοι οι συμμετέχοντες ανακαλούν στη μνήμη τους στιγμές που ένιωσαν ξεχωριστοί κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο πλαίσιο. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνουν:

Αλέξης: «Μόλις πέρασα στη σχολή το σπίτι οργάνωσε κάτι σαν γιορτή, με επαίνεσαν και μου έκαναν δώρα».

Βάσω: «Ναι (.) νομίζω Α ή Β Λυκείου και επειδή ήμουν από τα παιδιά που είχα την καλύτερη βαθμολογία στο σχολείο μου έκαναν τιμητική γιορτή και επίσης όταν πέρασα στις πανελλήνιες είχαμε βγει για γεύμα σε εστιατόριο και μου είπαν συγχαρητήρια και τα λοιπά».

Δημήτρης: «Στο δημοτικό υπήρξα πολύ καλός μαθητής και κάθε φορά που έπαιρνα βαθμούς απολάμβανα τον έπαινο και το θετικό σχόλιο»

Έλντον: «Θεωρώ πως ήμουν ξεχωριστός και δεν έχω κάτι να ζηλέψω από αυτούς που ζούσαν με τους γονείς τους. Ίσως μικρότερος να σκεφτόμουν την οικογένεια που δεν είχα, αλλά μεγαλώνοντας κατάλαβα πως γλίτωσα από άσχημες καταστάσεις και ποτέ δεν ένιωσα άβολα. Δεν μας έλειψε κάτι. Το σημαντικό ήταν που είχα τη [...]».

Μαρία: «Ένιωθα παιδί του Χαμόγελου και το λέω με θετική έννοια. Ένιωθα ξεχωριστή σαν προσωπικότητα και ιδιαίτερα οι διακρίσεις μου στον αθλητισμό και οι καλές μου επιδόσεις με βοήθησαν να νιώσω ασφάλεια και εμπιστοσύνη στον εαυτό μου και στις ικανότητές μου. Φυσικά δεχόμουν τον έπαινο από το σπίτι. Ήμουν το αθλητικό κορίτσι και έπαιζα οποιοδήποτε άθλημα και με τα αγόρια και τα κορίτσια στο σπίτι. Επίσης τα γενέθλια τα περνούσα πολύ όμορφα με φίλους εντός και εκτός του σπιτιού και αυτό με έκανε πολύ χαρούμενη».

Γιώτα: «Νιώθω πολύ τυχερή που αυτές οι στιγμές ήταν πολλές. Εγώ και οι φίλοι που έκανα στο σπίτι κάναμε συχνά ο ένας τον άλλον να νιώθει ξεχωριστός ακριβώς επειδή μόνο εμείς καταλαβαίναμε πόσο καλά τα έχουμε καταφέρει. Ήμουν και είμαι περήφανη για τους φίλους μου όπως και αυτοί για μένα. Ένιωθα ξεχωριστή κάθε φορά που έκανα ένα βήμα πιο κοντά στα όνειρα μου, δηλαδή να σπουδάσω, ένιωθα ξεχωριστή κάθε φορά που μπορούσα να φροντίσω ένα μικρό παιδί στο σπίτι και κάθε φορά που βοηθούσα άλλα παιδιά με κάθε τρόπο. Ωστόσο εδώ υπάρχει μια παγίδα [...] Μερικές φορές νιώθεις ξεχωριστός γιατί απλά υπερτερείς κάπου σε σχέση με άλλα παιδιά, κάτι όμως που διαλύεται αμέσως μόλις βγεις από το σπίτι του χαμόγελου και που ξεκινάς να υστερείς».

Τασία: «Ξεχωριστή αισθανόμουν πάντα. Δεν ένιωσα μειονεκτικά. Ήταν ο χαρακτήρας μου τέτοιος».

Κίνητρα πλαισίου

Σύμφωνα με τις περιγραφές των συμμετεχόντων, το πλαίσιο τους παρέσχε κίνητρα, ώστε να πετύχουν τους στόχους που είχαν θέσει, τόσο στον προσωπικό όσο και στον επαγγελματικό τομέα.

Αλέξης: «Εννοείται [...] μου έδωσε την ευκαιρία να σπουδάσω και αυτό ήταν πολύ σημαντικό».

Βάσω: «Ναι κατά κάποιο τρόπο οι παιδαγωγοί με παρακίνησαν και με οδήγησαν σε αυτή την κατεύθυνση»

Δημήτρης: «Μας συζητούσαν πολύ και μας συμβούλευαν. Προσπαθούσαν να μας κατευθύνουν σωστά ώστε να προοδεύουμε [...] Σίγουρα εμφύσησε κίνητρα».

Έλντον: «Ασφαλώς λειτούργησε πολύ θετικά η στάση τους και ήθελα πάντα να τα καταφέρω. Έβαλα τους στόχους μου».

Μαρία: «Σίγουρα (.) οι σωστές κουβέντες και τα λόγια ορισμένων ήταν σημαντικά. Επίσης το γεγονός ότι δραστηριοποιούμασταν αθλητικά, φροντιστηριακά και ψυχαγωγικά μας βοήθησε πολύ στην ενήλικη ζωή μας και αυτό τώρα το αντιλαμβάνομαι έντονα».

Τασία: «Ναι, με βοήθησε το σπίτι και το φροντιστήριο που πήγαινα να αποκτήσω κίνητρα [...] με βοήθησαν να υλοποιήσω κάποια όνειρα στον επαγγελματικό προσανατολισμό».

Επιπλέον, όπως μαρτυρά και η περιγραφή της Γιώτας, το πλαίσιο αποτέλεσε το μέσο για να επιτύχει τους στόχους της.

Άννα: «[...] μου προσέφερε τα μέσα ώστε να κάνω το όνειρό μου πραγματικότητα και αυτό είναι να γίνω μια καλή φυσικός. Αυτό είναι κάτι για το οποίο πάντα θα είμαι ευγνώμων στο σύλλογο».

Αντιμετώπιση από τον κοινωνικό περίγυρο της τοπικής κοινότητας

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι δεν αισθάνονται να αντιμετωπίζονται διαφορετικά από τον κοινωνικό περίγυρο της τοπικής κοινότητας.

Αλέξης: «Δεν είχα τέτοια αίσθηση».

Βάσω: «Δεν θα το έλεγα (.) όχι. Αρνητική αντιμετώπιση σίγουρα όχι. Κάποιοι από το [...] μας έφερναν και πράγματα, έκαναν δωρεές απ' όσο γνωρίζω».

Δημήτρης: «Δεν ένιωσα έτσι ποτέ. Άλλωστε πολλοί φίλοι μου προέρχονταν από το χωριό».

Τασία: «Δεν ένιωσα να αντιμετωπίζομαι διαφορετικά ή με λύπηση από το [...]. Ποτέ δεν το αισθάνθηκα. Μα και στο σχολείο ακόμα οι καθηγητές δεν αντιλαμβάνονταν ότι κάποιο ήμασταν από το Χαμόγελο. Δεν διαφέραμε σε κάτι. Μάλιστα όταν τους το λέγαμε, γιατί θα έρχονταν στο σχολείο οι εκπαιδευτικοί να ενημερωθούν για την πρόδοό μας, αυτοί έδειχναν έκπληκτοι».

Γιώτα: «[...] συχνά με αντιμετώπιζαν πιο ευνοϊκά σε σχέση με άλλα παιδιά στο σχολείο, στα φροντιστήρια, στις δραστηριότητες. Εννοείται πάντα με διακριτικό τρόπο και με καλό σκοπό. Η κοινωνία της [...] θεωρώ πως έχει εξοικειωθεί με την ιδέα του συλλόγου και φυσικά με εμάς».

Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι αφηγήσεις του Έλντον και της Μαρίας, οι οποίοι τονίζουν ότι αυτό που κάποιες φορές τους διαφοροποιούσε από τους άλλους ήταν το «χρώμα» τους.

Έλντον: «[...] Στην αρχή ναι [...] και λόγω σπιτιού και λόγω χρώματος. Έλεγαν «είναι παιδί του Χαμόγελου αυτός». Το έλεγαν με τρόπο κάπως κατώτερο. Αυτό το βίωνα από τους γονείς των συμμαθητών και όχι από τους συνομήλικους».

Μαρία: «Καθόλου. Μόνο μια φορά ο πατέρας μιας φίλης της είπε να μην κάνει παρέα μαζί μου, γιατί το δέρμα μου δεν είναι λευκό»

Φιλίες εκτός του πλαισίου

Οι αφηγήσεις των συμμετεχόντων αποκαλύπτουν τις φιλικές σχέσεις που είχαν καλλιεργηθεί με συνομηλικούς τους εκτός του πλαισίου.

Αλέξης: «Ναι αλλά λίγες [...] ήθελα λίγους και καλούς».

Βάσω: «Ασφαλώς με συμμαθητές μας. Έχω διατηρήσει κάποιες φιλίες ακόμα».

Γιώτα: «Εννοείται και είμαι πολύ χαρούμενη για αυτό. Έκανα πολύ καλές φίλες [...] άνθρωποι που με στηρίζαν πολύ και με έκαναν να νιώσω πιο γεμάτη [...] ακόμα και σήμερα έχουμε πολύ καλές σχέσεις».

Δημήτρης: «Φυσικά [...] και στο σχολείο και στο φροντιστήριο».

Έλντον: «Βέβαια μάλιστα [...] έρχονταν φίλοι και στο σπίτι όπως και εγώ στο δικό τους».

Μαρία: «Ανέπτυξα και είναι πολύ ουσιώδεις».

Τασία: «Γνώρισα πολλά άτομα και ανέπτυξα φιλίες εκτός του χώρου κυρίως από το σχολείο και τα φροντιστήρια και γενικότερα την κοινωνία [...] Μου ήταν πολύ ευχάριστο και σημαντικό για τη ζωή μου».

Συναισθήματα σχετικά με το πλαίσιο φιλοξενίας

Τα αποσπάσματα από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων φανερώνουν ξανά τις θετικές αναφορές στο πλαίσιο φιλοξενίας και τις ευχάριστες αναμνήσεις. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες:

Βάσω: *«Χαρά, αναμνήσεις πολλές από τις πλάκες με τα παιδιά, τις γιορτές που κάναμε στο σπίτι την Πρωτοχρονιά».*

Γιώτα: *«Ανέφερα το χαμόγελο με μεγάλη φυσικότητα. Δεν νομίζω πως ντράπηκα ποτέ που μεγάλωσα εκεί. Ακόμα και σήμερα που άλλαξα πόλη δεν διστάζω να το πω (.) και νομίζω πως αυτό είναι το μυστικό αν θες να σε αντιμετωπίζουν ισάξια».*

Δημήτρης: *«Ήταν το σπίτι μου και ο χώρος που μου χάρισε πολύ ευχάριστες αναμνήσεις».*

Έλντον: *«Αισθήματα χαράς γενικά και γέλιου. Θυμάμαι τις διακοπές του καλοκαιριού, τις βόλτες μας, τις εκδρομές».*

Μαρία: *«Χαρά και σεβασμό αισθάνομαι για όσα μου πρόσφεραν. Μας έμαθαν αξίες όπως η υπομονή, η κατανόηση, ο συμβιβασμός, να λέμε ευχαριστώ και να εκτιμάμε τα πάντα».*

Τασία: *«Δεν είχα κανένα πρόβλημα να πω πως ζω στο Χαμόγελο. Πολύ φυσιολογικά το αντιμετωπίζα. Ενοχλούμουν, όταν με ρωτούσαν το λόγο που έφυγα από το σπίτι [..]. ερχόμουν σε δύσκολη θέση».*

Οικογένεια

Όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι η δημιουργία οικογένειας αποτελεί πρωταρχικό σκοπό στη ζωή τους. Μάλιστα, προσέδωσαν μεγάλη σημασία στη δημιουργία της δικής τους οικογένειας. Επομένως, θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι οι συμμετέχοντες νοηματοδοτούν την οικογένεια ως τον κυριότερο προορισμό του ανθρώπου.

Τασία: *«Είναι ο μεγαλύτερος σκοπός της ζωής μου να κάνω ευτυχισμένη οικογένεια».*

Δημήτρης: *«Θα ήθελα, αλλά πολύ αργότερα που ευελπιστώ να έχω πιο μόνιμη εργασία»*

Βάσω: *«Πιστεύω στο θεσμό αυτό και είναι το πρότυπο της μάνας και του πατέρα που πρέπει να αγαπήσουν, να φροντίσουν και να προσπαθούν (.) να είναι δίπλα στα παιδιά τους και να στηρίζουν τις επιλογές τους. Θέλω να κάνω οικογένεια αλλά φοβάμαι (γέλια) αν θα είμαι σωστή, αν θα ανταποκριθώ όπως πρέπει αν τα καταφέρω».*

Είναι προφανές ότι οι συναισθηματικές στερήσεις των συμμετεχόντων, κατά τη διάρκεια διαμονής τους στο πλαίσιο καθώς και η έλλειψη της πατρικής τους οικογένειας, βρίσκουν κάλυψη μέσα από την οικογένεια που επιθυμούν να δημιουργήσουν οι ίδιοι.

Μαρία: *«Πολύ και θα είμαι η καλύτερη μαμά. Θα δώσω πολλή αγάπη στο παιδί μου και την ευκαιρία να μοιράζεται μαζί μου τα πάντα. Εννοείται πως το βασικό είναι η σωστή επιλογή συζύγου και η επικοινωνία».*

Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι αφηγήσεις της Γιώτας και του Έλντον, φανερώνοντας ότι η οικογένεια αποτελεί γι' αυτούς μια δεύτερη ευκαιρία να ζήσουν αυτά που είχαν στερηθεί σαν παιδιά, τόσο λόγω της διαμονής τους στη δομή όσο και της προσωπικής τους ιστορίας που τους οδήγησε εκεί.

Γιώτα: *«Είναι κάτι που θα ήθελα πολύ [...] Να φτιάξω την δική μου οικογένεια. Νομίζω πως η ανάγκη μου να δώσω αγάπη, τόσο στον σύντροφο μου όσο και σε ένα παιδί στο μέλλον, είναι μεγάλη».*

Έλντον: *«Ναι, θα ήθελα. Είμαι γενικά χαρούμενος άνθρωπος και η ζωή προχωράει. Θυμάμαι τα άσχημα που έζησα και αυτό είναι θετικό, γιατί έτσι δεν θα τα κάνω εγώ στα δικά μου παιδιά».*

Φιλίες εντός του χώρου

Στις περιγραφές των συμμετεχόντων είναι έκδηλος ο τρόπος, με τον οποίο βιώνουν τις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους. Στο σημείο αυτό, θα άξιζε να σημειωθεί ότι οι συμμετέχοντες παράγουν παρόμοιες περιγραφές, όσον αφορά στις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους τόσο εντός όσο και εκτός του πλαισίου.

Το αίσθημα αλληλοβοήθειας, το συναισθηματικό δέσιμο, η εμπιστοσύνη, η υποστήριξη και η παροχή προστασίας, μεταξύ των παιδιών, φαίνεται να χαρακτηρίζουν τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο. Τα παιδιά ήταν όλη μέρα μαζί και μοιραζόντουσαν κοινές δραστηριότητες. Επομένως, αυτός ο τρόπος ζωής συνέβαλε προφανώς στην ανάπτυξη στενών σχέσεων.

Αλέξης: *«Πολύ θετικά. Λειτουργούσε και αποσυμπιεστικά κάποιες φορές».*

Βάσω: *«Σίγουρα. Είναι πολύ σημαντικό να έχεις έναν συνομήλικο που έχει περάσει τα ίδια ή και χειρότερα με σένα και να μιλάς. Είναι σαν ανακούφιση. Δεν θα πω ότι ταίριαζα με όλους αλλά γενικά ήταν βοηθητικό».*

Γιώτα: *«Εννοείται. Ήμασταν στήριγμα ο ένας για τον άλλον [...] Μοιραζόμασταν τα ίδια ανάμεικτα συναισθήματα, τα ίδια άγχη και τις ίδιες ανασφάλειες. Με κάποια παιδιά υπήρξε τόσο ισχυρό δέσιμο που νιώσαμε σαν αδέρφια».*

Δημήτρης: *«Ήταν το πιο σημαντικό θεωρώ. Και στα δύσκολα και στα εύκολα. Μαζί τα αντιμετωπίζαμε όλα»*

Έλντον: *«Ναι και με στήριζαν οι φίλοι μου. Ήταν κάτι ιδιαίτερο. Είχαμε κοινά βιώματα και μοιραστήκαμε πολλές στιγμές. Μπορεί με ορισμένους να έχουμε καιρό να βρεθούμε όμως η φιλία μας είναι τόσο δυνατή που όταν προκύψει το πρόβλημα θα είμαστε εκεί ο ένας για τον άλλον».*

Μαρία: *«Πολύ θετικά, γιατί με βοηθούσε στην ψυχολογία μου».*

Τασία: *«Η φιλία μέσα στο σπίτι λειτούργησε θετικά και άλλες αρνητικά. Εξαρτιόταν από την επιρροή που είχες από συγκεκριμένα πρόσωπα. Θετικά, γιατί δεν ένιωθες μόνος, είχες συντροφιά και περνούσες πολύ ευχάριστα μέσα στο σπίτι [...] και αρνητικά, όταν επηρεαζόσουν από κάποιους που δεν έκαναν το σωστό και παρασυρόσουν».*

9.3 Απολογισμός εμπειρίας και προτεινόμενες εναλλακτικές προσαρμογές

Τα αποσπάσματα καταδεικνύουν ότι οι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να προσαρμόζονται και να προσδίδουν θετική χροιά στην εμπειρία τους, κρατώντας όλες τις επωφελείς για αυτούς στιγμές. Αυτό ίσως εξηγεί και το γεγονός ότι, στις συνεντεύξεις, οι θετικές αναφορές στο πλαίσιο υπερίσχυαν των αρνητικών.

Το πλαίσιο ως εικόνα

Από τις περιγραφές των συμμετεχόντων διαφαίνεται πως το πλαίσιο έχει καταγραφεί θετικά στη συνείδησή τους.

Αλέξης: *«Είναι ένας χώρος που εκτιμώ για όσα έκανε για μένα και αυτό το διαλαλώ και το διαφημίζω. Προσπάθησε να μας μεταδώσει αξίες και να μας μάθει πράγματα, απλά θεωρώ πως αν υπήρχε μεγαλύτερη ελαστικότητα, θα ήταν ακόμη καλύτερα. Θα ήθελα να γίνω εθελοντής πλέον σε κάποιο από τα σπίτια».*

Βάσω: *«[...] ένα πολύ μεγάλο σπίτι με παιδιά που παίζουν, διαβάζουν, τσακώνονται, αγκαλιάζονται, κλαίνε [...] νομίζω μια αγκαλιά, ασφάλεια (.).ομπρέλα ας πούμε [...] είναι ο χώρος που μένει η μικρή μου αδερφή και τη φροντίζουν όπως εμένα τότε».*

Δημήτρης: *«[...] το σπίτι που μεγάλωσα όπως είπα αλλά και ένας οργανισμός που προστατεύει όλα τα παιδιά του κόσμου».*

Έλντον: *«Μια μεγάλη οικογένεια, μια κοινωνία που γνωρίζεις πολλά άτομα και αυτό είναι θετικό γιατί έχεις μάθει από νωρίς να προσαρμόζεσαι σε όλες τις συνθήκες. Είναι ο χώρος με φίλους και ανθρώπους που μιλάμε και γελάμε».*

Μαρία: *«Ένα σπίτι με πάρα πολλά παιδιά και μεγάλους. Μια μικρογραφία της κοινωνίας που έπρεπε να βρεις τον τρόπο να συνυπάρξεις».*

Γιώτα: *«Φέρνω στο νου μου το σπίτι που μεγάλωσα. Αυτόν τον τεράστιο χώρο με τα πολλά παιδιά και την έντονη και μόνιμη κινητικότητα».*

Τασία: *«Σκέφτομαι τον εξωτερικό χώρο του σπιτιού, με την αυλή και τα δέντρα. Και φυσικά τις παιδαγωγούς να τρέχουν με το πρόγραμμα δραστηριοτήτων των παιδιών στο χέρι».*

Προτάσεις προστασίας

Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες προτείνουν το πλαίσιο στην περίπτωση που κάποιο παιδί βιώνει την συστηματική παραμέληση από τους γονείς του.

Αλέξης: *«Να επικοινωνήσει με τη γραμμή 1056 και να μιλήσει για να βρει λύση και να μην καταστραφεί».*

Βάσω: *«Θα του έλεγα αμέσως να επικοινωνήσει με το Χαμόγελο για να σωθεί. Να πάρει τηλέφωνο στο 1056»*

Δημήτρης: *«Να επικοινωνήσει με την γραμμή 1056 που σίγουρα θα το υποστηρίξει και θα το συμβουλέψει»*

Έλντον: *«Θα του έλεγα να τηλεφωνήσει στο Χαμόγελο».*

Μαρία: *«Θα πρότεινα να τηλεφωνήσει στην αστυνομία ή στο Χαμόγελο».*

Τασία: *«Θα καλούσα σίγουρα την αστυνομία ή το 1056 του Χαμόγελου [...] με τη σκέψη ότι ένα παιδί θα ζήσει με ασφάλεια θα πρότεινα να έρθει στο Χαμόγελο. Είναι οργανισμός που βοηθάει τα παιδιά και σίγουρα θα περάσει καλύτερα από ένα επικίνδυνο περιβάλλον».*

Για την Γιώτα, η απάντηση δεν θεωρείται προφανής, αλλά εξαρτάται από διάφορους παράγοντες.

Γιώτα: *«[...] πολλές φορές με το να πούμε σε κάποιο παιδί "πήγαινε μίλα στο χαμόγελο" ενώ είμαστε από εκεί καταφέρνουμε το ακριβώς αντίθετο. Είναι κατά κάποιο τρόπο φανατικό. Δεν είναι η μόνη λύση το χαμόγελο [...] Αν το παιδί είναι μικρό και δεν έχει αυτό την επιλογή τότε εννοείται πρέπει κάποιος να απευθυνθεί σε κάποιο σύλλογο.*

Αν όμως ερχόταν ένα παιδί κοντά στην ενηλικίωση δεν θα το συμβούλευα να πάει στο χαμόγελο αλλά ίσως σε ψυχολόγο αν υπάρχει η οικονομική δυνατότητα. Αν ήταν δεκτικό στο να βοηθηθεί, ίσως του έλεγα να πάμε μαζί στην κοινωνική λειτουργό που έχω και εγώ εδώ [...], για να δούμε πιθανές λύσεις».

Συναισθήματα από το χώρο

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες επισκέπτονται το χώρο, κάποιοι σπάνια, ενώ κάποιοι δεν πηγαίνουν από επιλογή.

Αλέξης: «Τον επισκέπτομαι και τα συναισθήματα είναι πολλά. Στιγμές αστείες αλλά και στιγμές τσακωμού. Θέλω γενικά να πηγαίνω».

Βάσω: «Τον επισκέπτομαι για να δω την αδερφή μου [...] αναμνήσεις έρχονται στο μυαλό μου ειδικά όταν βλέπω το δωμάτιό μου να είναι κάποιου άλλου παιδιού».

Δημήτρης: «Σπάνια πηγαίνω, γιατί αρκετοί παιδαγωγοί και φίλοι έχουν φύγει πια».

Έλντον: «Όποτε μπορώ πηγαίνω. Μου έρχονται τα παλιά, αναπολώ εκείνες τις στιγμές».

Μαρία: «Πηγαίνω, αλλά σπάνια, γιατί δουλεύω παράλληλα με τη σχολή. Όμορφες αναμνήσεις έχω από το χώρο».

Τασία: «Τον επισκέπτομαι το χώρο πολλές φορές. Πολλά τα συναισθήματά μου (.) περισσότερο θέλω να θυμάμαι τα όμορφα και καθόλου τα άσχημα».

Γιώτα: «Όχι δεν τον επισκέπτομαι από επιλογή. Τον πρώτο καιρό έκανα κάποιες προσπάθειες αλλά είχαν αλλάξει πολλά (.) παιδιά, παιδαγωγοί (.) δεν είχε σημασία που ο χώρος ήταν ίδιος, αλλά όλα αυτά τα πρόσωπα που δεν ήξερα και δεν με ήξεραν. Καλύτερα να το θυμάμαι όπως εγώ το άφησα [...]».

Προτεινόμενες αλλαγές σε επίπεδο διαπαιδαγώγησης και στήριξης

Όλοι οι συμμετέχοντες έδωσαν μια περιγραφή των αλλαγών που προτείνουν σε επίπεδο διαπαιδαγώγησης και στήριξης. Γενικά, στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων δεν εντοπίζονται παρόμοιες αναφορές.

Αλέξης: «Θα ήθελα να υπάρχει προετοιμασία κατά τη μετάβαση από τη ζωή στο σπίτι στην αυτόνομη ζωή. Με θέματα γραφειοκρατικά δυσκολεύτηκα πολύ για παράδειγμα. Ειδικά με την κάρτα διαμονής. Έπαιρνα τηλέφωνο στο σπίτι, αλλά μπορεί η γραμμή να ήταν κατειλημμένη ή να μην ήξεραν και οι ίδιοι κάποια νομικά θέματα. Ήταν πρωτόγνωρα για μένα. Και με τη μαγειρική έπρεπε να ξέρουμε κάποια πράγματα. Θα διευκόλυνε πολύ. Επίσης θα άλλαζα το οικονομικό. Ως φοιτητές παίρναμε πολύ λίγα χρήματα, τουλάχιστον είχα την υποτροφία από [...] και σε συνδυασμό με τη δουλειά

μου τα έφερα βόλτα. Το Χαμόγελο μπορεί να μην αποτελεί κλειστό χώρο προστασίας του παιδιού, αλλά θα έπρεπε να γνωρίζει από νωρίς στα παιδιά διαδικασίες που αφορούν τράπεζες, νοσοκομεία, υπηρεσίες, γιατί το προσωπικό πρακτικά δεν μπορεί να είναι πάντα δίπλα σου [...] κάποιιοι κιόλας δεν μπορούσαν να διαχειριστούν τα χρήματα με αποτέλεσμα να τα ζοδέψουν γρήγορα».

Βάσω: «(.) δεν είμαι σίγουρη : αλλά νομίζω ουσιαστική και καλύτερη επικοινωνία με τα παιδιά, να είναι πιο κοντά στα παιδιά ψυχοσυναισθηματικά. Να τα ακούς περισσότερο, να τα συμβουλεύεις, να παίζεις περισσότερο μαζί τους. Και τώρα δεν είναι ότι δεν το κάνουν αλλά να : το προσωπικό δεν είναι αρκετό τα άτομα ήταν λίγα για 40 παιδιά που ήμασταν τότε. Δεν είχαν πολύ χρόνο να είναι πραγματικά δίπλα στα παιδιά. Οι ανάγκες και οι υποχρεώσεις ήταν πολλές».

Γιώτα: «Σίγουρα χωράει βελτίωση. Νομίζω πως το κλειδί είναι η ποιότητα και η ενσυναίσθηση. Θα έπρεπε κατά την γνώμη μου να είναι άλλα τα κριτήρια πρόσληψης προσωπικού. Επίσης περισσότερα άτομα σε κάθε βάρδια προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα ποιοτικού χρόνου και τέλος διαφορετική αντιμετώπιση του παρελθόντος κάθε παιδιού. [...] φεύγοντας από το χαμόγελο είχα στον νου μου πως πάω να κάνω ένα δυνατό ξεκίνημα υλοποιώντας το όνειρο μου (.) να γίνω φυσικός. Όμως από τον πρώτο κιόλας χρόνο που έμεινα μόνη μου άρχιζα να αντιλαμβάνομαι πως έχω πολλά κατάλοιπα, τόσο από την οικογένεια μου όσο και από την ζωή μου στο χαμόγελο, τα οποία και παλεύω με ειδικό άνθρωπο [...] Μένοντας κανείς στο χαμόγελο, σαν παιδί δεν περνάει σχεδόν καθόλου χρόνο μόνο του, βρίσκεται συνέχεια με άλλα παιδιά και παιδαγωγούς. Καθώς φεύγει όμως του φαίνεται πολύ περίεργο να μένει ξαφνικά μόνο του από εκεί που ζούσε με 40 παιδιά, του είναι τρομερά δύσκολο να κάτσει με τον εαυτό του, κάτι που το δυσκολεύει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα. Έπειτα όλα αυτά τα συναισθηματικά κενά έρχονται στην επιφάνεια. Δυσκολεύεται άλλες φορές να δεσμευτεί με τους ανθρώπους και άλλες να αποδεσμευτεί, μόνο και μόνο επειδή φοβάται την εγκατάλειψη (.) κάτι όμως που προέρχεται κυρίως από το παρελθόν του πριν το χαμόγελο. Στην συνέχεια προσπαθεί να πείσει τον εαυτό του ότι δεν έχει κανένα θέμα και είναι το ίδιο με τους υπόλοιπους συνομήλικούς του (.) κάτι που τόσα χρόνια το χαμόγελο προσπαθούσε να τον πείσει για καλό, μόνο που φέρνει τα αντίθετα αποτελέσματα. Θεωρώ πως οι ειδικοί στο σπίτι δεν πρέπει να προσπαθούν να πείσουν τα παιδιά πως ότι έγινε πέρασε, ούτε να το προσπερνάνε λέγοντας τους συνέχεια πόσο τυχερά είναι που βρέθηκαν στο χαμόγελο. Αντιθέτως πρέπει όσο καιρό φιλοξενούν τα

παιδιά να τα παρακολουθούν ειδικοί είτε είναι εμφανές ότι χρήζουν βοήθειας είτε όχι. Είναι πιο επικίνδυνο να βγαίνεις από το σπίτι και να έχεις προσπεράσει το παρελθόν με αποτέλεσμα να έρθει στο προσκήνιο ανά πάσα στιγμή, παρά να έχεις επίγνωση των πραγμάτων και να το δουλεύεις συνειδητά [...] πολύ σημαντικό για μένα είναι το εξής. Σε μια προσπάθεια το χαμόγελο να καλλιεργήσει ίσως τον σεβασμό στα παιδιά και την ιδέα ότι παρόλη την ατυχία τους στάθηκαν τυχερά, κάνει κάτι που αφήνει μεγάλο αντίκτυπο στην μετέπειτα ζωή τους. Καλλιεργεί μια ενοχικότητα και μια έλλειψη αυτοπεποίθησης. Αυτό συμβαίνει επειδή συχνά οι [...] τονίζουν πόσο τυχερά είναι τα παιδιά, ότι δεν εκτιμούν πολλά, ότι χάρη σε αυτούς θα ξαναχτίσουν την ζωή τους, θα σπουδάσουν και θα τους παρέχεται μια γενικότερη στήριξη αν η συμπεριφορά τους είναι η κατάλληλη. Όλος αυτός ο φαύλος κύκλος δημιουργεί ενοχές, ένα αίσθημα εξάρτησης μονίμως από αυτούς τους ανθρώπους και μια αίσθηση ότι για πάντα θα είμαστε υποχρεωμένοι στον σύλλογο. Όλο αυτό για μένα έχει αλλάξει πλέον και μακάρι να μπορούσα να βοηθήσω και άλλα παιδιά. Γιατί για εμένα αυτός είναι πλέον ο ορισμός της χειραγώγησης, που όμως τι να κάνεις όταν στον απολογισμό τα καλά είναι πιο πολλά [...]

Δημήτρης: «Θα πρότεινα κάποια θέματα οι παιδαγωγοί να τα χειρίζονται με μεγαλύτερη διακριτικότητα, γιατί εύκολα μαθαίνονταν όλα και αυτό μας έφερνε σε δύσκολη θέση»

Έλντον: «Θα προσπαθούσα χωρίς να θεωρώ πως υπάρχει το ιδανικό, να προσλαμβάνουν άτομα που θέλουν και αγαπάνε αυτό που κάνουν γιατί δεν είναι μια απλή δουλειά. Πρέπει να το αγαπούν πολύ. Έχουν να κάνουν με παιδιά που πέρασαν πολλά και άσχημα και πρέπει να ξέρουν να τα βοηθούν, να τα ακούν και να είναι λιγότερο αυστηρές».

Μαρία: «Δεν θα έβαζα μόνο τα κορίτσια να κάνουν δουλειές καθαριότητας στο κτίριο τους, θα έβαζα και τα αγόρια αντίστοιχα».

Τασία: «Θα πρότεινα να ακούνε περισσότερο τα παιδιά και να μην είναι τόσο απόλυτοι».

Κοινωνική ένταξη

Μέσα από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων, αντιλαμβάνεται κανείς ότι καταφέρνουν να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της ζωής και να διαχειριστούν τη σταδιοδρομία και το μέλλον τους.

Αλέξης: *«Είμαι ενταγμένος. Δεν νιώθω διαφορετικά από άλλους. Ίσως έχω περισσότερη ανασφάλεια γιατί δεν με περιμένουν οι γονείς πίσω. Υπάρχει το χαμόγελο για μένα, αλλά πρέπει να σταθώ μόνος μου στις δυνάμεις μου».*

Βάσω: *«Κοινωνικά είμαι ενταγμένη και δεν αισθάνομαι να μειονεκτώ. Νιώθω λίγο άβολα όταν μου κάνουν αδιάκριτες ερωτήσεις για τους γονείς μου και δεν είμαι υποχρεωμένη να μιλάω για τα θέματα αυτά σε όλους».*

Γιώτα: *«Έχουν περάσει ήδη 5 χρόνια από όταν έφυγα από το σπίτι για σπουδές. Έχω ενταχθεί κοινωνικά στην [...]. Δεν θυμάμαι ποτέ να ένιωσα μειονεκτικά όταν ακόμα ήμουν παιδί (.) πόσο μάλλον τώρα».*

Δημήτρης: *«Δεν αισθάνομαι μειονεκτικά. Νιώθω ενταγμένος και προσπαθώ να ορθοποδήσω με τις δικές μου δυνάμεις».*

Έλντον: *«Νιώθω ενταγμένος. Σπουδάζω και δουλεύω [...] βγαίνω, έχω παρέες και όλα είναι κανονικά».*

Μαρία: *«Δεν διαφοροποιούμαι σε κάτι από τους υπόλοιπους. Ζω μια φυσιολογική ζωή όπως όλοι, είμαι απόλυτα ενταγμένη και επειδή με διακρίνει το πείσμα, ακόμα και στα αρνητικά, θέλω να βρίσκω τα θετικά και να προχωρώ [...] στο Χαμόγελο μεγάλωσα, όχι σε φυλακή».*

Τασία: *«Ποτέ δεν ένιωσα μειονεκτικά ούτε τότε ούτε τώρα σε αυτή τη φάση της ζωής μου ως ενήλικη. Άλλωστε ο οργανισμός αυτός με στηρίζει ακόμα οικονομικά, γιατί σπουδάζω σε ιδιωτική σχολή. Εργάζομαι ταυτόχρονα και προσπαθώ με τον καιρό να ανεξαρτητοποιηθώ».*

Εναλλακτικοί θεσμοί προστασίας

Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες περιγράφουν την υιοθεσία ως εναλλακτική στην περίπτωση που τους δινόταν η ευκαιρία επιλογής, αν και εμφανίζονται διστακτικοί στις απόψεις τους.

Αλέξης: *«Δεν ξέρω ποιο θα ήταν περισσότερο ωφέλιμο. Σίγουρα υιοθεσία από μία σωστή οικογένεια θα ήταν η καλύτερη λύση όμως δεν ξέρω αν λειτουργούσε για ένα παιδί των 10-11 ετών που ήμουν εγώ τότε και είχα εισπράξει καλές στιγμές από τον πατέρα μου. Ίσως να ήταν καλή εναλλακτική για ένα κακοποιημένο παιδί ή για κάποιο που δεν γνώρισε γονείς».*

Βάσω: *«Δεν ξέρω πώς θα ήταν η υιοθεσία σαν πραγματικότητα. Ίσως να πήγαινε καλά ίσως και όχι και τότε θα ήταν χειρότερα για μένα και τις αδερφές μου. Νομίζω καλύτερα στο Χαμόγελο».*

Έλντον: *«Δεν το ξέρω αυτό. Ίσως η υιοθεσία να ήταν καλή λύση όμως κι εκεί μπαίνεις σε ένα άγνωστο σπίτι και δεν γνωρίζεις την εξέλιξη».*

Μαρία: *«Θα ήθελα μία πραγματική οικογένεια μικρή σε αριθμό ώστε όλη η προσοχή να είναι σε μένα, να έχω το δωμάτιό μου, τους δικούς μου γονείς που θα προσπαθούσαν το καλύτερο για μένα. Η υιοθεσία θα ήταν ιδανική, αλλά στη μικρή ηλικία».*

Γιώτα: *«Δεν μπορώ να ξέρω πως θα ήταν οτιδήποτε άλλο και ούτε θα το μάθω ποτέ [...] πάντα υπάρχει το ενδεχόμενο θετικής εξέλιξης των πραγμάτων αλλά και αρνητικής».*

Ο Δημήτρης και η Τασία επιλέγουν και πάλι το συγκεκριμένο πλαίσιο.

Δημήτρης: *«Νομίζω πως τον ίδιο χώρο θα επέλεγα και έτσι όπως τον έζησα».*

Τασία: *«Έχω αναρωτηθεί πολλές φορές για αυτό, αλλά θεωρώ πως λόγω ηλικίας και γιατί ήμουν μαζί με τον αδερφό μου, θα επέλεγα πάλι τον συγκεκριμένο χώρο».*

Κεφάλαιο 10

Συζήτηση - Συμπεράσματα

10.1 Συζήτηση

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η καθημερινότητα μέσα στο πλαίσιο ήταν προγραμματισμένη και μερικώς περιοριστική. Η λειτουργία του βασιζόταν σε δομημένες δραστηριότητες, οι οποίες επαναλαμβάνονταν καθημερινά και λάμβαναν χώρα στον ίδιο χώρο ή/και εκτός, σύμφωνα με τους κανονισμούς του πλαισίου. Ο συγκεκριμένος τρόπος οργάνωσης άφηνε κάποια περιθώρια ελεύθερης επιλογής, γεγονός που είχε ως συνέπεια την πρόκληση θετικών συναισθημάτων στην πλειονότητα των συμμετεχόντων.

Σύμφωνα με τον Χρυσικό (2002), η ιδρυματική ζωή ενέχει ορισμένα τυπικά χαρακτηριστικά. Ένα εξ αυτών, σχετίζεται με τις συνθήκες διαβίωσης. Ειδικότερα, η ομαδική συμβίωση με άλλα άτομα καταργεί την αίσθηση του προσωπικού χώρου και της προσωπικής ελευθερίας. Περαιτέρω, η καθημερινότητα των παιδιών μέσα στο ίδρυμα περιορίζεται σε συγκεκριμένες δραστηριότητες, οι οποίες είναι κοινές για όλα (Μαρκοπούλου, 1995). Έτσι λοιπόν, τα παιδιά είναι υποχρεωμένα να δραστηριοποιούνται ομαδικά, καθώς όλες οι δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα στο ίδιο περιβάλλον και υπό την ίδια «αρχή» (Sloutsky, 1996). Επίσης, σύμφωνα με τον Goffman (1994), όλες οι καθημερινές δραστηριότητες είναι αυστηρά προγραμματισμένες και κατευθυνόμενες, με βάση τους κανονισμούς και τις λειτουργίες του ιδρύματος.

Η ιδρυματική ανατροφή χαρακτηρίζεται από έλλειψη κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Άλλωστε, σύμφωνα με τους Giese & Dawes (1999), η επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην κάλυψη των βασικών αναγκών των παιδιών (καθαριότητα, τροφή, σωματική φροντίδα, περίθαλψη), έχει ως αποτέλεσμα την προσφορά ελάχιστων ευκαιριών αλληλεπίδρασης μεταξύ προσωπικού και παιδιών. Μάλιστα, παρατηρώντας την αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών και του προσωπικού, διαπίστωσαν ότι οι περισσότερες αλληλεπιδράσεις περιορίζονταν στη ρύθμιση της λειτουργίας του ιδρύματος (υπενθύμιση κανόνων, οδηγίες), ήταν μικρής διάρκειας και δεν ενθάρρυναν την περαιτέρω επικοινωνία (Giese & Dawes, 1999).

Με βάση τις περιγραφές των συμμετεχόντων, προκύπτουν πολλά διαφορετικά αφετηριακά χαρακτηριστικά που επιδιώκουν ενεργά την ανάπτυξη δεσμών με την κοινότητα, την ανταλλαγή επισκέψεων και τη συμμετοχή τους σε κοινωνικές εξόδους και δραστηριότητες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν, το πλαίσιο τους παρείχε πολλές ευκαιρίες για εξωσχολικές δραστηριότητες, αλλά και ποικίλες δραστηριότητες ψυχαγωγικού ενδιαφέροντος όπως επισκέψεις σε μουσεία, θέατρο και σινεμά. Επίσης, η σταθερότητα στα πρόσωπα αναφοράς προκύπτει σαφώς ως παράγοντας ενισχυτικός της ομαλής εξέλιξης των νέων. Οι σχέσεις των συμμετεχόντων με τους φροντιστές του πλαισίου παρουσιάζουν σε πολλές περιπτώσεις συναισθηματική εμπλοκή, καθότι οι επαφές δεν περιοριζόταν μόνο στην επιτήρηση, την επιθεώρηση και στην εκτέλεση του προγράμματος. Το ίδιο σημαντική με τη σταθερότητα και την ουσιαστική προσέγγιση εκ μέρους του προσωπικού, ήταν και η σταθερή, ανιδιοτελής, παρουσία των παιδαγωγών, που ως μέντορες παίζουν αντισταθμιστικό ρόλο και προσφέρουν με το έργο τους βάσεις για θετικό συναίσθημα. Όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν πως βίωσαν την αγάπη και την αποδοχή, δεδομένου ότι για την ανατροφή τους φρόντιζαν άνθρωποι άγνωστοι για εκείνους. Από τις αφηγήσεις τους, φαίνεται ότι το συγκεκριμένο πλαίσιο διακατέχεται από όψεις γονεϊκότητας αφού μέσα από αυτό άντλησαν αγάπη, αποδοχή και αναγνώριση, καθώς και αντιμετώπισαν τη μοναξιά που ένιωθαν, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους.

Είναι αξιοσημείωτο ότι οι συμμετέχοντες προσέφεραν παρόμοιες περιγραφές, όσον αφορά στις σχέσεις τους με τους συνομηλικούς τόσο εντός όσο και εκτός του πλαισίου. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι οι σχέσεις με τα παιδιά του πλαισίου ήταν πολύ στενές. Το συναισθηματικό δέσιμο μεταξύ των παιδιών, το αίσθημα αλληλοβοήθειας, η εμπιστοσύνη, η υποστήριξη και η παροχή προστασίας είναι μερικά από τα κυριότερα χαρακτηριστικά των φιλικών σχέσεων που αναπτύχθηκαν μέσα στο πλαίσιο. Τα κοινά βιώματα των παιδιών, οι κοινές δραστηριότητες και η συμβίωσή τους στο πλαίσιο, φαίνεται ότι συνέβαλαν στην καλλιέργεια πολύ στενών σχέσεων. Οι συμμετέχοντες προσδίδουν σε αυτές τις σχέσεις την έννοια της «οικογένειας», διότι πιθανότατα τους προσέφεραν όλες τις ψυχολογικές λειτουργίες (βοήθεια, υποστήριξη, ασφάλεια, προστασία, φροντίδα, συναισθήματα), τις οποίες παρέχει η οικογένεια στα μέλη της. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συμμετέχοντες, ακόμα και σήμερα, διατηρούν στενές σχέσεις με τα άλλα παιδιά του πλαισίου.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συνάδουν απόλυτα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Goldstein, (1996) ο οποίος μελέτησε την εμπειρία 30 ενηλίκων, οι οποίοι είχαν μεγαλώσει σε εβραϊκό ορφανοτροφείο της Νέας Υόρκης. Σύμφωνα με τα ευρήματά της, διαπιστώθηκε ότι, παρά τις οδυνηρές αναμνήσεις που είχαν από το ίδρυμα, η σταθερότητα των σχέσεων μεταξύ των παιδιών και η αίσθηση της μεγάλης οικογένειας, λόγω των συναισθηματικών σχέσεων που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ τους, λειτούργησαν αντισταθμιστικά στις αντιξοότητες, με τις οποίες είχαν έρθει αντιμέτωπα κατά την παιδική ηλικία. Στην έρευνα του McKenzie (1997) ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αξιολογήσουν την εμπειρία τους στο ίδρυμα, καταγράφοντας τρεις θετικές και τρεις αρνητικές πτυχές της. Το 31% των συμμετεχόντων ανέφερε ότι οι σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί, μεταξύ των παιδιών του ιδρύματος, ήταν η πιο θετική εμπειρία που είχαν από αυτό.

Από τις περιγραφές των συμμετεχόντων, δύναται να διαπιστώσει κανείς ότι οι σχέσεις με τους ανθρώπους, στην ενήλικη πλέον ζωή, χαρακτηρίζονται από εμπιστοσύνη και αποφασιστικότητα στις μεταξύ τους συναναστροφές. Η ανατροφή στο πλαίσιο, η οποία επέτρεπε την επικοινωνία με τους εκτός πλαισίου ανθρώπους, φαίνεται να έχει επηρεάσει τις περιγραφές των συμμετεχόντων των κοινωνικών τους σχέσεων με ανθρώπους εκτός κοινότητας. Επίσης, οι συμμετέχοντες φαίνεται να μην αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη σύναψη φιλικών σχέσεων με ανθρώπους εκτός κοινότητας. Αυτό προφανώς οφείλεται στο γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια παραμονής τους στη δομή, η επικοινωνία με την κοινότητα δεν ήταν αυστηρά περιορισμένη, με αποτέλεσμα οι συμμετέχοντες να μπορούν να αλληλεπιδράσουν με την ευρύτερη κοινότητα στην καθημερινότητά τους.

Σύμφωνα με την Μαρκοπούλου (1995), η αποκοπή από την κοινότητα, η οποία, ως επί το πλείστον, χαρακτηρίζει τα κλειστά ιδρύματα και έχει ως συνέπεια τη δημιουργία κοινωνικού στίγματος, που συνοδεύει τα παιδιά που έζησαν ή ζούνε σε ιδρύματα, καθιστά την επανακοινωνικοποίησή τους ιδιαίτερος δύσκολη. Επιπλέον, βασικό χαρακτηριστικό των κλειστών ιδρυμάτων παιδικής περίθαλψης είναι ότι τα παιδιά ζουν μόνιμα σε αυτά, ενώ το προσωπικό των ιδρυμάτων ζει εκτός ιδρύματος. Ως εκ τούτου, τα παιδιά είναι σχετικά αποκομμένα από την υπόλοιπη κοινωνία (Sloutsky, 1996). Επομένως, η οργάνωση αυτού του είδους θέτει φραγμούς στην επαφή των παιδιών με την υπόλοιπη κοινωνία. Μάλιστα, οι φραγμοί αυτοί, με τη σειρά τους, δυσκολεύουν την ένταξη των παιδιών στην ευρύτερη κοινότητα.

Συμπερασματικά, τα παιδιά έχουν κανονικές επαφές με την ευρύτερη κοινωνία, λειτουργικό κομμάτι της οποίας αποτελεί το προσωπικό του πλαισίου.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συνάδουν με την έρευνα των Myers & Rittner (2001), βάσει της οποίας διαπιστώθηκε ότι τα άτομα που, κατά την παιδική τους ηλικία, είχαν την εμπειρία της ιδρυματικής ανατροφής, αντιμετώπιζαν, λιγότερες δυσκολίες στη σύναψη σχέσεων με τους συνομηλίκους τους στην ενήλικη ζωή και ότι ανέπτυσσαν, γενικότερα, στενότερες και σταθερότερες φιλικές σχέσεις. Αντίθετα με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, είναι αυτά της έρευνας των Sigal et al. (1999), οι οποίοι βρήκαν ότι οι άνδρες που είχαν μεγαλώσει σε ιδρύματα ήταν κοινωνικά απομονωμένοι και είχαν χαμηλότερη αίσθηση ευεξίας.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να διευκρινιστεί ότι το πλαίσιο, στο οποίο φιλοξενούνταν οι συμμετέχοντες, ήταν αρρένων και θηλέων. Η επιστήμη της ψυχολογίας εθίσται να διακρίνει το φύλο σε κοινωνικό και βιολογικό. Το βιολογικό φύλο χαρίζεται στον άνθρωπο από τη στιγμή της γέννησης, ενώ το κοινωνικό φύλο διαμορφώνεται μέσα από τις επιρροές του περιβάλλοντος, στο οποίο ζει. Το κοινωνικό φύλο είναι εκείνο που καθορίζει τα, τυπικά για κάθε φύλο, χαρακτηριστικά και συμπεριφορές (Doyle, 1985). Κατά τον Skelton (1996), το σχολείο πληροφορεί τα δύο φύλα για τις αποδεκτές και μη αποδεκτές, σύμφωνα με το φύλο, συμπεριφορές. Μέσα, λοιπόν, από την εκπαιδευτική διαδικασία διαμορφώνονται ταυτότητες, προσδιορισμένες ως προς το φύλο. Σύμφωνα με την Μαραγκουδάκη (2007) το σχολείο και κατ' επέκταση και το πλαίσιο, άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, κατευθύνει τις επιλογές σπουδών, αμοφτέρων των φύλων. Έτσι λοιπόν, το σχολείο συνδέεται άμεσα με τις εκπαιδευτικές επιλογές των φύλων.

Ως γνωστόν, η αποκοπή από το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί τραυματική εμπειρία για κάθε άτομο, ανεξαρτήτως ηλικίας. Η συναισθηματική αντίδραση του ατόμου εξαρτάται από τις σχέσεις του με τα άτομα του οικογενειακού του περιβάλλοντος, καθώς και από το λόγο εισαγωγής του στο ίδρυμα. Έτσι, το κάθε παιδί, πέρα από τα προσωπικά του βιώματα, έρχεται στο ίδρυμα τραυματισμένο συναισθηματικά και από ένα επιπρόσθετο πλήγμα, δηλαδή, λόγω του αποχωρισμού του από τη φυσική του οικογένεια (Μαρκοπούλου, 1995).

Σύμφωνα με την έρευνα του McKenzie (1997), σχετικά με τις αρνητικές αξιολογήσεις του ιδρύματος, το 34% των συμμετεχόντων πρόβαλε ως την πιο αρνητική εμπειρία του ιδρύματος, τον αποχωρισμό από τη φυσική του οικογένεια. Η οικογένεια φαίνεται να αποτελεί κεντρικό σημείο στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα μας, καθώς και σημαντική «πηγή» νοήματος για τους ίδιους. Θα μπορούσε να διαπιστώσει κανείς ότι η έλλειψη της πατρικής τους οικογένειας και η συνακόλουθη διαμονή τους στο πλαίσιο, δημιούργησαν μια έντονη επιθυμία για απόκτηση δικής τους οικογένειας. Οι συμμετέχοντες νοηματοδοτούν την οικογένεια ως τον κυριότερο προορισμό του ανθρώπου, προσδίδοντας μεγάλη σημασία στη δημιουργία της δικής τους οικογένειας. Μάλιστα, φαίνεται να αντιλαμβάνονται την οικογένεια ως μέσο ανάπτυξης στενών συναισθηματικών σχέσεων. Εν κατακλείδι, θεωρούν ότι αυτή δύναται να τους προσφέρει υποστήριξη, αποδοχή, συναισθήματα, αναγνώριση, αλλά και να καλύψει τις συναισθηματικές στερήσεις που βίωσαν οι ίδιοι, λόγω της απομάκρυνσης από τη δική τους οικογένεια.

Όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας ανέφεραν ότι το πλαίσιο τους προσέφερε πάρα πολλά και αποτέλεσε μέσο επίτευξης των στόχων τους, τόσο των προσωπικών όσο και των επαγγελματικών. Επιπλέον, όπως αναφέρουν, κάλυπτε τις άμεσες ανάγκες τους (τροφή, ένδυση, ύπνο) και, ταυτόχρονα, τους προσέφερε εκπαίδευση, τόσο ακαδημαϊκή όσο και επαγγελματική. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας έρχεται να ενισχύσει η έρευνα του McKenzie (1997). Σε αυτή, συμμετείχαν 1.589 απόφοιτοι οκτώ κρατικών ιδρυμάτων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της, το 60% του δείγματος δήλωσε ότι το ορφανοτροφείο τους εφοδίασε με αξίες και τους έδωσε κατευθύνσεις για την ζωή τους, γεγονός που ενίσχυσε το αίσθημα αυτό-αξίας του 59% του δείγματος. Επιπλέον, στις θετικές πλευρές του ιδρύματος, συγκαταλέγουν την εκπαίδευση που τους παρείχε (49%) και την κάλυψη βασικών αναγκών, όπως η τροφή, ο ύπνος και η στέγη (50%). Επιπροσθέτως, ένα ποσοστό 29% θετικές πτυχές του ιδρύματος συμπεριέλαβε και τις θρησκευτικές αξίες που τους μετέδωσε (McKenzie, 1997).

Πρέπει να επισημανθεί, ότι μεταξύ της ιδρυματικής εμπειρίας των συμμετεχόντων και της χρονικής στιγμής των συνεντεύξεων, μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα κάποιων χρόνων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι συμμετέχοντες νοηματοδοτούν θετικά την εμπειρία του πλαισίου. Άλλωστε, κατά τα λεγόμενά τους, τα χρόνια που πέρασαν μέσα στο πλαίσιο χαρακτηρίζονταν από πολλές όμορφες στιγμές και αποτελούν πλέον μια όμορφη ανάμνηση.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, ενισχύονται και από τις μελέτες του McKenzie (1997) και των Myers & Rittner (2001). Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα της έρευνας του McKenzie (1997) είναι ότι οι θετικές αξιολογήσεις των συμμετεχόντων για το ίδρυμα υπερίσχυαν των αρνητικών. Επιπλέον, το 82% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι προτιμά το ίδρυμα από την ανάδοχη οικογένεια και το 86% ότι δεν θέλησε ποτέ να υιοθετηθεί. Παρόμοια, ήταν και τα αποτελέσματα της έρευνας των Myers & Rittner (2001), τα οποία κατέδειξαν ότι το 90% των συμμετεχόντων ήταν ικανοποιημένο από την ιδρυματική ανατροφή και ότι προτιμά το ίδρυμα από την ανάδοχη οικογένεια. Μόνο το 27% χαρακτήρισε την ιδρυματική εμπειρία τραυματική και δυσάρεστη (Myers & Rittner, 2001). Τέλος, όσον αφορά στην στάση τους απέναντι στη ζωή, σε σύγκριση με το γενικό πληθυσμό, οι συμμετέχοντες αναφέρονται ως πιο χαρούμενοι και ικανοποιημένοι από τη ζωή τους (McKenzie, 1997).

Σύμφωνα με τους Watzlawick et al. (2005), ο άνθρωπος έχει μια έμφυτη ικανότητα να αναπλαισιώνει τις εμπειρίες και να τους προσδίδει νέο νόημα. Η αναπλαισίωση ορίζεται ως μια αλλαγή, είτε εννοιολογική είτε συναισθηματική, μιας άποψης που διαμορφώνουμε για τις εμπειρίες μας. Κατά συνέπεια, αντιλαμβανόμαστε μια κατάσταση σε ένα άλλο πλαίσιο αναφοράς, το οποίο ταιριάζει με τα γεγονότα εξίσου καλά ή ακόμα καλύτερα. Με αυτό τον τρόπο, αλλάζει όλο το νόημα της εμπειρίας μας. Επομένως, το νόημα δεν αποτελεί απλά ζήτημα νοητικής αντικειμενικής κατανόησης, αλλά πρόκειται για μια ουσιαστική προσωπική σημασιοδότηση της κατάστασης, την οποία χρειάζεται να αντιμετωπίσουμε (Watzlawick et al., 2005). Ίσως αυτή ακριβώς είναι η διαδικασία, μέσω της οποίας, οι συμμετέχοντες κατασκεύασαν το νόημα της προσωπικής εμπειρίας τους.

10.2 Περιορισμοί της έρευνας

Το δείγμα είναι μικρό σε αριθμό και δεν μπορούμε να γενικεύσουμε, παρόλο που η γενίκευση των αποτελεσμάτων δεν είναι το ζητούμενο της ποιοτικής μεθοδολογίας. Τα άτομα εξελίσσονται θετικά στην ενήλικη ζωή τους και το γεγονός πως παρουσίασαν θετική εικόνα και κατάφεραν να ανταπεξέλθουν στις αντιξοότητες του επιβεβαρωμένου οικογενειακού τους ιστορικού, περιορίζει την έρευνα σχετικά με τους θετικούς σχολιασμούς τους για το πλαίσιο προστασίας τους. Αν παρουσίαζαν για παράδειγμα παραβατική και αντισυμβατική συμπεριφορά, τα ευρήματα της έρευνας πιθανολογούμε πως θα διαφοροποιούνταν αναφορικά με την κριτική τους ως προς την εξωοικογενειακή φροντίδα που δέχτηκαν.

Ένας επιπρόσθετος περιορισμός είναι η προσωπική σχέση του ερευνητή με τους συνεντευξιζόμενους. Σε ορισμένα υποκείμενα λειτούργησε με θετικό πρόσημο γιατί εξαιτίας της εμπιστοσύνης που ένιωθαν, κατέθεσαν τις απόψεις τους αναφερόμενοι λεπτομερώς στο βίωμά τους, παραθέτοντας πλούσιο υλικό πληροφοριών στην ποιοτική συνέντευξη. Σε άλλα υποκείμενα όμως αυτή η σχέση στάθηκε ως περιοριστικός όρος γιατί ενώ κατά τη διάρκεια της συνέντευξης το άτομο μιλούσε με πολύ αισιόδοξα και τιμητικά σχόλια για το πλαίσιο στο οποίο μεγάλωσε, μόλις διακόπηκε η μαγνητοφώνηση, αναφέρθηκε σε θέματα που το ενόχλησαν τότε και δεν δέχτηκε την ανταπόκριση που ανέμενε.

10.3 Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η κοινωνική ιστορία της παιδικής ηλικίας οδηγεί στην άποψη ότι η είσοδος του παιδικού βιόκοσμου στη σφαίρα της βιομηχανικής ορθολογικοποίησης συνοδεύτηκε από μια ουσιαστική μεταστροφή του κοινωνικού ενδιαφέροντος προς το παιδί, η οποία συνίσταται στο ότι για πρώτη φορά η φυσική και κοινωνική του ανάπτυξη γίνεται υποχρέωση με αποδέκτες τους γονείς, τους δασκάλους και το κοινωνικό περιβάλλον συνολικά. Αυτοί δεσμεύονται πλέον θεσμικά να μεριμνούν για τη διατροφή, την υγεία, τη μόρφωση, την ψυχική ισορροπία και όχι μόνο για την επιβίωση όπως πριν. Όμως, μέσα στη συνολικότερη εικόνα η ίδια η παιδικότητα είναι ένα πρόβλημα. Ακόμη και το παιδί γίνεται αντιληπτό ως ένας μικρός μεγάλος. Αν στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα η ανηλικότητα ως περίοδος μαθητείας και αποχής του παιδιού από τα έργα των μεγάλων επιμηκύνεται, η παιδική ηλικία, ως

ποιοτικά διαφορετική φάση ζωής του ανθρώπου συρρικνώνεται και πάλι (Παπαρηγόπουλος, 2006:242, όπ. αναφ στο Λουμάκου Μπεζέ: 237-243).

Η σύγχρονη πραγματικότητα στη χώρα μας αναφορικά με την προστασία των παιδιών σε ιδρύματα, απέχει αρκετά από τις συστάσεις της Επιτροπής των Ευρωπαίων Υπουργών. Επιπλέον, η ιδρυματική περίθαλψη ως επιλογή για προστατευόμενα παιδιά έχει γίνει αντικείμενο κριτικής, γιατί θεωρείται ότι αποτυγχάνει να δώσει στα παιδιά ένα δοτικό και πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον, καθώς και τα εφόδια για να αντεπεξέλθουν ικανοποιητικά στη ζωή τους. Είναι διαδεδομένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη πλέον η αντίληψη, ότι το είδος αυτό της περίθαλψης μπορεί να έχει βλαπτικές επιπτώσεις, ιδιαίτερα στα μικρά παιδιά. Έχει διατυπωθεί η άποψη, ότι τα βλαπτικά αποτελέσματα του ιδρυματισμού ιδίως κατά τον πρώτο χρόνο ζωής είναι μη αναστρέψιμα και γι' αυτό δεν πρέπει σε καμία περίπτωση τα βρέφη να βιώνουν την εμπειρία του ιδρύματος (Goldfarb, 1945, όπ. αναφ. στο Σαραφίδου, 2000).

Το όλο φαινόμενο των εγκατελελειμμένων παιδιών είναι συνυφασμένο κατά ένα μέρος με την πατρική απουσία. Η έλλειψη αυτή στερεί μεγάλο ποσοστό των τροφίμων από τις σχέσεις καταγωγής που θα τους επέτρεπαν να έχουν μια θέση στην κοινωνική δομή (Μπρούσκου, 2015). Είναι γεγονός ότι πολλοί γονείς παιδιών που έζησαν σε ιδρύματα δυσκολεύτηκαν σημαντικά στην ανατροφή τους και αντιμετώπισαν ταυτόχρονα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Ανήμποροι να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους απευθύνθηκαν στο Κράτος για βοήθεια και η λύση που προσφέρθηκε ήταν η εισαγωγή του παιδιού σε ίδρυμα. Τα περισσότερα παιδιά απολαμβάνουν ίσως καλύτερο βιοτικό επίπεδο από αυτό που θα είχαν αν έμεναν στις οικογένειές τους, όμως κανένα υλικό αγαθό δεν μπορεί να αντισταθμίσει την αίσθηση του ανήκειν. Το κόστος της ιδρυματικής ζωής στο παιδί είναι η εγκατάλειψη της ατομικότητάς του και αυτό είναι πέρα από κάθε μέτρηση. Στο δικό μας τύπο κοινωνίας που έχει βάση την οικογένεια, το παιδί χρειάζεται να αισθάνεται σημαντικό σαν άτομο και πως έχει αξία από μόνο του. Αυτό είναι σχεδόν ανέφικτο με κάποιον που αμείβεται για να το φροντίζει, όσο υπεύθυνα και αν το κάνει (Βορριά, 1998).

Το μήνυμα προς την Πολιτεία είναι να κλείσουν τα ιδρύματα και να ανοίξουν οικογένειες. Αν οι φυσικές οικογένειες αδυνατούν, να υπάρχουν ανάδοχοι οι οποίες με την κατάλληλη υποστήριξη θα μπορούν να αναπληρώσουν το κενό που δημιουργεί η ζωή στο ίδρυμα. Το ίδρυμα είναι λύση προνομιακού τύπου και όχι κοινωνική υπηρεσία. Ως τότε οφείλουμε να επικεντρώσουμε την προσπάθειά μας στις αλλαγές που μπορεί κάθε ίδρυμα να κάνει για να ενισχυθεί η αυτοεκτίμηση και η εμπιστοσύνη προς τον εαυτό τους, να αναπτύξουν τις δεξιότητες, που χρειάζονται για να ανταπεξέλθουν ικανοποιητικά στις ανάγκες της κοινωνικοποίησής τους. Για να επιτευχθούν τα παραπάνω θα πρέπει και το εκάστοτε ίδρυμα να εστιάζει την προσπάθειά του σε αλλαγές του τρόπου λειτουργίας, προκειμένου να αυξήσει τις ευκαιρίες των παιδιών για περισσότερες θετικές εμπειρίες. Ειδικότερα, θα έπρεπε να αλλάξουμε διευθέτηση στα ιδρύματα κλειστής περίθαλψης, έτσι ώστε να υπάρχει πολύ μεγαλύτερη σταθερότητα στα πρόσωπα που μεγαλώνουν τα παιδιά.

Όπως προκύπτει από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων, συνοπτικά οι αναφορές τους περιγράφουν μια θετική εμπειρία από τη ζωή τους στο πλαίσιο, χωρίς να λείπουν οι εντάσεις και οι δυσκολίες. Φαίνεται πως υπήρξε δεσμός με τα πρόσωπα αναφοράς, γεγονός που διατήρησε υγιή την κοινωνική τους υπόσταση. Η διαφορά της διαβίωσης σε ένα κοινοβιακό χώρο μακριά από την οικογένεια είναι φυσικά αισθητή, όμως με κάποιο τρόπο οι συμμετέχοντες κρίνουν ορθή την τοποθέτησή τους στο πλαίσιο, έτσι όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα, υπό την έννοια ότι αναγνωρίζουν πως θα αντιμετώπιζαν μεγαλύτερες δυσκολίες και θα είχαν λιγότερη προσωπική στήριξη εάν παρέμεναν στην οικογενειακή εστία. Ασφαλώς υπάρχει η αίσθηση ότι οι οικότροφοι μετά από τόσα χρόνια φιλοξενίας, υπερασπίζονται με τις αναφορές τους το ιδρυματικό πλαίσιο, όπως θα έκαναν αντίστοιχα για το οικογενειακό τους περιβάλλον, καθώς αυτό αποτελεί σημαντικό μέρος της ζωής τους. Στο σημείο αυτό ίσως επηρεάζονται από τη γνωριμία με τον ερευνητή, όπως αναφέρθηκε στους περιορισμούς της έρευνας. Άλλωστε, αυτό ακριβώς είναι τελικά ο ιδρυματισμός, η απεγνωσμένη ταύτιση με το ίδρυμα (Τσαλίκογλου, 1989).

Από τις συνεντεύξεις προκύπτουν πολλά κοινά αφετηριακά χαρακτηριστικά όπως η μονογονεϊκότητα, οι πολυμελείς οικογένειες, η οικονομική δυσπραγία, οι ενδοοικογενειακές εντάσεις, η προπαραβατική συμπεριφορά, αλλά και η αποστασιοποίηση του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος. Επίσης οι νέοι κατέγραψαν κοινούς βίους από πλευράς πολυετούς παραμονής στο πλαίσιο. Για την ασφαλή ανάδειξη κοινών προτύπων θα πρέπει στο μέλλον να συγκρίνουμε εμπειρικό υλικό από διαφορετικές δομές προστασίας, από άγνωστους μεταξύ τους νέους και από διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Όλες οι κατηγορίες που τέθηκαν εξ αρχής στην έρευνά μας ήταν εύστοχες και κατά παραδοχή των συνεντευξιαζόμενων διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο. Σημαντικότεροι όλων όπως προκύπτει συνολικά είναι τρεις παράγοντες. Αφενός η παρουσία σταθερών και αξιόπιστων προσώπων αναφοράς που λειτουργούν ως μέντορες με ειλικρινείς προθέσεις υποστήριξης και νουθεσίας των νέων, κυρίως κατά την εφηβική ηλικία, οπότε φαίνεται να υπάρχει μια κορύφωση των αρνητικών συμπεριφορών. Αφετέρου, αποφασιστικής σημασίας παράγοντας που αναδεικνύεται από όλους τους συμμετέχοντες είναι η ανάπτυξη δεσμών με την κοινότητα και σχέσεων με συνομήλικους εκτός κοινότητας. Επίσης, η βελτίωση των σχολικών επιδόσεων και κυρίως η θεμελίωση αναγκαίων γνώσεων στις πρώτες τάξεις του σχολείου παίζουν σημαντικό ρόλο στη μετέπειτα εξέλιξη της ακαδημαϊκής σταδιοδρομίας τους, καθώς οι μαθησιακές ελλείψεις δεν αναπληρώνονται εύκολα στην πορεία και αποθαρρύνουν τους απόφοιτους του ιδρύματος. Οι εν λόγω παράγοντες επηρεάζουν κατά την εμπειρία μας τους περισσότερους αν όχι όλους τους συμμετέχοντες.

Μια ακόμα διάσταση που δεν κατέστη δυνατό να αναλυθεί περαιτέρω με βάση τα ποιοτικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν, είναι αυτή της ενδεχόμενης διαμόρφωσης κουλτούρας ισόβιου λήπτη υπηρεσιών στους οικότροφους ιδρυμάτων. Καλό θα ήταν σε μια επόμενη έρευνα να γίνει πιο επισταμένη μελέτη αυτού του ζητήματος, που εμπειρικά προβληματίζει ως προς το μέλλον της παιδικής προστασίας. Και αυτό διότι φαίνεται να δημιουργεί της προϋποθέσεις μιας άλλης μορφής ιδρυματισμού, όπου το «καλό» ίδρυμα εξασθενεί την ανάληψη της ατομικής ευθύνης και των απαραίτητων πρωτοβουλιών αυτονόμησης στη ζωή. Άλλωστε μια προσέγγιση με όρους ατομικής φιλανθρωπίας δεν επαρκεί πλέον σε μια δημοκρατική κοινωνία, η οποία βασίζεται στην ισότητα των πολιτών και στην αναγνώριση του ατόμου ως φορέα δικαιωμάτων (Rosanvallon, 2001). Ούτε βέβαια θα πρέπει μέσα από τη λογική του δώρου, σε

συνδυασμό με αυτή του αγαθού να υποβαθμίζεται η λογική του δικαιώματος σε ένα κοινωνικό κράτος (Αράπογλου, 2005). Στο μέλλον καλό θα ήταν επίσης να επιχειρηθεί, η κατανόηση της διαδικασίας γένεσης του λεγόμενου «νέου εαυτού» τον οποίο συνεπάγεται η ιδρυματική εμπειρία, αναδεικνύοντας τις δέουσες πρακτικές τις οποίες το άτομο καλείται υιοθετήσει.

Για την ερευνήτρια η παιδική προστασία αποτελεί ουσιαστική μέριμνα για το μέλλον της ανθρωπότητας. Καλό θα ήταν, λοιπόν, να εντοπιστούν οι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν ενδεχόμενη αδυναμία να αναθρέψουν τα παιδιά τους και να ενισχυθούν ως οικογένειες. Ως εκ τούτου προτείνεται λεπτομερής κοινωνική απογραφή το 2021, στο πλαίσιο της απογραφής πληθυσμού προκειμένου να καταγραφούν και να υποστηριχθούν τα απειλούμενα νοικοκυριά, με σκοπό τη διατήρηση της συνοχής των απειλούμενων οικογενειών.

Άλλωστε, το μέλλον του κράτους πρόνοιας συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με αυτό του δημοκρατικού βίου και δεν είναι εκ προοιμίου καθορισμένο (Rosanvallon, 2001). Η βιογραφική διαδρομή δίνει παραδείγματα και αντιπαραδείγματα στα άτομα, προκειμένου να σχεδιάσουν τη ζωή τους και να μεριμνήσουν για την αναζήτηση των διαθέσιμων μέσων που θα τα βοηθήσουν να επιτύχουν τους στόχους τους (Τζανάκης, 2012). Ασφαλώς η ικανότητα προσαρμογής της ανθρώπινης φύσης είναι απεριόριστη αρκεί να ενισχυθεί έστω και αργά μέσα από ένα περιβάλλον που θα της επιτρέψει και θα της δίνει τις ευκαιρίες να αναπτύσσεται. Ας μην ξεχνάμε πως τα παιδιά του σήμερα είναι οι γονείς του αύριο. Επομένως, η υποστήριξη των γονέων που δυσκολεύονται στην ανατροφή των παιδιών, προκειμένου να αναλάβουν και να αντεπεξέλθουν στο ρόλο τους, δεν αφορά μόνο τα παιδιά αυτών, αλλά και το μέλλον της κοινωνίας μας (Βορριά, 1998).

ΠΗΓΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Aries, P. (1990). *Αιώνες της παιδικής ηλικίας*. Αθήνα: Εκδ. Γλάρος.
- Berthe Raymond-Rivier (2004). *Η κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού*. Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη.
- Delion, P. (2005). Οι αλληλεπιδράσεις μωρού-ιδρύματος. Κάποιες σκέψεις και συμπεράσματα στο φως των πρόσφατων δεδομένων ψυχιατρικής του βρέφους. Σε P. Delion (Επιμ.), *Τα βρέφη σε ιδρύματα, τα βρέφη και οι θεσμοί* (σελ. 23-39). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Feldman, R. (2011). Εξελικτική ψυχολογία και δια βίου ανάπτυξη. Αντωνοπούλου Ζ., Κουλετσάνου Μ. (Μτρφ.), Μπεζεβέγκης Η. (Επιμ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Giurea, S., Hollowan, D. (2011). Εγχειρίδιο γυναικολογικής νοσηλευτικής φροντίδας. Επιμ. ελληνικής έκδοσης, Δελατσίδου Α. & Νάνου Χ. Αθήνα: Ιατρικές εκδόσεις.
- Goffman, E. (1994). *Άσυλα: Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων*. Αθήνα: Ευρυαλός.
- Hogan, M.A. (2012). *Νοσηλευτική ψυχικής υγείας. Ανασκοπήσεις και αιτιολογήσεις*. Αθήνα: Πασχαλίδης Π.Χ.
- Lightfoot, Cole & Cole.(2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Μπαμπλέκου, Ζ. (Επιμ.) Κουλεντιανού, Μ. (Μτρφ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Rosanvallon, P. (2001). *Το νέο κοινωνικό ζήτημα: Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας* (Μτρφ.: Σ. Κακουριώτης), Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Rousseau, J.J. (2001). *Αιμίλιος ή Περί αγωγής*. Γ. Σπανός (επιμ.), Πολ. Γκέκα (μτφρ.) Αθήνα: Πλέθρον.
- Rutter, M. (1988). Μηχανισμοί επικινδυνότητας και προστατευτικοί παράγοντες. Στο Θ. Καλλινικάκη (Επιμ), *Μεγαλώνοντας σε ίδρυμα* (σελ. 7-48). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Watzlawick, P., Bavelaw, B.J., & Jackson, D.D. (2005). *Ανθρώπινη επικοινωνία και οι επιδράσεις της στην συμπεριφορά*. Στο Κ. Χαραλαμπίκη (Επιμ.). Ελληνικά Γράμματα.

Αβραμίδης, Η., & Καλυβά, Ε. (2006). *Μέθοδοι Έρευνας στην Ειδική Αγωγή: Θεωρία και Εφαρμογές*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Αράπογλου, Β. (2005). Καθεστώτα αποκλεισμού, οι αλήθειες και οι παραλλαγές τους: Διάγραμμα μελέτης του ελληνικού καθεστώτος αποκλεισμού, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Τεύχος 118Γ, σελ. 31-58. Διαθέσιμο στο: <https://ejournals.e-publishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/9515/9704.pdf>

Βορριά, Γ. (1988). Οι συνέπειες στην κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, από τη μακροχρόνια παραμονή τους σε ιδρύματα κλειστής περίθαλψης. Στο Θ. Καλλινικάκη (Επιμ.), *Μεγαλώνοντας στο ίδρυμα*, (σελ. 66 – 88). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Γεωργιάδου, Ζ. (2001). *Ο χώρος στα ιδρύματα παιδικής μέριμνας: κοινωνική συνύπαρξη, μορφές ελέγχου του χώρου*. Μη εκδιδόμενη διδακτορική διατριβή, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). *Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Ζηλίδης, Χ. (1990). Η κοινωνική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα. *Κοινωνική Εργασία*, 2: 221-241.

Θεοδώρου, Β. (1999). «Πειθαρχικά συστήματα και εργασία στα ορφανοτροφεία το β' μισό του 19ου αι.», *Μνήμων*, 21: 55-85.

Θεοδώρου, Β., & Καρακατσάνη, Δ. (2010). *Υγιεινής παραγγέλματα: Ιατρική επίβλεψη και κοινωνική πρόνοια για το παιδί τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Θωμόπουλος, Ε. (1982). *Προστασία Ανηλίκου*. Μελέτη Ιστορική, Κοινωνική και Νομική, Αθήνα.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην ψυχολογία και την εκπαίδευση*. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/4/15327_Isari-KO_Y.pdf

Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Ιωσηφίδης, Θ., & Σπυριδάκης, Μ. (2006). *Ποιοτική κοινωνική έρευνα, Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Καλλιγά, Ε. (1993). Πρόνοια για το παιδί τον περασμένου αιώνα. Σε Ε. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου (Επιμ.), *Οικογένεια- Παιδική Προστασία - Κοινωνική Πολιτική*: 60-67, Αθήνα.

Καλύβα, Π. (2016). *Ψυχο-κοινωνική συμπεριφορά και διαπροσωπικές δεξιότητες παιδιών που ζουν σε ιδρύματα*. Διδακτορική διατριβή, Αθήνα: ΕΚΠΑ.

Καρέλα, Χ. (2017). *Ψυχική ανθεκτικότητα σε παιδιά διαζευγμένων οικογενειών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας: επαπειλητικοί και προστατευτικοί παράγοντες*. Διδακτορική διατριβή, Πάτρα: ΕΑΠ.

Κιρπότην, Α. (1980). Ο αποχωρισμός των παιδιών από την οικογένεια και η εναλλακτική λύση του ιδρύματος. *Εκλογή*, τευχ. Αυγούστου, 110-123.

Κυριαζή, Ν. (1999). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Λουμάκου, Μ., & Μπεζέ, Λ. (2006). Προβλήματα της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Στο: Μ., Λουμάκου, Λ., Μπεζέ (Επιμ.), *Το παιδί και τα δικαιώματά του*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 15-23.

Μακρυνιώτης, Δ. (1986). Η παιδική ηλικία στα αναγνωστικά βιβλία 1834-1919. Αθήνα-Γιάννενα, *Δωδώνη*, σελ. 29-30.

Μαραγκουδάκη, Ε. (2007). Η παρουσία των δύο φύλων στην Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στο Β. Δεληγιάννη & Δ. Σακκά (Επιμ.), *Από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή: μελέτες για τις ταυτότητες φύλου στην σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα* (285-312). Gutenberg.

Μαντζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. *Ανασκόπηση, Νοσηλευτική*, 46(1): 88-98.

Μαρκοπούλου, Χ. (1994). *Ο κοινωνικός λειτουργός σε ειδικά πλαίσια κοινωνικής προστασίας*. Αθήνα: Έλλην.

Μαρκοπούλου, Χ. (1995). Σύντομη ιστορική θεώρηση της ιδρυματικής φροντίδας. Στο Χ. Μαρκοπούλου (Επιμ.). *Ο κοινωνικός λειτουργός σε ειδικά πλαίσια κοινωνικής πρόνοιας*, Αθήνα: Έλλην σελ. 17-39.

Μπρούσκου, Α. (2015). *Λόγω της Κρίσεως σας Χαρίζω το Παιδί μου – Η διακίνηση των παιδιών στην ελληνική κοινωνία του 20ου αιώνα. Το παράδειγμα του δημοτικού βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός»*, Θεσσαλονίκη: Εντόμω ΣΥΜΕΠΕ.

Παναγοπούλου, Π.(2007). *Παιδική κακοποίηση*. Ιατρική Σχολή ΑΠΘ. Διαθέσιμο στο: www.experimentalphysiology.gr/userFilod.../child%20abuseLO.pdf

Πανοπούλου-Μαράτου, Ο., Στάγκου, Λ., Γεώργας, Δ., Λαμπίδη, Α., & Δοξιάδης, Σ. (1998). Συστήματα ιδρυματικής περίθαλψης για παιδιά στην Ελλάδα: Λειτουργία των ιδρυμάτων και επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των παιδιών. Στο: Θ. Καλλινικάκη (Επιμ.), *Μεγαλώνοντας σε ίδρυμα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πανουτσοπούλου, Κ.(1984). *Κοινωνική Πρόνοια. Ιστορική εξέλιξη - Σύγχρονες τάσεις*. Αθήνα: Εκδ. Γρηγόρη.

Παπαγεωργίου, Γ. (1998). *Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθήτω.

Πετρογιάννης, Γ.Κ. (2011). Η ψυχική ανθεκτικότητα υπό το πρίσμα της οικοσυστημικής προσέγγισης. Στο Ε. Παπάνης, Π. Γιαβρίμης, & Α. Βίκη (Επιμ.). *Έρευνα και εκπαιδευτική πράξη στην ειδική αγωγή* (σελ.437-467). Αθήνα: Εκδ. Σιδέρης.

Πεχτελίδης, Γ. (2015). *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*. Εκδ. Σύνδεσμος ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.

Σαραφίδου, Γ. (2000). *Τυπολογία της κοινωνικής συμπεριφοράς παιδιών που ζουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας: Ανάλυση Αντιστοιχιών σε δεδομένα παρατήρησης χρονικής δειγματοληψίας*. Διδακτορική διατριβή. Ηράκλειο Κρήτης.

Σαχίνη-Καρδάση, Α. (2004). *Μεθοδολογία έρευνας εφαρμογές στο χώρο της υγείας*. 3η έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Βήτα

Σπανού, Κ. (2015). *Τα δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα: Διαπιστώσεις και Προτάσεις του Συνηγόρου για την λειτουργία των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας*. Διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/resources/docs/575568.pdf>

Τζανάκης, Μ. (2012). *Ψυχική ασθένεια και σύγχρονες πρακτικές του εαυτού*. Αθήνα: Πεδίο.

Τσαλίκογλου, Φ. (1989). *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Τσαμπόρα, Σ., & Φιλιππίδου, Κ. (2003). *Η εξέλιξη του θεσμού της κρατικής παιδικής προστασίας για τα απροστάτευτα παιδιά στην Ελλάδα από το 1951 έως σήμερα*. Διδακτορική διατριβή, Τ.Ε.Ι. Κρήτης.

Τσιάντης, Γ. (1991). *Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας*. Τεύχος Α, Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη.

Φίλιας, Β. (1993). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Χρυσικός, Φ. (2002). Το μετέωρο βήμα της ιδρυματικής φροντίδας: Εμπειρίες από την συνεργασία με υπηρεσίες παιδικής προστασίας. Στο Γ. Αμπατζόγλου (Επιμ.), *Αλλάζοντας Χέρια* (σελ. 259-271), University Studio Press.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Anghel, R., & Beckett C. (2007). Skateboarding behind the EU lorry: the experience of Romanian professionals struggling to cope with transition while assisting care leavers. *European Journal of Social Work*, 10(1), pp. 3-19.

Anghel, R. (2011). Transition within Transition: how young people learn to leave public care behind while their carers are stuck in neutral. *Children & Youth Services Review*. 33, pp. 2526-2531.

Anglin, J.P. (2004). Pain, Normality and the struggle for congruence: Reinterpreting Residential Care for children and youth. *Child and Youth Services*, 24, 1-73. Available at: <https://onlinelibrary-wiley-com.proxy.eap.gr/doi/10.1111/j.0197-6664.2004.0bkrev5.x>

Beaudoin, S.M. (2007). *Poverty in World History*. London: Routledge.

Benard, B. (1991). *Fostering resiliency in kids: protective factors in the family, school and community*. Northwest Regional Educational Laboratory.

Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health* (Vol. 2). Geneva: World Health Organization.

Bowlby, J.(1969). *Attachment and loss*. New York: Basic Books.

Bowling, A. (2000). *Research methods in health: Investigating health and health services*. Philadelphia: Open University Press.

Brodzinsky, D. (2008). *Adoptive Parent Preparation Project. Phase 1: Meeting the mental health and developmental needs of adopted children. Policy & Practice Perspective*. Available at: https://adoptioninstitute.org/old/publications/2008_02_Parent_Preparation.pdf

Browne, K. (2009). *Keeping children out of harmful institutions. Save the Children*. London, UK. Available at: https://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/Keeping_Children_Out_of_Harmful_Institutions_Final_20.11.09_1.pdf

Bruskas, D. (2008). Children in foster care: A vulnerable population at risk. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 21(2), 70-77.

Bullock, R., Little, M., & Taylor, K. (2004). *Going Home: Findings and guidance to help professionals make good judgements about the re-unification of families*. Dartington: Warren House Press.

Champman, E., & Smith, J.A. (2002). Interpretative phenomenological analysis and the new genetics. *Journal of health psychology*, 7: 125-130.

Cohen, L., & Manion, L. (1992). *Research methods in education*. 3rd edition, London: Routledge.

Cunningham, H. (1995). *Children and Childhood in Western Society since 1500*. London and New York: Longman.

Doyle, A.J. (1985). *Sex and Gender: The Human Experience*. Dubuque, Iowa: Wm. C. Brown Publishers.

Dozier, M., Charles H., Zeenah, Allison R., Wallin and Shauffer C.(2012).Institutional Care for Young Children: Review of Literature and Policy Implications .Journal article,6,1-25.Ανακτήθηκε από nlm.ncbi.www.nih.gov

Dozler, M., Zeanah, C., Wallin, A.R., & Shauffer, C. (2012). Institutional care for Young Children. *Review of literature and Policy Review*, 6: 1-25.

Eekelaar, J. (1986). The Emergence of children's Rights. *Oxford Journal of Legal Studies*,6, 2: 161-182.

Fraser, M. (1997). *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*. Washington. DC: NASW Press.

Freidus, A. (2010). Raising Malawi's Children: Unanticipated Outcomes Associated with Institutionalized Care. *Children & Society*, 24, 293303.

Garmezy, N., & Phipps-Yonas, S. (1984). An early crossroad in research on risk for schizophrenia: The Dorando Beach Conference. In: N.F. Watt, E.J. Anthony, L. C. Wynne, & J.E. Rolf (Eds.), *Children at risk for schizophrenia: A longitudinal perspective* (pp.6-18). Cambridge University Press.

Giese, S., & Dawes, A. (1999). Child care, developmental delay and institutional practice. *South African Journal of Psychology*, 29: 17-22.

Gittins, D. (2009). *The historical construction of childhood Studies: 35-49*. New York: Open University Press.

- Goldson, B.(1997). *Childhood-An introduction to Historical and Theoretical Analysis*, (ed.) *Childhood in Crisis*, London.
- Goldstein, H. (1996). *The home on Gorham Street and the voices of its children*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.
- Groark, C.J., & Mc Call, R.B. (2011). Implementing changes in institutions to improve young children’s development. *Infant mental. Health Journal*,32: 509-525.
- Harden, B. (2002). Congregate care for infants and toddlers: Shedding new light on an old question. *Infant Mental Health Journal*, 23: 476-495.
- Heywood, C. (2002). *A History of Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Holloway, I., & Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses*. Oxford: Blackwell Sciences.
- Howard, J., Smith, S., & Ryan, S. (2004). A Comparative Study of Child Welfare Adoptions with Other Types of Adopted Children and Birth Children. *Adoption Quarterly*, 7(3): 1-30.
- Howes, C. (1983). Patterns of friendship. *Child Development*, 54: 1041-1053.
- Jenks, C. (2005). *Childhood*. London and New York: Routledge.
- Kools, S., & Kennedy, C. (2003). Foster child health and development: Implications for primary care. *Pediatric Nursing*, 29(1): 39–45.
- Link, G.B., & Phelan, Jo. (2001). Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27: 363-385.
- Luthar, S.S. (1993). Annotation and resilience: A study of high risk adolescents. *Child Development*, 62: 600-616.
- Luthar, S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). Research on resilience: Response to commentaries. *Child Development*, 71: 573-575.
- Luthar, S., & Zelazo, L.B. (2000). Research on resilience: An integrative review. In S. S. Luthar (Ed.). *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities* (pp. 510-550). New York: Cambridge University Press.
- Masten, A.S., & Coatsworth, J.D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments. *American Psychologist*, 53: 205-220.

- Masten, A.S., & Garmezy, N. (1985). Risk, vulnerability, and protective factors in the development at psychopathology. In B.B. Lahey & A.E. Kazdin (Eds.). *Advances in clinical child psychology* (pp.1-51). New York: Plenum.
- Masten, A.S., & Powell, J.L. (2003). A resilience framework for research, policy, and practice. In S. S. Luthar (Ed.), *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities* (pp.1-25). New York, NY: Cambridge University Press.
- May, A.K. (1994). Interview techniques in qualitative research: concerns and challenges. In: Morse MJ (ed) *Critical issues in qualitative research methods*, Newbury Park, Sage Publ, 1994: 188–201.
- McKenzie, R.B. (1997). Orphanage alumni: How they have done and how they evaluate their experience. *Child & Youth Care Forum*, 26: 87-111.
- Menzies-Lyth, I.E. (1985). The development of the self in children in institutions. *Journal of child Psychotherapy*, 1:49-64.
- Morse, M.J. (2003). *Qual Health Res.* 13, pp. 891-892.
- Myers, L.L., & Rittner, B. (2001). Adult Psychosocial Functioning of Children Raised in an Orphanage. *Residential Treatment for Children and Youth*, 18: 3-20.
- Palacios, J., Rolock, N., Selwyn, J., & Barbosa-Ducharne, M. (2019). Adoption Breakdown: Concept, Research, and Implications. *Research on Social Work Practice*, 29(2): 130-142.
- Palacios, J., & Brodzinsky, D. (2010). Adoption research: Trends, topics, outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 34(3): 270–284.
- Pinneau, S. (1955). The infantile disorders of hospitalism and anaclitic depression. *Psychological Bulletin.* 52 (5): 429-452.
- Polit, F.D., & Hungler, P.B. (1999). *Nursing research: Principles and methods*. Philadelphia: Lippincott.
- Pollock, L. (1983). *Forgotten Children: Parent-Child Relations from 1500-1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Racusin, R., Maerlender, A.C., Sengupta, A., Isquith, P.K., & Straus, M.B. (2005). Community psychiatric practice: Psychosocial treatment of children in foster care: A review. *Community Mental Health Journal*, 41(2): 199–221.

- Reid, K., Flowers, P., & Larkin, M. (2005). Interpretative phenomenological analysis: An overview and methodological review. *The psychologist, 18*: 20-23.
- Rhodes, M. (2000). Uncovering the History of childhood. In Mills J. & Mills R. (eds). *Childhood Studies: A reader in Perspectives of childhood*. London and New York: Routledge, pp. 163-180.
- Rutter, M., & Quinton, D. (1983). Long-term follow-up of women institutionalized in childhood: Factors promoting good function in adult life. *British Journal of Developmental Psychology, 2*, 191-204. Available at: <https://onlinelibrary-wiley-com.proxy.eap.gr/doi/abs/10.1111/j.2044835X.1984.tb00925.x>
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity. Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *The British Journal of Psychiatry, 147*(6): 598-611.
- Sigal, J.J., Rossignol, M., & Oumet, M.C. (1999). Unwanted infants; Psychological and physical consequences of inadequate orphanage care 50 years later. *American Journal of Orthopsychiatry, 73*: 3-12.
- Skelton, C. (1996). Learning to be «tough»: The fostering of maleness in one primary school. *Gender and Education, 8*: 185-197.
- Sloutsky, J.A. (1996). Institutional care and development outcomes of 6 to 7 years old children a contextual perspective. *International Journal of Behavioral Development, 20*: 131-151.
- Smith, J.A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research*. Sage Publications.
- Smith, M., McKay, E., & Chakrabarti, M. (2004). What Works for us – Boys' Views of their Experiences in a Former List D School. *British Journal of Special Education, 31*: 89-94.
- Smyke, A., Dumitrescu, B.A., & Zeanah, C.H. (2002). Attachment disturbances in young children: The continuum of caretaking casualty. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 41*: 972-982.
- Spitz, R.A. (1965). *The first year of life: A psychoanalytic study of normal and deviant development of object relations*. New York: International Universities Press.
- Stein, M. (2004). *What works for young people leaving care?* Ilford: Barnardos.

- Stein, M. (2006). Research Review: young people leaving care. *Child and Family Social Work, 11*: 273-327.
- Triseliotis, J. (2006). «Family wanted. Adoption Services». *Child and Adolescent Mental Health, 11*(3): 173.
- Van Ijzendoorn, M.H., Palacios, J., Sonuga-Barke, E., Gunar, M., Vorria, P., Mc Call, R., Mare, L., Bakermans-Kranenburg, M., Dobrova-Krol, N., & Juffer, F. (2011). Children in institution care: Delayed development and resilience. *Society for Research in child Development, 76*: 8-30.
- Vorria, P., Wolkind, S., Rutter, M., Pickles, A., & Hobsbaum, A. (1998). A Comparative Study of Greek Children in Long-term Residential Group Care and in Two-parent Families: I. Social, Emotional, and Behavioural Differences. *Journal of Child Psychology and Psychiatric, 39*: 225-236.
- Wade, J., & Dixon, J. (2006). Making a Home, Finding a Job: investigating early housing and employment for young people leaving care. *Child and Family Social Work, 11*: 199-208.
- Wellington, J. (2000). *Educational Research. Contemporary issues and Practical Approaches*. London: Continuum.
- Werner, E.E. (1995). Resilience in Development. *Current Directions in Psychological Science, 4*: 81-84.
- Werner, E.E., & Smith, R. S. (1982). *Vulnerable but invincible: A study of resilient children*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Willig, C. (2001). *Introducing Qualitative Research in Psychology*. Berkshire: Open University Press.
- Wolking, S.N., Kruk, S., & Chaves, L.P. (1976). Childhood separation experiences and psychosocial status in primiparous women: preliminary findings. *British Journal Psychiatry Vol.128*, 391-396.
- Young, I.M. (1990). Five faces of oppression. In: *Justice and the politics of difference*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Zosky, D.L., Howard, J., Livingston, S., Howard, A., & Shelvin, K. (2005). Investing in Adoptive Families. *Adoption Quarterly, 8*(3): 1-23.

Διαδικτυακές πηγές

www.hamogelo.gr

www.anynet.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οδηγός ημι-δομημένης συνέντευξης

Χώρος και λειτουργία της δομής

- Κανόνες λειτουργίας του πλαισίου
- Τυπικό καθημερινής μέρας
- Περιγραφή χώρου
- Προτεινόμενες αλλαγές αναφορικά με το χώρο
- Είναι σπίτι ο συγκεκριμένος χώρος;
- Με ποιον τρόπο θα μπορούσε το χαμόγελο να σας προσφέρει έναν καλύτερο τρόπο ζωής;
- Χώρος μελέτης και συνθήκες

Βίωμα και προσωπική εμπειρία

- Ηλικία που τοποθετηθήκατε στο Χαμόγελο
- Η πρώτη μέρα στο νέο χώρο
- Αντίδραση προσωπικού και παιδιών όταν σας πρωτογνώρισαν
- Στάθηκε κάποιο γεγονός η αιτία για προβληματισμό ή για χαρά αντίστοιχα;
- Πώς βιώσατε την απουσία των γονέων;
- Γνωρίζατε τους λόγους απομάκρυνσης από το οικογενειακό περιβάλλον;
- Σχέση με φροντιστές και η άποψη γι αυτούς
- Οι φροντιστές ενέπνεαν την αίσθηση της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης;
- Με ποιο τρόπο βρίσκατε ανταπόκριση και υποστήριξη στις ανάγκες σας;
- Βιώσατε την αγάπη και την αποδοχή δεδομένου ότι για την ανατροφή σας φρόντιζαν άνθρωποι άγνωστοι για εσάς;
- Υπερτερούν οι καλές ή οι κακές αναμνήσεις; Θα θέλατε να αναφερθείτε σε αυτές;
- Στιγμές που νιώσατε ξεχωριστός

- Το συγκεκριμένο πλαίσιο εμφύσησε κίνητρα για να πραγματοποιήσετε τα όνειρά σας;
- Αισθανθήκατε ότι αντιμετωπίζεστε διαφορετικά από τον κοινωνικό περίγυρο της τοπικής κοινότητας;
- Αναπτύξατε φιλίες εκτός του πλαισίου;
- Ποια τα συναισθήματά σας όταν αναφέρεστε στο πλαίσιο φιλοξενίας;
- Θα θέλατε να κάνετε οικογένεια;
- Η φιλία εντός του χώρου λειτούργησε θετικά;

Απολογισμός εμπειρίας και προτεινόμενες εναλλακτικές ως προς τον τρόπο προστασίας

- Ποια εικόνα φέρνετε στο νου σας ακούγοντας τη λέξη «Χαμόγελο του Παιδιού»;
- Εάν ένα παιδί σας εκμυστηρευτεί πως παραμελείται συστηματικά από τους γονείς του, τι θα του προτείνατε;
- Επισκέπτεστε το χώρο; Ποια συναισθήματα εγείρονται;
- Ποιες αλλαγές θα προτείνατε σε επίπεδο διαπαιδαγώγησης και στήριξης;
- Ως ενήλικας έχετε ενταχθεί κοινωνικά ή αισθάνεστε μειονεκτικά επειδή μεγαλώσατε στο Χαμόγελο;
- Αντί του συγκεκριμένου πλαισίου, εάν σας δινόταν η ευκαιρία να επιλέξετε τι θα επιλέγατε ως εναλλακτική λύση;